

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

COVID-19 PANDEMİSİNİN KÜRESELLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS

Mehmet Ali MÜNAS

MAYIS-2024
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

İKTİSAT ANABİLİM DALI

COVID-19 PANDEMİSİNİN KÜRESELLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON GLOBALIZATION

YÜKSEK LİSANS

Mehmet Ali MÜNAS

**MAYIS-2024
GÜMÜŞHANE**

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

COVID-19 PANDEMİSİNİN KÜRESELLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON GLOBALIZATION

YÜKSEK LİSANS

Mehmet Ali MÜNAS

Danışman: Doç. Dr. Pınar KOÇ

MAYIS-2024
GÜMÜŞHANE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Covid-19 Pandemisinin Küreselleşme Üzerindeki Etkisi**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

22/05/2024

.....
Mehmet Ali MÜNAS

TEŞEKKÜR

Tez konusunun seçiminden başlayarak tezin tamamlanma sürecine kadar, değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Pınar KOÇ'a süre boyunca verdiği destek, rehberlik ve teşvik benim için harika bir motivasyon kaynağı oldu. Bilgeliliğiniz ve deneyiminiz sayesinde, çalışmamın kalitesini ve kapsamını artırabildim. Emekleriniz için ne kadar teşekkür etsem azdır. Her zorluğa rağmen, siz bana rehberlik etmek, endişelerimle ilgilenmek ve doğru yönde ilerlemem için sürekli cesaret vermek konusunda hep yanımda oldunuz. Bu süreçte karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmemi sağladığınız için size minnettarım. Aynı zamanda, tezimin gelişim ve düzenlemeler aşamasında sunduğunuz değerli geri bildirimler sayesinde çalışmamı daha da mükemmelleştirebildim. Sizin doğru yolu göstermeniz, tezin kalitesini yükseltmeme yardımcı oldu.

Size olan minnettarlığımı ifade etmek için yeterli söz yok. Sadece kalbimdeki teşekkürümü ifade etmek istiyorum. Bana sunduğunuz zaman, çaba ve desteğiniz için içtenlikle teşekkür ederim. Sizler gibi mütevazı ve saygın akademisyenlerle çalışma fırsatı bulduğum için kendimi şanslı hissediyorum. Değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Pınar KOÇ'a sevgi ve saygılarımı iletiyorum, kendisine olan teşekkür borcumu ifade etmek istiyorum

Tekrar teşekkür ederim ve sizlere en iyi dileklerimi iletiyorum.

Saygılarımla,

Mehmet Ali MÜNAS
GÜMÜŞHANE-2024

ÖZET

Covid-19, dünya tarihindeki en büyük sağlık krizlerinden biridir. Yüksek morbidite ve mortalite oranları nedeniyle getirilen kısıtlamalar, küresel tedarik zincirinde bozulmalara neden olarak önemli üretim ve gelir kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim, 2019 yılında küresel ekonomik büyüme hızı %2.6 iken, 2020 yılında dünya ekonomisi %3.1 daralma ile tarihindeki en büyük küçülmelerden birini yaşamıştır. Özellikle enerji piyasalarında meydana gelen arz ve talep şoklarının enerji maliyetlerinde meydana getirdiği değişimler ve enerji piyasalarında yüksek dışa bağımlılığın varlığı nedeniyle, küresel ekonomide resesyon beklentileri devam etmektedir.

Pandemi sürecinde meydana gelen ekonomik kayıpların büyüklüğünün belirlenmesi, gelecekte karşılaşılması muhtemel salgınların neden olabileceği ekonomik kayıpların azaltılması ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması bakımından önemlidir. Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, hastalıkların ekonomik maliyetleri literatüründen yola çıkarak, Covid-19'un küreselleşme üzerindeki etkilerini ampirik olarak analiz etmektir. Çalışmada 2019 ve 2020 yılı KOF küreselleşme endeksi verileri kullanılarak, Covid-19'un küreselleşme ve küreselleşme bileşenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı, Paired t Testi ve Wilcoxon Testi ile analiz edilmiştir.

Literatürde, Covid-19'un ekonomik ve sosyal yaşam üzerindeki etkilerini analiz eden ve Covid-19'un küreselleşme üzerindeki etkilerini teorik düzeyde ele alan çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışma, Covid-19'un küreselleşme üzerindeki etkilerini ampirik olarak analiz eden ve etkilerin büyüklüğü ölçen ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Çalışmanın özellikle beklenmedik bir dışsal şokun kısa dönemli etkilerini analiz etmek isteyen araştırmacılara da ışık tutması beklenmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Covid-19'un, pandemi öncesi ve sonrası ortalama küreselleşme bileşenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturabilecek büyüklükte bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Hastalıkların ekonomik maliyetleri, Küreselleşme, Paired t testi, Wilcoxon testi

SUMMARY

Covid-19 is one of the biggest health crises in world history. As a matter of fact, while the global economic growth rate was 2.6% in 2019, the world economy experienced one of the largest contractions in its history, with a 3.1% contraction in 2020. Recession expectations continue in the global economy, especially due to changes in energy costs caused by supply and demand shocks in energy markets and the existence of high foreign dependency in energy markets.

Determining the magnitude of economic losses occurring during the pandemic process is important in reducing the economic losses that may be caused by possible epidemics in the future. The aim of this study is to empirically analyze the effects of Covid-19 on globalization, based on the literature on the economic costs of diseases. Using 2019 and 2020 KOF globalization index data in the study, whether Covid-19 created a statistically significant difference between globalization and globalization components was analyzed with Paired t Test and Wilcoxon Test.

There are studies in the literature that analyze the effects of Covid-19 on economic and social life and address the effects of Covid-19 on globalization at a theoretical level. This study is important as it is the first study to empirically analyze the effects of Covid-19 on globalization and measure the magnitude of the effects.

The results obtained from the study show that Covid-19 has a large impact that can create a statistically significant difference between the average globalization components before and after the pandemic.

Keywords: Covid-19, Economic costs of diseases, Globalization, Paired t test, Wilcoxon test

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar DİZİNİ	X
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XII
1. GİRİŞ	1
2. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ÖLÇÜLMESİ	3
2.1. Kavramsal Çerçeve	3
2.2. Küreselleşme Tarihine Kısa Bir Bakış.....	4
2.2.1 Birinci Küreselleşme Dönemi	4
2.2.2 İkinci Küreselleşme Dönemi.....	5
2.2.3. Üçüncü Küreselleşme Dönemi	6
2.3. Küreselleşmeye Dair Yaklaşımlar.....	6
2.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Hyperglobalist)	7
2.3.2. Kuşkucular/Şüpheciler (Skeptical).....	7
2.3.3 Dönüşümcüler (Transformationalist).....	8
2.4. Küreselleşmenin Boyutları.....	9
2.4.1. Ekonomik Küreselleşme	10
2.4.2. Siyasi Küreselleşme	11
2.4.3. Sosyo-Kültürel Küreselleşme.....	12
2.4.4. Teknolojik Küreselleşme	13
2.5. Küreselleşmenin Ölçülmesi	15
2.5.1. Kearney Dış Politika (KFP) Küreselleşme Endeksi.....	15
2.5.2. CSGR Küreselleşme Endeksi.....	17
2.5.3. Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI)	18
2.5.4. NGI Küreselleşme Endeksi	20
2.5.5. KOF Küreselleşme Endeksi	21
3. HASTALIKLARIN EKONOMİK MALİYETLERİ.....	25

3.1. Hastalık Maliyetleri Literatüründe Maliyet Türleri	25
3.1.1 Doğrudan Maliyetler	26
3.1.2 Dolaylı Maliyetler	27
3.1.3. Ölçülemeyen Maliyetler	28
3.2. Hastalıkların Ekonomik Etkilerini Açıklayan Yaklaşımlar	29
3.2.1 Beşerî Sermaye Yaklaşımı	30
3.2.2. Kapasite Yaklaşımı	33
3.3. Hastalıkların Makroekonomik Etkileri	34
3.4. Hastalıkların Mikroekonomik Etkileri	36
3.5. Covid-19'un Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri	38
3.5.1. Covid-19 ve Finans Piyasası	39
3.5.2. Covid -19 ve Döviz Kuru	39
3.5.3 Covid-19 ve Enerji Fiyatları	40
3.6. Covid-19'un Dünya Ekonomisine ve Seçilmiş Sektörlere Etkisi	41
3.6.1. Covid-19'un Küresel Turizm Sektörüne Etkisi.....	42
3.6.2. Covid-19'un Küresel Enerji Sektörüne Etkisi	43
3.6.3. Covid-19'un Küresel Havacılık Sektörüne Etkisi.....	44
3.6.4. Covid-19'un Küresel İşsizliğe Etkisi	45
3.7. Covid-19'un Ekonomi Üzerindeki Etkilerini Analiz Eden Çalışmalar.....	46
4. COVID-19'UN KÜRESELLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ	52
4.1. Veri Seti ve Metodoloji.....	52
4.1.1. Paired t Testi (Eşleştirilmiş t Testi).....	53
4.1.2. Wilcoxon Testi	53
4.2. Etki Büyüklüğünün Hesaplanması	54
4.3. Analiz Sonuçları.....	54
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	65
KAYNAKÇA	67
ÖZGEÇMİŞ	76

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. KFP Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı.....	15
Tablo 2. CSGR Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı.....	17
Tablo 3. MGI Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı.....	19
Tablo 4. NGI Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı.....	20
Tablo 5. KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımları	22
Tablo 6. KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Ağırlık Oranları.....	24
Tablo 7. Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri ile İlgili Literatür	47
Tablo 8. Analiz İçin Kullanılan Ana ve Alt Boyutlar	52
Tablo 9. r Etki Değerinin Hesaplanması.....	54
Tablo 10. 2019 Yılı KOF Küreselleşme Endeksi Tanımlayıcı İstatistikler	55
Tablo 11. 2020 Yılı KOF Küreselleşme Endeksi Tanımlayıcı İstatistikler	56
Tablo 12. Normal Dağılım Testleri	57
Tablo 13. Veri Seti Özellikleri ve Kullanılan Testler	57
Tablo 14. Ekonomik Küreselleşme İçin Paired t Testi Sonuçları.....	59
Tablo 15. Finansal Küreselleşme İçin Paired t Testi Sonuçları	59
Tablo 16. Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları	60
Tablo 17. Ticari Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları	61
Tablo 18. Sosyal Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları	61
Tablo 19. Kişiler arası Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları	62
Tablo 20. Bilgisel Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları	62
Tablo 21. Kültürel Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları	63
Tablo 22. Politik Küreselleşme Düzeyi İçin Wilcoxon Test Sonuçları.....	63

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Teknolojinin Diğer Sistemlerle İlişkisi.....	13
Şekil 2. Teknolojik Küreselleşme Diyagramı	14
Şekil 3. Covid-19 Salgınında Döviz Kurunda En Çok Etkilenen Ülkeler	40
Şekil 4. Ham Petrol Fiyatlarının Covid-19 Salgın Dönemindeki Gelişimi	41
Şekil 5. Dünya Turizm Gelirleri	43
Şekil 6. Brent Petrol Fiyatları (Aralık 2019-Nisan 2020, Dolar)	44
Şekil 7. Küresel Havayolu Yolcu Taşımacılığında Elde Edilen Gelir	45
Şekil 8. ABD ve Euro Bölgesinde İşsizlik Oranı	46

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
Covid-19	: Koronavirüs
CSGR	: Küreselleşme ve Bölgeselleşme Araştırmalar Merkezi
Df	: Serbestlik Derecesi
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GATT	: Genel Anlaşma Tarifeleri ve Ticaret
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IATA	: Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KFP	: Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksi
KOF	: Globalleşme Endeksi
Max.	: Maksimum
MGI	: Maastricht Küreselleşme Endeksi :
Min.	: Minimum
N	: Örneklem Sayısı
NGI	: Yeni Küreselleşme Endeksi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
P	: Olasılık Değeri
PY	: Portföy Yatırımları
r	: Etki Değeri
r^2	: Toplam Varyansın Ne Kadarını Açıkladığını
Std.	: Standart
t	: Paried Test İstatistik Değeri
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
Z	: Wilcoxon Test İstatistik Değeri

1. GİRİŞ

Küresel düzeyde ekonomik etkiler yaratmış olması nedeniyle Covid-19, geçmiş dönemlerde yaşanmış olan pandemilerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Dünya genelinde Covid-19 nedeniyle hayatını kaybeden insan sayısı 15 milyonu aşmıştır. Yüksek mortalite oranlarının yanı sıra, tanı ve tedavi sürecinin ve aşı geliştirme çalışmalarının zaman alması ve bulaş kaynaklarını belirlemenin zor olması, pandemiden kaynaklanan ekonomik ve sosyal kayıpların her geçen gün daha da artmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

İlk olarak, salgın hızla küresel bir ölçekte yayılmış ve dünya genelinde iletişim ve seyahat ağlarını zorlamıştır. Küreselleşme ile birlikte artan hava yolu ulaşımı, insanların kolayca bir yerden diğerine seyahat etmesini sağlamıştır. Ancak, bu durum aynı zamanda virüsün hızla yayılmasına da yol açmıştır. Ülkeler, kıtalar arası seyahatleri kısıtlama ve sınırları kapatma gibi önlemler almak zorunda kalmış, bu da küresel ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerde önemli bir kesintiye neden olmuştur. Ekonomik açıdan, Covid-19 salgını küresel tedarik zincirlerini etkilemiş ve üretim, ticaret ve yatırım faaliyetlerinde büyük belirsizliklere yol açmıştır. Ülkeler arasındaki bağımlılık, salgının başlangıcında ortaya çıkan tıbbi malzeme, ilaç ve ekipman eksiklikleri gibi sorunları açığa çıkarmıştır. Bu durum, birçok ülkenin yerli üretimi artırma ve dışa bağımlılığı azaltma çabalarını tetiklemiştir. Hastalığın hızla yayılması ve yoğun bakım ünitelerindeki talep artışı, sağlık sistemlerinin kapasitesini aşmış ve tıbbi kaynakları çarpıtmıştır. Bu dönemde küresel sağlık kuruluşları, bilgi paylaşımı, iş birliği ve kaynakların adil dağılımı gibi konularda önemli bir rol oynamıştır.

Küresel ekonomik sistem, hammaddelerin düşük maliyetli bölgelerden temin edilmesi ve nihai ürünlerin pazarlara dağıtımı kolay olan bölgelerde üretilmesi şeklinde organize edilmektedir. Pandemi sürecinde üretim faaliyetlerinin yavaşlaması ve tedarik sürecinde yaşanan problemler ekonomik krizin derinleşmesine neden olmuştur. Nitekim, küresel ekonomi 2020 yılında %3.1'lik bir daralmayla Büyük Buhran'dan sonraki en büyük ekonomik daralmalardan birini yaşamıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre, Covid-19 nedeniyle 2020 yılında küresel çalışma saati kaybı %8.8'dir ve bu kayıp 255 milyon tam zamanlı işe eşdeğerdir. Üretim ve çalışma saati kayıplarına bağlı olarak küresel işsizlik oranı da artmıştır. 2019 yılında küresel işsizlik oranı %5.4 iken, 2020 yılında 1.1 puanlık artışla %6.5'e yükselmiştir. 2020 yılında Dünya ticaret hacmi yaklaşık olarak %9 daralmıştır. Aşılama ve normal yaşama dönüş faaliyetleri

nedeniyle dünya ekonomisi kısmen toparlanma sürecine girmiş olsa da, ekonomik dinamikler hala pandemi öncesine dönmemiştir.

Pandemiden kaynaklanan ekonomik ve sosyal kayıpların analiz edilmesi ve kayıpların büyüklüğünün ölçülmesi, gelecekte karşılaşılması muhtemel pandemilerden kaynaklanacak ekonomik kayıpların ölçülebilmesi ve azaltılması bakımından önemlidir. Küreselleşme dinamiklerinin, hastalığın küresel boyutlara ulaşmasında etkili olması, Covid-19 ile birlikte küreselleşme dinamikleri ve küreselleşmenin geleceği ile ilgili birtakım çalışmaları da başlatmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Covid-19'un küreselleşme üzerindeki etkisini parametrik ve non-parametrik yöntemlerle istatistiksel olarak analiz etmektir. Literatürde Covid-19'un küreselleşme ve küreselleşmenin geleceği üzerindeki olası etkileri tartışılmış olmasına rağmen, Covid-19'un küreselleşme ve küreselleşme bileşenleri üzerindeki etkilerinin büyüklüğünü analiz eden bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın bu bağlamda literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada öncelikle teorik bir alt yapı oluşturmak amacıyla, küreselleşme kavramı, tarihsel süreç, küreselleşme boyutları ve küreselleşmenin ölçümüne yönelik olarak geliştirilen endeksler ve endekslerin bileşenleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde hastalıkların ekonomik maliyetleri literatürü kapsamında hastalıklardan kaynaklanan maliyetlerin sınıflandırılması, hastalıkların ekonomik maliyetleri ile ilgili yaklaşımlar ve Covid-19'un küresel ekonomi üzerindeki etkileri tartışılmış ve Covid-19'un ekonomi ve küreselleşme üzerindeki etkilerini inceleyen literatüre yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde KOF Küreselleşme Endeksi kullanılarak, Covid-19'un küreselleşme ve küreselleşme bileşenleri üzerindeki etkileri parametrik ve non-parametrik istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise, elde edilen sonuçlar değerlendirilerek, özellikle darboğaz dönemlerinde ekonomik ve sosyal kayıpların azaltılabilmesinde küresel dayanışma ve işbirliğinin önemine vurgu yapılmıştır.

2. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ÖLÇÜLMESİ

2.1. Kavramsal Çerçeve

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hız kazanması özellikle 1980’li yıllarda küreselleşme olgusunun yaşamın her alanında yayılmasına katkı sağlamıştır. Küreselleşmenin çok boyutlu oluşu ve sosyal yapıyı önemli ölçüde etkilemesi küreselleşme kavramının farklı şekillerde tanımlanmasına da zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Kutlu (1998), globalleşmeyi uluslararasılaşma sürecini tamamlamış, bölgeselliği bulunmayan, tüketimin ve üretimin dünya ölçeklerinde planlandığı, piyasa düzeni ve serbest rekabet ortamları ile uluslararası üstün kurum ve kuruluşların denetlendiği, kuralların uluslararası üst anlayış ile çalışmış olduğu bir sistem olarak tanımlamaktadır.

Adams (2008)’e göre globalleşme, “insan, sermaye, teknoloji ve hizmetler” yönünden entegrenin sağlanmış olmasıdır. Globalleşme; doğrudan yabancı yatırımların artış göstermesi ve telif hakkının uygulamaya konulması ve üretim faktörlerinin mobilitesinin yükselmesi sayesinde dünyanın her geçen gün daha çok bütünleşmesi olarak ifade edilmiştir (Adams, 2008).

Gezgin (2005)’e göre globalleşme, toplumların siyasal yönetim politikaları ve yönetimleri ile kültürel ideolojilerinin üzerinde yer alan uluslararası sermayenin, uygulanan finansal politikalar ve sahip olunan ideolojilerle farklı ülkelerde kültürel egemenlikler kurması ve geliştirmesidir (Gezgin, 2005).

Globalleşme olgusu ile ekonomik, kültürel ve toplumsal süreçler birbirinden bağımsız değildir. Globalleşme, modernizasyon sürecinin bir parçasıdır ve kavram olarak dünyanın küçülmesi ve birer bütün olarak dünyanın bilincinin pekişmesini ifade etmektedir (Büyükbaykal, 2004: 8). Bunun sebebi, yeni çağda dünya genelinde toplumsal ilişkilerin, diğer dönemlerden daha yoğun olmasıdır (Held ve McGrew, 2008). Bu bağlamda globalleşme, “bölgeler ya da kıtalar arasındaki akışların ve ağların meydana getirmiş olduğu, toplumsal ilişkinin uzmansal örgütlemesiyle dönüşümü temsil eden bir süreçtir” (Held ve McGrew, 2008). Globalleşme süreciyle beraber, küresel firmalar dünya ekonomisinde önemli bir güce sahip olmuştur (Hirst ve Thompson, 2007).

2.2. Küreselleşme Tarihine Kısa Bir Bakış

Küreselleşme, kapitalist ekonomik sistemin doğal bir sonucu olarak, özellikle 19. Yüzyılda hız kazanmış olsa da, küreselleşmenin kökenleri Amerika'nın keşfi ve Aydınlanma Çağı'na Kadar uzanmaktadır. Küreselleşmenin dünya ekonomisindeki hakimiyeti kapitalizmin doğuşu ile başlamıştır (Kaya ve Aydemir, 2011). Bugünkü anlamda küreselleşme süreci üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem sanayi devrimini takip eden ve Birinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğrayan 1870-1914 dönemini kapsamaktadır. İkinci dönem, Birinci Dünya Savaşı ile başlayıp, 1929 Ekonomik Buhran'ı ile devam eden ve II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile sona eren 1914-1945 dönemini kapsamaktadır. Üçüncü dönem II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemi kapsamaktadır (Bayar, 2008).

2.2.1. Birinci Küreselleşme Dönemi

Küreselleşme, dünya ekonomisi, toplumu ve kültürünün giderek daha fazla birbirine bağlanması ve etkileşimi olarak tanımlanabilir. Küreselleşmenin günümüzdeki hali, teknolojik gelişmeler, iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, uluslararası ticaretin artması, uluslararası iş birliğinin gelişmesi ve daha birçok faktörün etkisi altında şekillenmektedir. Ancak küreselleşmenin tarihi, günümüzden çok daha önceye kadar uzanmaktadır (Girvan, 2002).

Birinci küreselleşme dönemi, 1870'lerden 1914'e kadar olan dönemi kapsar ve tarihte ilk kez uluslararası ticaretin hızla artması ve sermayenin serbestçe akmasıyla karakterize edilmektedir. Bu dönem, Avrupa sanayi devrimi sonrasında gelişmiş ülkelerin diğer bölgelerdeki ülkelerle olan ticaretlerinin hızla artmasıyla başlamıştır. Bu dönemde, dünya ekonomisi birçok açıdan birbirine bağlandı ve ekonomik gelişmelerin küresel boyutu artmıştır.

Birinci küreselleşme dönemi, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle desteklenmiştir. İngiltere'deki sanayi devrimi, demiryolu taşımacılığı, telgraf, posta sistemi ve gemi seyahatleri gibi birçok yeni teknoloji, ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştırmıştır. Bu teknolojiler sayesinde, ürünler daha hızlı ve ucuz bir şekilde taşınabilir hale geldi ve dünya ekonomisi, bölgesel ekonomilerden daha fazla birbirine bağlanmıştır (Kıvılcım, 2013).

Birinci küreselleşme dönemi, ticaretteki serbestleşmeyi de desteklemiştir. Ülkeler, ticaretteki engelleri kaldırmaya başladılar ve dünya ticareti hızla arttı. İngiltere, bu dönemde dünya ticaretinde lider ülkelerden biriydi ve dünya ekonomisi için belirleyici

bir rol oynamıştır. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Japonya gibi diğer ülkeler de dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Birinci küreselleşme dönemi, finansal piyasalardaki gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Sermaye, ülkeler arasında serbestçe hareket edebilir hale geldi ve yatırım yapmak için daha fazla fırsat ortaya çıkmıştır. Dünya çapında hisse senetleri ve tahviller gibi finansal araçlar daha popüler hale geldi ve dünya finansal piyasaları, daha önce hiç olmadığı kadar birbirine bağlamıştır (Kaya ve Aydemir, 2011).

2.2.2. İkinci Küreselleşme Dönemi

İkinci Küreselleşme Dönemi, 1945'ten 1980'lere kadar olan dönemi kapsar ve tarihte ikinci kez uluslararası ticaretin hızla artması ve sermayenin serbestçe akmasıyla karakterize edilmektedir. Bu dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ve Japonya'nın yeniden inşasını ve ABD'nin uluslararası liderliğini sağlama çabalarını içerir. Bu dönemde, dünya ekonomisi birçok açıdan birbirine bağlandı ve ekonomik gelişmelerin küresel boyutu artış göstermiştir (Baylis, 2020).

İkinci küreselleşme dönemi, ABD'nin uluslararası liderliğini güçlendirmesiyle desteklendi. ABD, Marshall Planı ve diğer yardım programları gibi çeşitli yollarla Batı Avrupa ve Japonya'nın yeniden inşası için maddi yardım sağlamıştır. Bu yardımlar, uluslararası ticaretin artmasını sağladı ve dünya ekonomisi bir kez daha birbirine bağlanmıştır. İkinci küreselleşme dönemi, aynı zamanda uluslararası ticaretteki serbestleşmeyi de desteklenmiştir. GATT (Genel Anlaşma Tarifeleri ve Ticaret) ve sonrasında WTO (Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası anlaşmalar ve kurumlar, ülkeler arasındaki ticaret engellerinin kaldırılmasına yardımcı olmuştur. Bu dönemde, Japonya ve Batı Avrupa da dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olmuştur (Kaya ve Aydemir, 2011).

İkinci küreselleşme dönemi, finansal piyasalardaki gelişmeleri de beraberinde getirdi. Bretton Woods Anlaşması, uluslararası para birimlerinin sabit bir kur üzerinden değerlendirilmesini sağladı ve bu da uluslararası ticaretin ve sermaye hareketinin artmasını sağlamıştır. Bu dönemde, uluslararası bankacılık, uluslararası hisse senetleri ve tahviller gibi finansal araçlar daha popüler hale geldi ve dünya finansal piyasaları daha da birbirine bağlanmıştır. İkinci küreselleşme dönemi ayrıca, teknolojik gelişmelerin hızlandığı bir dönemdir. İlk kez jet uçakları ve konteyner gemileri kullanılmaya başlandı ve bu, uluslararası ticaretin hızla artmasına ve dünya ekonomisinin daha fazla birbirine bağlanmasına neden olmuştur. Ayrıca, bu dönemde bilgisayar teknolojileri de

gelişmeye başladı ve daha sonra dijital çağın başlamasına neden olmuştur (Baylis, 2020).

2.2.3. Üçüncü Küreselleşme Dönemi

Üçüncü Küreselleşme Dönemi, 1980'lerden günümüze kadar olan dönemi kapsar ve tarihte üçüncü kez uluslararası ticaretin hızla artması ve sermayenin serbestçe akmasıyla karakterize edilir. Bu dönem, dünya ekonomisi, teknoloji ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, uluslararası ticaretin liberalleşmesi ve küresel iş birliğinin artması gibi faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir (Rodrik, 2011).

Üçüncü küreselleşme dönemi, dünya ekonomisindeki hızlı büyümeyi ve değişimi desteklemiştir. Bu dönemde, dünya ekonomisi, geleneksel imalat sanayisinden hizmet sektörüne doğru kaymış ve bilgi ekonomisi olarak adlandırılan bir ekonomiye dönüşmüştür. Bu dönüşüm, teknolojik gelişmelerin, özellikle de bilgisayar teknolojilerinin hızlı bir şekilde yayılması ve küresel iletişim ağlarının kurulması ile desteklenmiştir (World Bank, 2020).

Üçüncü küreselleşme dönemi, uluslararası ticaretteki serbestleşmenin daha da artmasıyla desteklenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO), ülkeler arasındaki ticaret engellerini azaltmak ve serbest ticareti teşvik etmek için birçok anlaşma imzalamıştır. Ayrıca, Çin ve Hindistan gibi yeni yükselen ekonomiler, dünya ticaretinde daha etkili bir rol oynamaya başlamıştır.

Üçüncü küreselleşme dönemi, finansal piyasalardaki gelişmeleri de beraberinde getirdi. Dünya genelinde daha fazla sermaye akışı yaşanmış ve küresel finansal piyasalar daha birbirine bağlanmıştır. Ayrıca, hedge fonlar, özel sermaye şirketleri ve diğer finansal araçlar, küresel finansal piyasaların daha da gelişmesine neden olmuştur (Özel, 2011).

Üçüncü küreselleşme dönemi, aynı zamanda yeni teknolojik trendlerin de başlamasına neden olmuştur. İnternet, sosyal medya, bulut bilişim, yapay zeka ve nesnelerin interneti (IoT) gibi teknolojiler, insanların ve şirketlerin dünya genelinde daha fazla bağlantı kurmasına ve işlerini daha verimli bir şekilde yapmalarına yardımcı olmuştur (Baygöl, 2020).

2.3. Küreselleşmeye Dair Yaklaşımlar

Literatürde küreselleşme süreci ve küreselleşme sürecinin ekonomik ve sosyal sonuçlarını inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda, şüpheciler, aşırı

küreselleşmeciler ve dönüştürücüler olmak üzere, küreselleşme sürecini farklı açılardan inceleyen üç yaklaşım bulunmaktadır (Bozkurt, 2006).

2.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Hyperglobalist)

Aşırı globalleşmeciler, küreselleşmenin başlangıç noktasının insanın varoluş tarihine kadar uzandığını savunmakta ve küreselleşme sürecinde tarihsel kırılma noktalarının bulunduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşımda eski çağlar, ön globalleşme dönemi olarak adlandırılmakta ve globalleşmenin yaşamın her alanında etkin olduğu vurgulanmaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013). Küreselleşme süreci ile birlikte, piyasa ekonomisi güç kazanmış ve ulusal ve yerel ölçekte uygulanan politikaların etkinliği azalmaya başlamıştır. Ulus devletler globalleşme süreci ile önemini yitirerek, yerini global piyasaya bırakmaktadır. Diğer bir deyişle, piyasalar ülkelerden daha güçlü hale gelmiştir (Bozkurt, 2006). Globalleşme yeni bir dünya düzeni yaratmıştır ve bu düzende de sınır ticaretinde üretim oldukça hız kazanmıştır (Giddens, 2005).

Aşırı globalleşmeciler, hem globalleşmenin Batı'nın daha güçlü ülkelerin çıkarlarına yönelik faydalar sağladığını kabul etmemekte, hem de küreselleşme sürecinin önemli yapısal değişimlere katkı sağladığını vurgulamaktadır. Çok uluslu işletmelerin dünya ekonomisindeki payının artması, popüler kültürün yayılması, global mali piyasaların gelişmesi, küreselleşme sürecindeki yapısal dönüşümün mihenk taşlarıdır (Dumanlı Kürkçü, 2013). Bu yapısal dönüşüm sürecinde kaybedenler kadar kazananlar da bulunmakla birlikte merkez ve çevre ülkeler arasında global bir işbölümü de sağlanmıştır. Aşırı globalleşmeciler, globalleşmenin uluslararası üretimde, finans ve ticaret sisteminin güçlenmesini sağlayarak, ulusal hükümetlerin etki ve önemini kaybettiğini savunmaktadır. Globalleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan kontrolsüzlük probleminin, AB, Dünya Ticaret Örgütü vb. uluslararası ve bölgesel kuruluşların desteğiyle aşılmaya çalışıldığı gözlenmektedir (Held ve McGrew, 2008).

2.3.2. Kuşkucular/Şüpheciler (Skeptical)

Aşırı globalleşmecilerin zıt kutbunda yer alan kuşkucular, globalleşme kuramına her yönden şüpheyile bakmaktadır. Kuşkucular, 19. Yüzyılda da ülkeler arasında mal ve hizmet akışları olduğunu ve bu dönemde insanların pasaport bile kullanmadığını vurgulayarak, günümüzde katı bir şekilde ulusal sınır kontrolleri yapılmaya devam edildiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, global finansman sınırlarının kaldırılması yeni bir süreçten ziyade, yüzyıl öncesine geri dönüşü temsil etmektedir. Kuşkuculara göre, globalleşme kuramı, bazı kişiler tarafından ulus devletlerin sonlandırılarak, minimal

hükümet ve devletlerin kurulması sürecinin hızlandırmak adına geliştirilmiştir. Bu bağlamda kuşkuculardan bazıları globalleşmeyi “jeo ekonomik emperyalizm olarak adlandırırken, bazıları kâr amacı ile yola çıkmış büyük firmaların baskıcı yapısının hakimiyeti olarak nitelendirmektedir. Kuşkuculara göre, globalleşme aşırı küreselcilerin ifade ettiği gibi efsanevi bir süreç değil, beklenen bir süreçtir (Bozkurt, 2006). Kuşkucular, aşırı globalleşmecilerin, globalleşmeyi temel alarak ulus devletin yıkılmasında rol oynadığını ve böylece daha az merkezi bulunan yeni bir dünya düzenini yaratmış olduğunu savunmaktadır (Giddens, 2005). Her ne kadar aşırı globalleşmenin uygarlığın bütünleşmesi olarak tanımlansa da globalleşme saldırgan milliyetçiliklerin ortaya çıktığı ve eşitsizliklerin arttığı bölünmeye dayalı yeni bir sistemi temsil etmektedir. Bununla birlikte, globalleşme süreci, ideolojik taraflarının yanı sıra finansal ve teknolojik yanları da ağır basan bir süreci temsil etmektedir. Kuşkucular, globalleşme sürecinde ortaya çıkan ekonomik yarar ve zararların, globalleşme öncesi dönemde sağlanan ekonomik yararlardan çok farklı olmadığını savunmaktadır. Globalleşme sürecinde, ülkeler arasında ortaya çıkan ekonomik faydalardan yararlanabilen ülkelerin büyük bir kısmı, kendisinden çok uzak coğrafyalarda yer alan ülkelere değil, yakın coğrafyalarda yer alan ülkelere elde edilmektedir. Örneğin, AB ülkeleri ağırlıkla kendisine üye olan ülkelere ve kendi sınırlarına yakın ülkelere ticaret yapmaktadır (Giddens, 2000).

Kuşkucular, bölgeselleşme sürecinin üzerinde durmaktadır. Kuşkuculara göre, bölgeselleşme faaliyetlerinin ortaya çıkması, dünya ekonomisinde bütünleşmeyi artırmak yerine, kutuplaşmasının artmasına neden olmaktadır. Globalleşmeyle birlikte ülkeler arasında etkileşim artmakla birlikte, dünya ekonomisinde yeterli bütünleşme sağlanmamıştır. Çünkü ülkeler arasındaki ticaret yoğunlukları incelendiğinde, dünya ticaretinin Avrupa, Asya Pasifik ve Kuzey Amerika’da ülkeleri arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Giddens, 2005). Kuşkucular, globalleşme süreci içerisinde global olan nedir? Sorusuna cevap aramış ve globalleşmenin abartıldığı ve dünya ekonomileri arasında ciddi bir etkileşim ya da bütünleşme gerçekleşmediği sonucuna ulaşmıştır.

2.3.3. Dönüşümcüler (Transformationalist)

Dönüşümcüler globalleşmeyi modern toplulukların ve dünya düzenini tekrar şekillendiren “ekonomik, siyasal ve sosyal” değişimlerin arasındaki güç olarak görmüştür. Global düzen her yıl şekil değiştirmektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013).

Günümüzde 30-40 sene öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşanmaktadır. Karşılıklı bir biçimde satılıp alınmış olan malların sayısı 19’ncü yy. ile

karşılaştırılamayacak kadar çoktur. Bu nedenle birçok bütünleşmiş yeni global pazarlar oluşturulduğu görülmektedir. Finans, eğlence, iletişim, bilgi ve ekonomiyi de içermiş olan hizmetler, ekonomide en büyük paya sahip sektör haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle güçlü iletişim ağlarının kurulması, yerel ve uluslararası kültürel etkileşimi hızlandırmıştır (Bozkurt, 2006). Bu nedenle dönüştürücüler, globalleşmeyi etkinin ve değişimin nesnesi olan açık ve dinamik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Globalleşme tek taraflı bir süreç değildir (Giddens, 2005: 59). Dönüştürücüler ulusal devletlerin güçlerini ve otoritelerini tekrar yapılandırmış olduğunu kabul ettikleri halde, hem aşırı globalleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” aynı zamanda da kuşkucuların “hiçbir şey değişmediği” iddiasını da reddetmişlerdir. Aynı zamanda dönüştürücüler globalleşme sürecini de hem aydınlanma hem de modernite’nin bir devamı olarak değerlendirmektedir. Böylece hükümetlerin tekrar yapılanmakta olduğunu iddia etmişlerdir (Kaya, 2009). Bu yapılanma süreci içinde devletler ve hükümetler değişim sürecine ayak uydurarak, diğer bir deyişle, daha dışa dönük ve daha etkin politikalar uygulayarak gücünü korumak zorundadır. Globalleşmenin modernleşme neticesinde ortaya çıktığı dönüştürücüler tarafından da kabul edilmektedir (Giddens, 2005).

Küreselleşme sürecini ele alan bu üç farklı yaklaşım arasındaki görüş farklılıkları büyük ölçüde, ilgili literatüre katkı sağlayan bilim insanlarının benimsedikleri dünya görüşünden kaynaklanmaktadır. Globalleşme sürecinde liberal ekonominin güçlenmiş olması nedeniyle “neo liberaller” globalleşme süreciyle ilgili olumlu bir tavır sergilerken, “neo-marksistler” negatif bir tavır sergilemektedir. Aynı zamanda bu iki zıt kutup, globalleşme sürecinde ulus devletlerin ortadan kalktığı ve yeni bir uygarlığın ortaya çıktığını da kabul etmektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013).

Globalleşme süreciyle ilgili negatif tavır sergileyen şüpheçiler ise piyasaya ve kapitalizm mekanizmasına tepkili sol eğilimliler ve ulus devletlerle ulusal egemenliğe önem vermiş sağ eğilimli yazarlardan oluşmaktadır (Robertson ve Yolsal, 1999). Ana temel olarak globalleşmenin varlığı da bir süreç olarak kabul edilmiştir. Aşırı kuşkucular ve globalleşmeciler ile karşılaştığımızda dönüştürücüler, geleceğe yönelik herhangi bir iddia sunarak, globalleşmenin geleceğiyle ilgili bir harita sunmamaktadır.

2.4. Küreselleşmenin Boyutları

Globalleşme süreci yaşamın her alanında yeni dönüşümler içeren çok kapsamlı bir süreçtir. Bu dönüşüm sürecini bütün yönleriyle sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için, küreselleşme süreci farklı boyutlar itibarıyla incelenmektedir.

2.4.1. Ekonomik Küreselleşme

Elektronik ortamlarda hızlı artış gösteren sermaye, sarsıcı sıcak para krizi, dünya ekonomisine yön vermiş olan uluslararası kurumlar, birden fazla devlet ile iş yapmış olan uluslararası firmalar ve kapitalizmin derinleşmesi ekonomik küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Finansal globalleşme, küresel ve siyasal globalleşme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Finansal globalleşme, teknolojik gelişmeler sayesinde serbest ticaretin global düzeyde artması ve dünyanın tek pazar konumuna sürüklenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Karluk, 1996). Artan uluslararası ticaret ve yabancı sermaye akımları ekonomik globalleşmeyi gündeme getiren temel etkenlerdir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının neredeyse tamamı ulus ötesi şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu şirketler tarafından uygulanan üretim stratejileri ve politikaları uluslararası bir üretim ağının oluşmasını sağlamış ve ülkeler arasındaki bağımlılık artmıştır (Cebesoy ve Gözen, 1997).

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde yabancı ülkelere yatırımlara yönelen Ford, ITT ve Good Year vb. Amerikan firmaları ulusötesi firmaların ilk örnekleridir. Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulduktan sonra çok uluslu şirket sayısında ciddi bir artış gözlenmiştir. Her ne kadar çok uluslu şirketlerin kurulması II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde hızlanmaya başlamış olsa da, 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve bu krizler nedeniyle ortaya çıkan stagflasyon krizi, çok uluslu şirketlerin özellikle 1980'li yıllarda dünya ekonomisinde hakim rol oynamasında etkili olmuştur. Stagflasyon kriziyle birlikte, sanayileşme sürecini tamamlamış olan ülkeler, iç piyasalarında yaşanan tıkanıklıkları aşabilmek için, dışa açılma stratejileri izlemiş ve bu süreç, küresel şirketlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kâr amacı ile, teknolojilerini ve sermayelerini dünyanın her yerinde en uygun gördüğü noktaya aktaran bu şirketler, ulaşmış olduğu ekonomik güç sayesinde devletlerin üstünde bir baskı unsuru oluşturmıştır (Kazgan, 2005).

Ekonomik globalleşmenin en fazla geliştiği alan, küresel finans ve para piyasalarıdır (Giddens, 2000). İletişim teknolojisinin sağlamış olduğu imkanlar ile, birbirlerine bağlanmış olan finans piyasasında, 24 saat işlem yapılabilmektedir. Aynı zamanda kısa vadeli akışkan sermaye, elektronik ortamda, bir taraftan diğer tarafa ulaşmaktadır. Gelişmiş olan ülkelerdeki finans kurumlarının ülkenin içerisinde yeterli müşteri bulmaması nedeniyle dış dünyaya açılması, gelişmiş ülkelerdeki spekülasyon yatırımcıların gelişmekte olan ülke borsalarına yatırım yapmalarını sağlayarak, ekonomik globalleşme sürecini hızlandırmıştır (Göngen, 2013). Finansal globalleşme sürecinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dış sermayenin ülke içine girebilmesi

için yapılan yasal düzenlemeler ve yabancı sermaye kısıtlarının kaldırılması, liberal ekonomik düzenin yaygınlaşmasına katkı sağlamış ve ekonomik sahalarda ulusların kontrolü ile ulusal ekonomik politika araçlarının etkinliği azalmıştır (Kazgan, 2005).

Ekonomik yönden globalleşmenin yol açmış olduğu gelişmelerden bir diğeri, üretim pazarları ve süreçlerindeki bütünleşmelerin devletlerin siyasi bağımlılıklarını görülmeyen bir seviyede ulaştırmış olmasıdır. Bu kapsamda globalleşme süreci, gelişmiş ülkelere ekonomik kazançlar sağladığı gibi, siyasal bağlamda da önemli kazançlar sağlamıştır. Bu bağlamda globalleşme, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında dengesiz ve eşitsiz bir gelişim yaratmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki finansal gelişmişlik makasının açılması, “Kuzey-Güney (Merkez-Çevre)” biçiminde yeni bir kutuplaşmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Timur, 2000).

Globalleşmenin dengesiz ve eşitsiz bir ekonomik gelişmeyi de beraberinde getirmesinden hareket ile, dünya üzerinde belli bir iktidarın geometrisinin kurulmuş olduğu ve bunların da kalıcı hale getirilmek istendiği göz artı edilmemelidir. Dengesiz ve eşitsiz finansal gelişmelerin bu stratejilerin birer parçasıdır (Özkan, 2004).

Mali ve teknolojik gücü olan çevreler, bu güçlerini kullanarak ticari ya da milli amaçlarını finans piyasaları kanalıyla gerçekleştirmeye çalışmakta ve dolaylı sermaye yatırımlarındaki oynaklık, özellikle çevre ülkelerde ekonomik ve finansal kırılganlıkların artmasına neden olmaktadır (Kazgan, 2005).

2.4.2. Siyasi Küreselleşme

Siyasi küreselleşme, uluslararası ilişkilerdeki küreselleşmenin siyasi boyutudur. Bu kavram, uluslararası kurumların ve devletler arası iş birliğinin artması ile ilişkilidir. Siyasi küreselleşme, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda birbirlerine daha fazla bağımlı hale gelmeleri ve dünya genelinde daha fazla entegrasyonun gerçekleşmesini ifade edilmektedir (Göngen, 2013).

Siyasi küreselleşme, dünya genelindeki ülkelerin uluslararası ilişkilerindeki değişimleri ifade eder. Dünya genelindeki ülkeler arasındaki işbirliği ve anlaşmaların sayısı artmıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Avrupa Birliği (AB) gibi kuruluşlar, siyasi küreselleşmenin önde gelen örnekleridir. Bu kurumlar, dünya genelindeki ülkelerin birbirleriyle daha fazla bağlantı kurmasına ve iş birliği yapmasına yardımcı olmuştur (Held ve McGrew, 2008).

Siyasi küreselleşme, dünya genelindeki ülkeler arasındaki demokratik standartları yükseltmeye de yardımcı olmuştur. Birçok uluslararası anlaşma ve kurum, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerleri korumak için çaba göstermiştir. Bu

değerler, uluslararası bir norm olarak benimsenmiştir ve birçok ülke tarafından kabul edilmiştir (Erdağ ve Peker, 2014).

Ancak, siyasi küreselleşme aynı zamanda bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Birçok ülke, siyasi küreselleşmenin etkisi altında kendi egemenliklerini kaybettiklerini düşünmektedir. Küresel kurumların ve uluslararası anlaşmaların ülkelerin kendi iç işlerine karışması, bazı ülkelerin egemenlik haklarının kısıtlanmasına neden olabilmektedir (Bakan ve Tuncel, 2012).

2.4.3. Sosyo-Kültürel Küreselleşme

Kültür, toplumun kendisine has yaşam tarzını meydana getirmiş olduğu davranış, inanç ve değerlerin ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Kaçınılamayan bir olgu olan kültürler arası etkileşimler, globalleşme sürecinde daha çok yoğunlaşmıştır. Küreselleşmenin kültürel değerler üzerindeki etkileri homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme olmak üzere üç farklı yaklaşımla ele alınmaktadır (Karaman, 2013).

Globalleşmeyle ilgili en yaygın inanç, kültürel özellikler ile pratiklerin global düzeyde birbirine yakınsamasıdır. Bu bağlamda homojenleşme, Amerikan veya Batı kültürünün global düzeyde benimsenmesini ifade etmektedir (Karaman, 2013:59). Anglo-Amerikan kültürü, dünyanın önemli bir bölümünü etkisi altına almıştır. “Anglo-Amerikan” kültürüne dayalı beslenme tarzı, giyim/kuşam, eğlenme usulleri, davranış kalıpları global düzeyde benimsenmeye başlanmış, kadın hakları, çoğulculuk, serbest Pazar anlayışı gibi değerler evrensel değerler haline gelmiştir. Anglo- Amerikan kültürünün global düzeyde benimsenmesi “kültürel türdeşleşme” olarak da adlandırılmaktadır (Sarıbay, 2002). Kültürel türdeşleşme, evrensellik ilkesine dayalı olarak, tek bir kültürün baskın gelmesini ifade etmektedir (Ölçekçi, 2020).

Kültürel türdeşleşme global düzeyde güçlü bir kültür endüstrisinin gelişmesini sağlamıştır. Globalleşme sürecinde ortaya çıkan kültür endüstrisi, marka cazibesi yaratılarak, reklamlar ve moda etkinlikleri ile global düzeyde benzer tüketim alışkanlıklarının benimsenmesiyle ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2000).

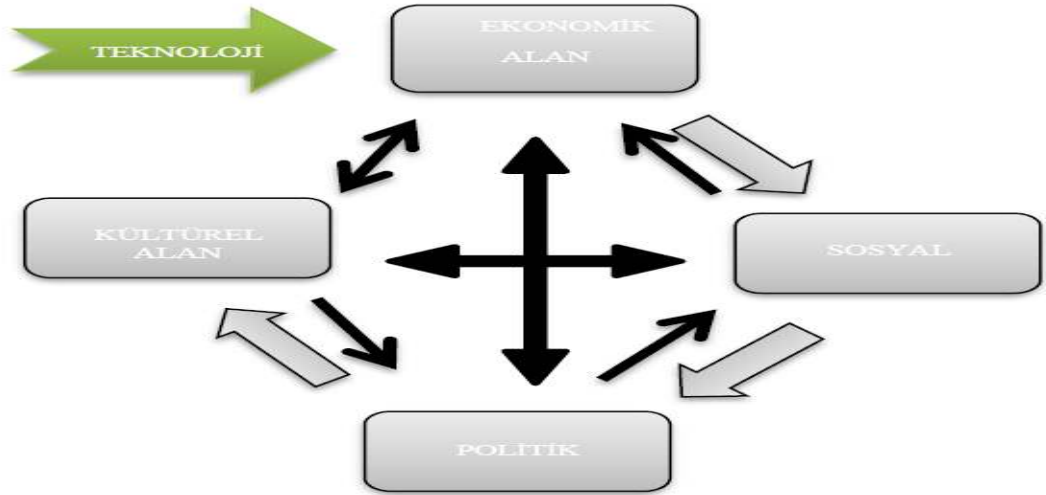
Homojenleşme yaklaşımı, ülkelerin kültürel değerler açısından birbirine yakınsamasını ifade ederken, kutuplaşma yaklaşımı kültürler arası çatışmaları ele almaktadır. Teknolojisinin zamansal ve mekânsal mesafeleri azaltması, kültürel homojenleşmeyi artırmaktan ziyade, çok kutuplu bir kültürel düzenin oluşmasına neden olmaktadır (Ölçekçi, 2020).

Son olarak hibritleşme yaklaşımı, kültürler değişim ve kültürel unsurlar arasındaki ortaklığı merkeze almaktadır (Karaman 2013). Hibrit bakış açısı bireylere kendi özgür

alanlarını yaratma imkânı sunmakta ve bireylere zaman içerisinde kendi ilgi alanlarına ve benimsedikleri değerlere göre kendi kimliklerini belirleme şansı tanımaktadır. Amerikalı Çinli, Türk asıllı Alman Futbolcu, Punkçı vb. kimlik tanımları Hibritiazsyon süreciyle ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2000).

2.4.4. Teknolojik Küreselleşme

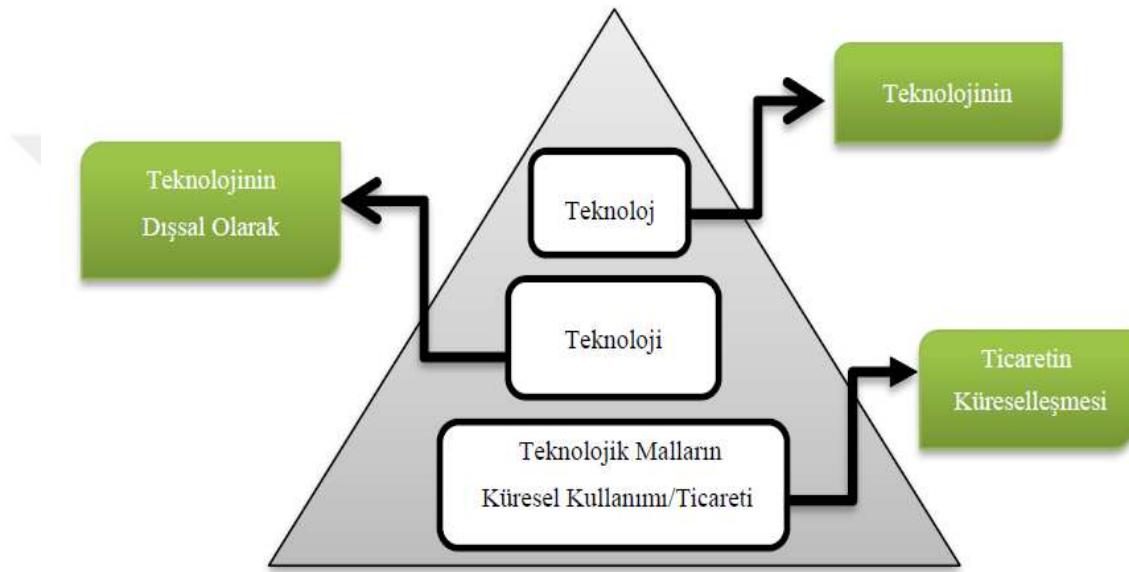
Küreselleşme “politik, sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel olarak birden fazla boyutta ele alınabilmektedir. Ancak, globalleşmeyi derinden etkileyen bir unsur olarak teknoloji, 1980 yılından sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelişmiş olan yenilikler kapsamında topluma yayılarak “mekân, zaman ve mesafe” algısını ortadan kaldırmıştır. Teknoloji globalleşme sürecini hem hızlandıran hem de ortaya çıkaran bir etkidir (Yılmaz ve Horzum, 2005). Bilgi ve iletişim teknolojilerinde özellikle de sanayi alanında yaşanmış olan gelişmeler, üretim kapasitesinin artmasına olanak sağladığı gibi, teknolojiyi ucuzlatarak toplumun globalleşmesi ve bilginin yayılma sürecini de hızlandırmıştır. Bu bağlamda, özellikle bilgisayarlara entegre edilen devreler ve geliştirilen mikro işlemciler global toplumun oluşmasına en fazla katkı sağlayan teknolojilerdir (Çelik, 2012).

Şekil 1. Teknolojinin diğer sistemlerle ilişkisi (Çelik, 2012).

Teknolojinin globalleşme kapsamında ilk etkilediği sektör, finans sektörüdür. Artan iş bölümü ve uzmanlaşmayla birlikte yeni meslek türleri de ortaya çıkmış, ortaya çıkan bu meslek grupları güç ve iktidar çatışmalarına yol açarak politik anlamda globalleşme sürecine katkı sağlamıştır. Ekonomik, sosyal ve politik alanda meydana gelen dönüşümler, teknoloji kanalıyla kültürel yapının globalleşmesine de katkı sağlamıştır (Çelik, 2012).

Teknolojik globalleşme ile “güvenlik, terör, iletişim ve ulaşım” vb. faktörler sınırları ortadan kaldırmış ve toplumların arasındaki etkileşimi arttırarak mekân ve zaman algısında büyük değişimlere yol açmıştır. Finansal alanlarda ise teknolojik globalleşme süreci ile makineleşme hız kazanmıştır. Teknolojik küreselleşme, doğrudan yabancı yatırım akımlarının ülkeler arasındaki akışını da değiştirmiştir. Teknolojiyi üretmekte olan devletler ve çok uluslu firmalar, elindeki teknolojik ürünlerin geliştirmekte olan devletlere entegresini sağlayarak, teknolojik transferleri yapmıştır (Adıgüzel, 2011).

Şekil 2. Teknolojik küreselleşme diyagramı (Adıgüzel, 2011).

Teknolojik globalleşme sürecinde en fazla etkilenen alan güvenlik olmuştur. Bunun nedeni ise “mekân, zaman ve güç” etkileşiminin çeşitli boyutlara ulaşmış olmasıdır. Uluslararası alanda belirsizlikler meydana gelmiş ve askeri operasyonlar genişletilerek “ekonomik, siyasi, sosyal, altyapı ve bilgi sistemlerini kapsayan boyutlara ulaşmıştır. Bu süreç, yeni savaş projelerinin ortaya çıkmasına, yeni operasyon ve muharebe şekillerinin geliştirmesine neden olmuştur. Özellikle, global terör kapsamında, normal savaşlar yerini asimetrik savaşlara bırakmıştır. Çok sayıda firma ve devlete ait, kurumsal yapı bilgileri, projeler ve sayılamayacak nice verilerin sanal veri tabanlarında saklanması ve siber saldırılar kanalıyla bu bilgilerin ele geçirilmesi riskinin var olması teknolojik bağlamda maruz kalınan en önemli tehlikelerden biridir (Baygöl, 2020).

2.5. Küreselleşmenin Ölçülmesi

Ülkelerin ulaştığı globalleşme seviyesini ölçmek için farklı endeksler geliştirilmiştir. KFP küreselleşme endeksi, KOF küreselleşme endeksi, CSGR küreselleşme endeksi, Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI), Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI), küreselleşme seviyelerini ölçmek için geliştirilmiş endekslerdir.

2.5.1. Kearney Dış Politika (KFP) Küreselleşme Endeksi

Küreselleşmenin ölçümüne yönelik olarak geliştirilen ilk endeks, 2001 yılında Andrew Thomas Kearney tarafından geliştirilen KFP küreselleşme endeksi'dir. (Cambazoğlu, 2019). Endeks, mal ve hizmetlerde küreselleşme, finansal küreselleşme, kişisel küreselleşme ve internet olmak üzere dört farklı alt boyuttan oluşmaktadır. Endeksin ana boyutları, bileşenler ve bileşenlerin nasıl tanımlandığı Tablo 1'de yer almaktadır (Solmaz, 2014).

Tablo 1. KFP küreselleşme endeksi boyutları ve değişken tanımı (Günsoy, 2006).

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Mal ve Hizmetlerde Küreselleşme	Ticaret	Ticaret Hacmi/Gayrisafi Milli Hasıla
	Yakınsama	Nominal Gayrisafi Milli Hasıla /Reel Gayrisafi Milli Hasıla
Finansal Küreselleşme	Gelir	(Borçlar + Krediler) / Gayrisafi Milli Hasıla
	Gayrisafi Milli Hasıla (DYY)	(Giren DYY + Çıkan PY) / GSMH
	Portföy Yatırımları (PY)	(Portföy Yatırımları Giren) + Portföy Yatırımları Çıkan) / Gayrisafi Milli Hasıla
Kişisel Küreselleşme	Turizm	(Gelen Toplam Turistler + Çıkan Toplam Turistler) / Toplam Nüfus
	Telefon	Uluslararası Çapta Gelen Telefon Görüşmeleri / Uluslararası Çapta Giden Telefon Görüşmeleri (Dakika, Kişi Başına)
	Transfer Ödemeleri	(Borçlar + Krediler) / Gayrisafi Milli Hasıla

Tablo 1. (Devamı)

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
İnternet	İnternet Kullanıcıları	İnternet Kullanan Bireylerin Toplam Nüfusa Oranı
	İnternet Sunucuları	Her Milyonda Birey Başına Düşen Sunucu Sayısı
	Güvenlik Servisleri	Her Milyonda Birey Başına Düşen Servis Sayısı

Tablo 1 incelendiğinde mal ve hizmetlerde küreselleşme boyutunun ticaret ve yakınsama olmak üzere iki bileşenden oluştuğu görülmektedir. Toplam ticaret hacminin GSMH'ye oranı, ticaret bileşeni için gösterge olarak kullanılırken, Nominal GSMH'nin Reel GSMH'ye oranı yakınsama bileşeni için gösterge olarak kullanılmaktadır.

İkinci alt boyut finansal küreselleşmedir. Finansal küreselleşme, gelir, doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır. Kredi ve Borç toplamının GSMH'ye oranı, gelir bileşeni için gösterge olarak kullanılmaktadır. Toplam doğrudan yabancı yatırımların, GSMH'ye oranı doğrudan yabancı yatırımlar için gösterge olarak kullanılırken, toplam portföy yatırımlarının GSMH'ye oranı, portföy yatırımları bileşeni için gösterge olarak kullanılmaktadır.

Üçüncü alt boyut kişisel küreselleşmedir. Kişisel küreselleşme, turizm, telefon ve transfer ödemeleri bileşenlerinden oluşmaktadır. Giren ve çıkan toplam turist sayısının toplam nüfus içindeki payı, turizm bileşeni için gösterge olarak kullanılırken, dakika başına gelen uluslararası telefon görüşmelerinin, giden uluslararası telefon görüşmelerine oranı telefon bileşeni için gösterge olarak kullanılmaktadır. Kredi ve borç toplamının GSMH'ye oranı, transfer ödemeleri bileşeni için gösterge olarak kullanılmaktadır.

Dördüncü alt boyut internettir. İnternet boyutu, internet kullanıcıları, internet sunucuları ve güvenlik servisleri bileşenlerinden oluşmaktadır. İnternet kullanıcı sayısının toplam nüfusa oranı, bir milyon kişi başına düşen sunucu ve servis sayısı internet boyutunu ölçmek kullanılan değişkenlerdir.

“KFP küreselleşme endeksi”, globalleşme seviyesinin ölçümünde yetersiz kaldığı yönünde eleştirilmiş ve bu kapsamda yeni ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir (Cambazoğlu, 2019).

2.5.2. CSGR Küreselleşme Endeksi

CSGR küreselleşme endeksi, Warwick Üniversitesi'ndeki Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi tarafından 2004 yılında geliştirilmiştir ve küreselleşmenin çeşitli yönlerini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (CSGR, 2020). Endeks, ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere üç temel boyutta derinlemesine bir analiz sunmaktadır. CSGR küreselleşme endeksi, KFP küreselleşme endeksi'nin tamamlayıcısı olarak küreselleşmenin geniş bir perspektifini sağlar ve farklı boyutlarıyla anlamamıza yardımcı olur. Bu endeks, küresel değişimleri kapsamlı bir şekilde değerlendirerek, toplumların ve ekonomilerin küresel entegrasyonunu anlamak için önemli bir araçtır. Endeksi boyutlarını oluşturan bileşenler ve bu bileşenlere ait göstergeler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. CSGR küreselleşme endeksi boyutları ve değişken tanımı (CSGR Globalisation Index).

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Ekonomik Boyut	Ticaret	Ticari Hacminin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Oranı (%)
	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Doğrudan Yabancı Yatırımların Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Oranı (%)
	Portfolyo Yatırımı	Portföy Yatırımlarının Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Oranı (%)
	Gelir	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Yabancı Gelirlerinin Toplam Oranı (%)
Sosyal Boyut	Dış Stok	
	Dış Akış	Küresel Düzeyde Gerçekleşen Çevresel Anlaşmaların Sayısı
	İşçi Gelirleri	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçinde İşçi Gelirlerinin Oranı (%)
	Turistler	Birey Başına Toplam Düşen Turist Mevcudu
	Telefon Çağrıları	Uluslararası Çapta Birey Başına Düşen Telefon Görüşmesi (dk)
	İnternet Kullanıcıları	İnternet Aboneliğinde Birey Başına Düşen Sayı
	Filmler	Toplam İhraç Edilen ve Toplam İthal Edilen Filmlerin Sayısı
	Kitaplar ve Gazeteler	Birey başına Toplam İhraç ve İthal Edilen Gazete ve Kitapların ABD Doları Cinsinden Değeri
	Posta	Uluslararası Bireylerin Gönderdikleri Mektupların Sayısı

Tablo 2. (Devamı)

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Politik Boyut	Büyükelçilikler	Ülkede Bulunan Elçiliklerin Mevcudu
	BM Görevleri	Birleşmiş Milletler Faaliyetlerine Katılım
	Organizasyonlar	Uluslararası Kuruluşların Üyelik Sayısı

Tablo 2 incelendiğinde ekonomik boyutun, ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları ve gelir olmak üzere dört bileşenden oluştuğu; sosyal boyutun, dış stok, dış akış, işçi gelirleri, turistler, telefon çağrıları, internet kullanıcıları, filmler, kitaplar ve gazeteler ve posta bileşenlerinden oluştuğu; politik boyutun ise büyük elçilikler, BM görevler ve organizasyonlar bileşenlerinden oluştuğu görülmektedir. Dış ticaret hacminin GSYİH'ye oranı, doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ye oranı, toplam portföy yatırımların GSYİH'ye oranı ve toplam yabancı gelirlerin GSYİH'ye oranı ekonomik boyut göstergeleri olarak kullanılırken, küresel düzeyde gerçekleşen çevresel anlaşmaların sayısı, gayrisafi yurtiçi hasıla içinde işçi gelirlerinin oranı, birey başına toplam düşen turist mevcudu, uluslararası çapta birey başına düşen telefon görüşmesi, internet aboneliğinde birey başına düşen sayı, toplam ihraç edilen ve toplam ithal edilen filmlerin sayısı ve birey başına toplam ihraç ve ithal edilen gazete ve kitapların toplam değeri ABD doları cinsinden parasal değeri, uluslararası bireylerin gönderdikleri mektup sayısı sosyal boyut göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Son olarak, ülkede bulunan yabancı elçiliklerin mevcudu, Birleşmiş Milletler faaliyetlerine Katılım ve uluslararası kuruluşların üyelik sayısı politik boyut göstergeleri olarak kullanılmaktadır.

2.5.3. Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI)

Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI), 2006 yılında Martens ve Zywiets tarafından geliştirilmiş, 2008 yılında Martens ve Roza tarafından revize edilmiştir (Cambazoğlu, 2019). Maastricht Küreselleşme Endeksi, politik boyut, ekonomik boyut, sosyo-kültürel boyut, teknolojik boyut ve çevresel boyut olmak üzere 5 ana boyuttan oluşmaktadır. Tablo 3 MGI küreselleşme endeksi ve endeksi oluşturan bileşenler hakkında bilgi sunmaktadır.

Tablo 3. MGI küreselleşme endeksi boyutları ve değişken tanımı (Martens ve Raza, 2009).

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Politik Boyut	Elçilikler	Ülkedeki Diplomatik Temsilciliklerin ve Konsoloslukların Mevcudu
	Organizasyonlar	Uluslararası Kuruluşlara Üyelik Oranı
Politik Boyut	Askeri	Askeri Harcamalar İçinde Konvansiyonel Silahlara Yapılan Harcamalar Oranı
Ekonomik Boyut	Ticaret	Gayrisafi Milli Hasıla'ya Oranla İhracat ve İthalat Miktar
	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY)	Gayrisafi Milli Hasıla'ya Oranla Doğrudan Yabancı Yatırımın Miktarı
	Sermaye	Gayrisafi Milli Hasıla'ya Oranla Özel Sermaye Akımları
Sosyo-kültürel Boyut	Göçmenler	Her 100 Kişi Başına Düşen Yabancı Sayısı
	Turizm	Ülkeye Çıkış ve Ülkeye Giriş Yapan Birey Sayısı
Teknolojik Boyut	Telefon	Bireylerin Global Düzeyde Telefon Konuşma Süresi (Dakika)
	İnternet	Toplam Nüfusa Oranla İnternet Kullananlar
Çevresel Boyut	Ekolojik Ayakizi	Global Ölçekte Ekolojik Açık

MGI küreselleşme endeksi'ni oluşturan birinci boyut politik boyuttur. Ülkedeki elçilik ve konsolosluk mevcudu, uluslararası kuruluşlara üyelik oranı, askeri harcamalar içinde konvansiyonel silahlara yapılan harcamalar oranı politik boyut göstergeleridir. Toplam dış ticaret hacminin GSMH'ye oranı, GSMH'ye oranla doğrudan Yabancı yatırımın miktarı, GSMH'ye oranla özel sermaye akımları ekonomik boyut göstergeleridir. Her 100 kişi başına düşen yabancı sayısı, ülkeye çıkış ve ülkeye giriş yapan birey sayısı, sosyal kültürel boyut göstergeleridir. Bireylerin global düzeyde telefon konuşma süresi, toplam nüfusa oranla internet kullananların sayısı teknolojik boyut göstergesi olarak kullanılırken, global ölçekte ekolojik açık çevresel boyut göstergesi olarak kullanılmaktadır.

2.5.4. NGI Küreselleşme Endeksi

Yeni Küreselleşme Endeksi Petro Vujaković tarafından 2009 yılında geliştirilmiştir (Vujakovic, 2009). Yeni Küreselleşme Endeksi, ekonomik boyut, politik boyut ve sosyal boyut olmak üzere üç ana boyuttan ve 21 alt değişkenden oluşmaktadır. Tablo 4 Yeni Küreselleşme Endeksi'nin alt boyutları ve boyutları oluşturan değişkenler hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 4. NGI küreselleşme endeksi boyutları ve değişken tanımı (Vujakovic, 2009).

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Ekonomik Boyut	Mal Ticareti	Gayrisafi yurtiçi hasılanın İçinde Ticaretin Payı (%)
	Hizmet Ticareti	Gayrisafi yurtiçi hasılanın İçinde ihracat ve ithalat hizmetlerinin toplam Payı(%)
	Doğrudan Yabancı Yatırımlar Hisse Senedi	Gayrisafi yurtiçi hasılanın İçinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Payı (%).
	Doğrudan Yabancı Yatırımlar Akışı	Gayrisafi yurtiçi hasılanın İçinde ödemeler dengesinin Payı (%)
	Portfolyo Yatırım Stoku	GSYİH İçerisindeki Portföy Yatırımlarının toplam Payı (%)
	Portfolyo Yatırım Akışı	GSYİH İçerisinde Ödemeler Dengesindeki Portföy Yatırımlarının Payı (%)
	Yabancı Gelir Ödemeleri	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçindeki Yabancı Ödemelerin Toplam Payı (%)
Ekonomik Boyut	Yurtdışı Vatandaşların Marka Başvurusu	Yurtdışı Vatandaşların Yaptıkları Marka Başvuru Talepleri
	Yurtdışı Vatandaşların Patent Başvuruları	Yurtdışı Vatandaşların Yaptıkları Patent Başvuruları
Politik Boyut	Çevresel Anlaşmaları	Uluslararası Düzeyde Yapılan Çevresel Anlaşma Sayısı
	Uluslararası Organizasyon Üyeliği	Uluslararası Organizasyonlara Üyelik Oranı
	Ülkedeki Elçilikler	Elçiliklerin Ülkedeki Toplam Sayısı
	Birleşmiş Milletler Faaliyetlerine Katılım	BM faaliyetlerine Katılım

Tablo 4. (Devamı)

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Sosyal Boyut	Göçmenler	Toplam Nüfus İçinde Bulunan Göçmen Nüfusun Oranı
	Uluslararası Turizm	Toplam Nüfus İçinde Turist Sayısının Oranı
	Giden Öğrenci Hareketliliği	Toplam Öğrenci İçerisinde Dışarda Eğitim Alanların Oranı
	Uluslararası Telefon Görüşmeleri	Uluslararası Telefon İletişiminde Bireylerin Yapmış Oldukları Görüşme Süreleri(dk)
	Uluslararası İnternet Bant Genişliği	Kişi Başına Düşen İnternet Aboneliği
	Uluslararası Gazete Ticareti	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçinde Gazetelerin Gelir Payı (%)
Sosyal Boyut	Uluslararası Kitap Ticareti	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçinde Kitapların Satışındaki Gelirin Payı (%)
	Transferler	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçinde Transfer Harcamalarının Toplam Payı

Tablo 4 incelendiğinde, ekonomik boyutun, mal ticareti, hizmet ticareti, doğrudan yabancı yatırım akışları, portföy yatırım stoku ve akışı, yabancı gelir ödemeleri, yurt dışı vatandaşların marka başvurusu, yurt dışı vatandaşların patent başvuruları gibi bileşenlerden oluştuğu görülmektedir. Politik boyut ise, çevresel anlaşmalar, uluslararası organizasyon üyelikleri, ülkedeki elçilik sayısı, BM faaliyetlerine katılım bileşenlerden oluşmaktadır. Sosyal boyut ise, göçmenler, uluslararası turizm, giden öğrenci hareketliliği, uluslararası telefon görüşmeleri, uluslararası internet bant genişliği, uluslararası gazete ticareti, uluslararası kitap ticareti ve transferler bileşenlerinden oluşmaktadır.

2.5.5. KOF Küreselleşme Endeksi

“KOF küreselleşme endeksi”, 2006 yılında Axel Dreher tarafından oluşturulmuş ve 2008 yılında Dreher, Gasto ve Martens tarafından güncellenmiştir (KOF, 2019). Küreselleşme olgusunu en kapsamlı ölçen endeks KOF küreselleşme endeksi’dir. Endeks, ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme ve politik küreselleşmeyi üç ana

boyuttan ve alt değişkenlerden oluşmaktadır. Endeks boyutları ve boyutları oluşturan değişkenler Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. KOF küreselleşme endeksi boyutları ve değişken tanımları (KOF Globalisation Index).

KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları	Değişken Tanımları
Ekonomik Globalleşme	Ticari Küreselleşme ve Finansal Küreselleşme Faktörlerinin Ağırlıkları Toplamı
Küresel Ticaret	Ticari İş birliği Türleri, Hizmet ve Mal Ticaretindeki Faktörlerinin Ağırlıkları Toplamı
Mal Alım Satımı	Toplam Mal Alım Ve Satımının Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçindeki Oranı
Ticari Hizmetler	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçinde Ticari Hizmetlerin Oranı
Çeşitli Ticari Ortaklıklar	Toplam Ticaret Hacminin İçindeki Çeşitli Ticari Ortaklıkların Oranı
Finansal Globalleşme	Doğrudan Yabancı Yatırım Endeksleri, Portföy Yatırımları, Gelir Ödemeleri Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Yabancı Yatırım Varlıkları	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçinde Yabancı Yatırımların Oranı
Portföy Yatırımları	Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın İçinde Portföy Yatırımların Oranı
Uluslararası Borç Durumu	Uluslararası Menkul Kıymet Borçları, Banka Kredileri ve Mevduatların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Oranları
Uluslararası Kaynaklar	Ulusal Para Fonu'ndaki Döviz Rezerv Pozisyonunun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Oranı
Uluslararası Gelir Transferleri	Yurtdışında Yapılan Toplam İşgücü ve Sermaye Ödemeleri
Toplumsal Globalleşme	Bilgi, Kültürel ve Bireysel Globalleşme Faktörlerinin Toplam Ağırlıkları
Bireysel Küreselleşme	Uluslararası Göç, telefon iletişimi, Turizm ve Transfer faktörlerinin Ağırlıkları Toplamı
Uluslararası Gerçekleşen Telefon İletişimi	Birey Başına Düşen Toplam Uluslararası Cep Telefonu ve Sabit Aramalarının Dakika Cinsinden Toplamı
Transferler	Bireylerin Alım ve Satımına, Gelirine veya Finansal Unsurlarına Düşen Toplam Brüt Giriş ve Çıkışla

Tablo 5. (Devamı)

KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları	Değişken Tanımları
Uluslararası Turizm	Toplam Turist Sayısının Nüfus İçindeki Oranı
Göç	Nüfusun İçinde İkamet Eden Yabancı Uyraklı Bireylerin Toplam Sayısı
Bilgi Globalleşmesi	Patent Başvurularının, Uluslararası Öğrencilerin ve Yüksek Teknoloji İhracatının Toplam Ağırlıkları
Patent Talepleri	Ulusal Patent Ofisine Yapılan Patent Başvuru Sayısı
Yabancı Öğrenciler	Nüfus İçindeki Yabancı Öğrencilerin Oranı
Yüksek Teknoloji ürün İhracatı	Toplam Mal İhracatın İçindeki Yüksek Teknoloji Ürünlerin Oranı
Kültürel Globalleşme	Kültürel Ürün Ticareti, Marka Başvuruları, Bireysel Hizmet Ticareti, McDonald's Restoranları ve Ikea Mağazaları Faktörlerinin Ağırlıklarının Toplamı
Kültürel Ticareti	UNESCO'da Belirlenen Kültürel Malların İhracat ve İthalat Toplamı
Marka Tescilleri	Ulusal Çapta Gerçekleştirilen Marka Başvurularının Miktarı
Bireysel Hizmet Ticareti	Toplam Bireysel Hizmet Ticareti
Restoranlar Zinciri McDonald's	Her Birey İçin Düşen McDonald's Restoran Sayısı
Ikea Mağazaları	Her Kişi İçin Düşen IKEA Mağaza Sayısı
Politik Globalleşme	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Faaliyetlerine Katılım, Büyükelçilikler ve Küresel Sivil Toplum Örgütleri Değişkenlerinin Toplam Ağırlıkları
Diplomatik Misyonlar	Ülkedeki Diplomatik Temsilcilik Ofislerinin Sayısı
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Faaliyetlerine Katılım	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Faaliyetlerine Katılım Sayısı
Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları	Ülkedeki Küresel Odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarının Sayısı

KOF küreselleşme endeksi'nde diğer endekslerden farklı olarak, ana boyutlar da kendi için de alt boyutlara ayrılmaktadır. Bu bağlamda ekonomik küreselleşme boyutu, ticari küreselleşme ve finansal küreselleşme olmak üzere iki alt boyuttan oluşurken, sosyal küreselleşme, kişisel küreselleşme, bilgi küreselleşmesi ve kültürel küreselleşme olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Politik küreselleşme ise, büyük elçilikler, BM güvenlik konseyine katılım ve uluslararası sivil toplum örgütleri olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır.

2018 yılı itibariyle KOF küreselleşme endeksi ölçümünde endeksin hesaplanmasında kullanılan alt boyutlar ve değişkenlere ait oranlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. KOF küreselleşme endeksi boyutları ve ağırlık oranları (KOF,2019).

KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları	Ağırlık Oranı* (%)
Ekonomik Globalleşme	33.2
Küresel Ticaret	50.2
Mal Alım Satımı	40.8
Ticari Hizmetler	45.1
Çeşitli Ticari Ortaklıklar	14.0
Finansal Globalleşme	50.2
Yabancı Yatırım Varlıkları	27.1
Portföy Yatırımları	13.4
Uluslararası Borçlar Durumu	27.3
Uluslararası Kaynaklar	2.3
Uluslararası Gelir Transferleri	29.5
Toplumsal Globalleşme	33.2
Bireysel Küreselleşme	33.4
Gerçekleşen Telefon İletişimi	22.8
Transferleri	27.5
Uluslararası Turizm	28.1
Göç	21.5
Bilgi Globalleşmesi	33.2
Patent Başvuruları	35.2
Yabancı Öğrenciler	31.3
Yüksek Teknoloji ürün İhracatı	33.6
Kültürel Globalleşme	33.2
Kültürel ürün Ticareti	22.5
Marka Tescilleri	13.2
Bireysel Hizmet Ticareti	25.7
Restoran Zinciri McDonald's	23.3
Ikea Mağazaları	15.2
İtik Globalleşme	33.2
Diplomatik Misyonlar	35.8
BM Güvenlik Konseyi faaliyetlerine Katılım	27.2
Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları	37.1

* Değişkenlerin ağırlık oranları yuvarlama sebebiyle toplamı vermemektedir.

KOF Küreselleşme endeksi 1 ile 100 arasında değerler almaktadır. Endeks değerinin yükselmesi, ilgili ülkenin globalleşme seviyesinin arttığını göstermektedir.

3. HASTALIKLARIN EKONOMİK MALİYETLERİ

3.1. Hastalık Maliyetleri Literatüründe Maliyet Türleri

Hastalık maliyetleri, sağlık hizmetlerinin sağlanması, tedavi maliyetleri, hastalığın ekonomi üzerindeki etkisi ve toplum sağlığı üzerindeki sonuçları gibi bir dizi faktörü içeren geniş bir kavramdır. Bu faktörlerin sağlık sistemleri, hastalar, aileler ve topluluklar üzerinde önemli bir etkisi olabilir. Hastalığın maliyetlerinin belirlenmesi ve ölçülmesi karmaşık bir süreçtir ve bu amaçla çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Araştırmalar, hastalık maliyetlerini hesaplamak için birçok farklı yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşımlar arasında mikroekonomik analizler, maliyet etkinliği analizleri, ekonomik değerlendirme modelleri ve sağlık ekonomisi yöntemleri yer almaktadır (Süt, 2012).

Bu yöntemler hastalıkların yol açtığı mali yükü ölçmek, sağlık politikalarının etkinliğini değerlendirmek ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak için kullanılmaktadır. Örneğin, mikroekonomik analizler, bireylerin hastalık nedeniyle maruz kaldıkları maliyetleri ve gelir kayıplarını incelerken, maliyet etkinliği analizleri farklı tedavi seçeneklerinin maliyetlerini ve sağladıkları faydaları karşılaştırır (Özgülbaş, 2014:143). Ekonomik değerlendirme modelleri, sağlık hizmetlerinin ekonomik sonuçlarını ve toplumun karşılaştığı finansal riskleri değerlendirmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Sağlık ekonomisi yöntemleri ise hastalıkların maliyetlerini belirlemek, sağlık politikalarının etkinliğini değerlendirmek ve kaynak tahsisini optimize etmek için genel bir çerçeve sağlar. Bu yöntemlerin kullanılması, hastalığın maliyetlerinin daha iyi anlaşılmasına ve sağlık hizmetlerinin daha etkin yönetilmesine yardımcı olur (Beyhun ve Çilingiroğlu, 2004). Hastalık maliyetleri üzerine yapılan bu çalışmalar, sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliği, hasta bakımının iyileştirilmesi ve toplum sağlığının korunması gibi önemli hedeflere ulaşılmasını desteklemektedir.

Hastalığın maliyetleri üzerine daha fazla araştırma yapılması, sağlık politikalarının tasarımında ve kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesinde bilinçli kararların alınmasını sağlayacaktır (Rice vd., 1985). Bu, toplum sağlığının iyileştirilmesinde ve sağlık hizmetlerinin daha sürdürülebilir bir şekilde sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.

3.1.1. Doğrudan Maliyetler

Doğrudan maliyetler, sağlık hizmetlerinin sağlanması için yapılan harcamaların maliyetlerini temsil eder. Bu maliyetler, tıbbi malzeme alımlarından personel maaşlarına, tıbbi ekipmanların bakım giderlerinden tesislerin işletilmesi için yapılan masraflara kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkabilir. Sağlık hizmeti sunan kuruluşlar için doğrudan maliyetlerin etkin bir şekilde belirlenmesi ve yönetilmesi, sağlık sisteminin sürdürülebilirliği ve verimliliği açısından hayati bir rol oynar (Drummond vd., 2005). Bu maliyetlerin analizi, kaynakların etkili bir şekilde dağıtılmasını sağlar ve buna bağlı olarak sağlık hizmetlerinin kalitesini artırabilir.

Doğrudan maliyetlerin düzenli olarak gözden geçirilmesi, sağlık kuruluşlarının bütçe planlamasını iyileştirebilir ve sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği üzerinde olumlu bir etki yapabilir. Bu nedenle, doğrudan maliyetlerin yönetimi, sağlık sektöründeki sürdürülebilir uygulamaların temelini oluşturur. İşte doğrudan maliyetler hakkında bazı genel bilgiler (Çuhadaroglu, 1999);

1. İlaç Maliyetleri: Farmasötik maliyetler, sağlık hizmetlerinin doğrudan maliyetlerinin önemli bir bölümünü temsil eden unsurlardan biridir. İlaçlar yaygın olarak kullanılan tedavi yöntemleridir ve tedavi maliyetlerini etkileyen bir faktördür (Günay, 2018). Farmasötik maliyetler, bir hastane veya klinik tarafından satın alınan ilaçların maliyeti, depolama ve dağıtım maliyetleri, farmasötik hizmetler ve farmasötik araştırmalar için finansman gibi çeşitli unsurları içerir.

2. Tıbbi Malzeme Maliyetleri: Sağlık hizmetlerinde kullanılan tıbbi malzeme maliyetleri doğrudan maliyetler arasında yer almaktadır. Bu malzemeler cerrahi aletler, tıbbi cihazlar, tıbbi sarf malzemeleri, laboratuvar ekipmanları, pansumanlar gibi çeşitli maddeleri içerir. Tıbbi ekipman maliyetleri, sağlık kuruluşunun satın alma maliyetlerini, envanter yönetimini, depolama ve bakım maliyetlerini kapsar (A. Yiğit ve V. Yiğit, 2019).

3. Laboratuvar Testleri: Hastaların sağlık durumlarını belirlemek ve tedavi süreçlerini yönlendirmek adına yapılan laboratuvar testleri, doğrudan maliyetleri etkileyen önemli bir faktördür. Bu testler, hastalıkların doğru teşhisini sağlamak, tedaviye yanıtı değerlendirmek ve hastalığın seyrini takip etmek amacıyla gerçekleştirilir. Kan testleri, biyokimyasal analizler, görüntüleme testleri ve genetik testler gibi çeşitli yöntemleri içerir. Her bir test, hastanın durumu hakkında özel bilgiler sağlar ve bu da sağlık profesyonellerine bireysel bir tedavi planı oluşturmada yardımcı olur. Bu nedenle, laboratuvar testleri, hastaların kişiselleştirilmiş sağlık bakımı almasına olanak tanıyan önemli bir araçtır (Bozer, 2016).

4. Hastaneye Yatış: Hastanelerde doğrudan maliyetler, hasta bakımı, hastane personeli giderleri, tıbbi ekipman kullanımı, ilaçlar ve laboratuvar testleri gibi kalemleri içerir. Hastaneye yatış, acil servis muayene ve tedavileri, cerrahi işlemler, yoğun bakım hizmetleri ve hastane odası giderlerini kapsar (Arslan vd., 2015).

5. Sağlık Personelinin Maliyetleri: Sağlık hizmetlerinde çalışan personelin maaşları, sigorta primleri, sosyal yardımları ve diğer yan giderleri doğrudan maliyetlerin bir parçasıdır. Doktorlar, hemşireler, teknisyenler ve diğer sağlık personeli gibi sağlık profesyonellerinin maliyetleri, sağlık hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir faktördür (Canbaz vd., 2015).

3.1.2. Dolaylı Maliyetler

Dolaylı maliyetler, sağlık hizmetlerinin sunulmasıyla ilişkilidir ancak doğrudan sağlık hizmetlerine yönelik harcamaları temsil etmeyen maliyetleri kapsar. Bu maliyetler, genellikle sağlık sistemi, hastalar, aileler ve toplum üzerindeki etkileri açısından önemli bir rol oynar. Örneğin, hastalık nedeniyle işe gidemeyen bireylerin gelir kaybı, dolaylı maliyetlere dahildir. Ayrıca, hastalıkların aile içinde yarattığı stres ve bireyin sosyal yaşamındaki kısıtlamalar da bu kapsamda değerlendirilebilir. Dolaylı maliyetler, sağlık hizmetlerinin toplumsal ve ekonomik boyutlarını göz önüne alarak, sağlık politikalarının ve hizmetlerin planlanması sırasında dikkate alınması gereken önemli unsurları içerir. Bu maliyetlerin etkin bir şekilde yönetilmesi, sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini artırabilir ve toplumun genel refahını iyileştirebilir. Sağlık hizmetlerinin dolaylı maliyetlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Rice, 2000).

1. Verimlilik Kaybı: Hastalıklar ve sağlık sorunları insanların işe katılımını ve iş verimliliğini etkileyebilir. Bu durumda, hastalığın neden olduğu günlük işgücü kayıpları ve verimlilik kayıpları dolaylı maliyetlere dahil edilir. Örneğin, hastalık nedeniyle izin alan veya sakatlıkla sonuçlanan bir hastalık nedeniyle çalışmaya devam edemeyen bir çalışan, verimlilik kaybına örnek olarak gösterilebilir (Goetzel vd., 2004; Kessler vd., 2004; Koopman vd., 2002).

2. Bakım Yüğü ve Sosyal İlişkilerin Kaybı: Hastalık veya sakatlık durumunda, genellikle hastanın bakımını üstlenen aile üyeleri veya bakıcılarıdır. Bu durumda bakıcıların zamanlarını ve enerjilerini hastanın bakımına ayırmaları dolaylı bir maliyet olarak kabul edilir. Ayrıca hastalık nedeniyle kaybedilen sosyal ilişkiler, hastaların toplumla etkileşimini azaltabilir ve dolaylı maliyetlere yol açabilir (Atagün vd., 2011).

3. Sağlık Sigortası ve Finansman Maliyetleri: Sağlık hizmetlerinin finansmanı, sağlık sigortası primleri ve bireysel harcamalar gibi faktörlerle ilişkilidir. Ödenen sağlık

giderlerinin ödenmesi, hasta primlerinin ödenmesi, sigorta şirketlerinden yapılan ödemeler ve kamu harcamaları gibi çeşitli finansman kaynakları tarafından karşılanmaktadır (Orhaner, 2017). Bu finansman maliyetleri dolaylı maliyetler kapsamına alınmaktadır.

4. İşgücü Kaybı ve Eğitim Maliyetleri: Hastalık veya sağlık sorunları bireylerin işgücüne katılımını etkileyebilir. Örneğin uzun süreli bir hastalık nedeniyle işinden ayrılmak zorunda kalan kişi işgücü piyasasından çekilir ve dolaylı maliyetler ortaya çıkar (Kara, 2020). Ayrıca hastalık veya sağlık sorunları nedeniyle kaçırılan eğitim fırsatları veya eğitime katılımın azalması da dolaylı maliyetlere dahil edilebilir (Üstün ve Özçiftçi, 2020).

3.1.3. Ölçülemeyen Maliyetler

Ölçülemeyen maliyetler, sağlık hizmetlerinin sağlanmasıyla ilişkili ancak doğrudan ölçülemeyen veya finansal olarak ifade edilemeyen maliyetlerdir (Alptekin, 2009). Bu maliyetler genellikle insanların yaşam kalitesi, refahı ve sosyal etkileşimleri gibi faktörlerle ilgilidir. Ölçülmemiş maliyetleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz

1. Yaşam Kalitesi Kaybı: Hastalık veya sağlık sorunları bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir. Ağrı, rahatsızlık, fonksiyon kaybı, bağımlılık, hareketlilik sorunları gibi faktörler hastaların yaşam kalitesinde düşüşe neden olabilir (Kumsar ve Yılmaz, 2014). Bununla birlikte, bu tür etkilerin yalnızca finansal açıdan ölçülmesi zor olabilir. Bu nedenle, yaşam kalitesi kaybı ölçülemez bir maliyet olarak kabul edilir. Bu maliyet, insanların refahı ve mutluluğu ile ilgili önemli bir faktördür

2. Psikososyal Etkiler: Hastalık veya sağlık sorunlarının psikolojik ve sosyal etkileri olabilir. Bu etkiler depresyon, anksiyete, stres, sosyal izolasyon, ilişki sorunları gibi durumları içerebilir (Günler, 2019). Bu tür etkilerin insanların yaşamlarında gerektirdiği maliyetler genellikle finansal olarak ölçülemeyen etkilerdir. Bununla birlikte, bu psikososyal etkiler yaşam kalitesini, iş verimliliğini, ilişkilerin kalitesini ve bireylerin genel refahını etkileyebilir. Bu nedenle psikososyal etkilerin ölçülemeyen maliyetler olarak değerlendirilmesi önemlidir.

3. İnsanlara Bakım Sağlama veya Yardım Alma Yükü: Hastalık veya sağlık sorunları, insanların bakım sağlama veya yardım alma ihtiyacını artırabilir. Bu durumda, aile üyelerinin veya bakıcıların zamanlarını ve enerjilerini hastaya bakmaya veya onu desteklemeye ayırmaları gerekebilir. Bu zaman ve işçilik maliyetleri genellikle finansal olarak ölçülemeyen maliyetlere dahil edilir. Bununla birlikte, bu maliyetler ailelerin veya bakıcıların günlük yaşamlarında özverili bir şekilde

karşılaştıkları belirli zorlukları temsil eder (Taşdelen, 2012). Bakım sağlama veya insanlara yardım etme yükü, duygusal, sosyal ve pratik açıdan dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

4. İnsanların Kaybedilen Fırsatları: Hastalık veya sağlık sorunları, insanların yaşamlarındaki kaybedilen fırsatlarla ilişkilidir. Bu, kaçırılan iş fırsatları, okulda geride kalma veya kariyer ilerlemesi gibi durumları içerebilir. Kaybedilen fırsatlar genellikle finansal olarak ölçülemeyen maliyetler olarak kabul edilir (Çalışkan, 2009). Ancak bu maliyetlerin insanların gelecekteki potansiyel gelirleri, mesleki gelişimi ve kişisel başarıları üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Kaybedilen fırsatlar, insanların yaşamlarının bozulması üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir ve bu nedenle ölçülmemiş maliyetler arasında önemli bir yer tutar.

5. Sosyal Etkiler: Hastalık veya sağlık sorunlarının genel sağlık durumu ve toplumun refahı üzerinde etkisi vardır. Bu etkiler, artan sağlık eşitsizlikleri, işgücü verimliliğinde azalma ve sosyal yardım sistemleri üzerindeki yükte artış gibi faktörleri içerebilir. Bu toplumsal etkiler genellikle finansal olarak ölçülemeyen maliyetlerdir. Ancak bu maliyetler, toplumdaki sağlık adaletsizliklerinin yayılması, işgücü verimliliğinin azalması ve sosyal destek sistemlerine yönelik taleplerin artması gibi etkileri yansıtabilir. Sosyal etkiler, genel refah ve sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli bir rol oynar.

3.2. Hastalıkların Ekonomik Etkilerini Açıklayan Yaklaşımlar

Hastalıkların ekonomik etkilerini açıklayan çeşitli yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlar, hastalıkların ekonomi üzerindeki etkisini anlamak ve sağlık politikalarının ekonomik sonuçlarını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Becker (1964) tarafından geliştirilmiş olan beşeri sermaye kuramları ve Amartya Sen (1992) tarafından geliştirilen kapasite yaklaşımlarına göre değerlendirilebilmektedir.

Hastalıkların ekonomik etkilerini açıklayan bazı genel yaklaşımlar şunlardı;

1. Maliyet-Etki Analizi: Maliyet-etki analizi, sağlık hizmetlerinin maliyetleri ile sağladıkları faydaları karşılaştırarak ekonomik bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın amacı, farklı sağlık müdahalelerinin maliyetlerini ve sağlık sonuçlarını dikkate alarak en etkili ve ekonomik tedavi veya müdahale seçeneklerini belirlemektir. Maliyet-etki analizi, sağlık hizmetleri kaynaklarının kullanımını optimize etmek ve en iyi sağlık sonuçlarını elde etmek için bir araç olarak kullanılır. Ekonomik faktörleri değerlendirerek etkin sağlık politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunur (Balçık ve Şahin, 2013).

2. Ekonomik Değerlendirme Modelleri: Ekonomik değerlendirme modelleri, matematiksel ve ekonomik yöntemleri kullanan ve sağlık hizmetlerinin ekonomik etkilerini anlamayı amaçlayan analitik araçlardır. Bu modeller, sağlık hizmetlerinin maliyetlerini, etkinliğini, verimliliğini ve sürdürülebilirliğini değerlendirmek için kullanılır (Sorenson vd., 2008). Örneğin maliyet etkinliği analizi, sağlık müdahalelerinin maliyeti ile elde edilen sağlık yararlarını karşılaştırarak en etkili tedavi veya müdahale seçeneklerinin belirlenmesi mümkün kılar. Ekonomik değerlendirme modelleri, sınırlı kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlayarak sağlık politikalarının ve kaynaklarının doğru yönlendirilmesine ve toplulukların sağlığını ve refahını iyileştirmeye yardımcı olur (Süt, 2012).

3. Sağlık Ekonomisine Yaklaşım: Sağlık ekonomisi, hastalıkların ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen ve sağlık hizmetlerinin ekonomik sonuçlarını analiz eden bir disiplindir. Sağlık ekonomisi yaklaşımı, sağlık hizmetlerinin talep ve arzı, maliyet etkinliği analizi, finansman mekanizmaları ve sağlık politikalarının ekonomik sonuçları gibi konuları ele almaktadır. Bu yaklaşım, hastalıkların ekonomik yükünü ve sağlık hizmetlerinin ekonomik verimliliğini değerlendirerek sağlık sistemlerinin daha sürdürülebilir ve verimli hale getirilmesine katkıda bulunmaktadır. Sağlık ekonomisi yaklaşımı, sağlık kaynaklarını verimli bir şekilde dağıtmayı ve en iyi sağlık sonuçlarını elde etmeyi amaçlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin sağlam bir ekonomik temele dayanması, toplumun genel refahını artırmakta ve sağlık politikalarının etkinliğini garanti etmektedir (Santaş, 2017).

4. Sosyal Maliyet Analizi: Sosyal maliyet analizi, hastalıkların toplumda yarattığı ekonomik etkileri ve sosyal sonuçları değerlendirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım aynı zamanda iş gücü kaybı, kaybedilen yaşam yılı, yaşam kalitesindeki düşüş gibi hastalıkların sosyal etkilerini de dikkate almaktadır. Sosyal maliyetlerin analizi, hastalıkların doğrudan ve dolaylı maliyetlerini ortaya çıkararak sağlık politikalarının ve müdahalelerinin sosyal etkisini değerlendirmeyi mümkün kılar. Bu sayede halk sağlığı ve kaynak tahsisi önlemleri daha etkin bir şekilde planlanıp uygulanabilir.

3.2.1. Beşerî Sermaye Yaklaşımı

Hastalıklarda beşerî sermaye yaklaşımı, sağlık sorunlarının bireylerin ve toplumların insan kaynakları üzerindeki ekonomik etkilerini değerlendiren bir yaklaşımdır. Beşerî sermaye, bireylerin bilgi, beceri, sağlık ve verimlilik gibi insan kaynaklarından oluşan kıymetli varlıklarını içerir (Karagül, 2003). Bu bakış açısı, hastalıkların bu değerli varlıklar üzerindeki etkilerini ölçerek, bu etkilerin ekonomik

sonuçlarını analiz eder. Hastalıkların beşeri sermaye üzerindeki etkileri geniş bir yelpazede görülebilir. Örneğin, bir hastalık salgını işgücü kaybına yol açabilir, çalışanların işe devamsızlık sürelerini artırabilir ve bu da üretkenlik düzeylerinde azalmaya neden olabilir. İşte bu noktada beşeri sermaye perspektifi, hastalıkların ekonomik dengeleri nasıl etkilediğini anlamak ve işgücü verimliliğini sürdürülebilir bir şekilde korumak için önemli bir araç haline gelir.

Bununla birlikte, hastalıkların beşeri sermaye üzerindeki etkileri sadece ekonomik değil, aynı zamanda eğitim ve toplumsal ilişkiler açısından da önemlidir (Wöbmann, 2003). Örneğin, sık sık hastalanan bir toplum, eğitim seviyelerinde düşüşe neden olabilir çünkü öğrenciler sürekli olarak okula devam edemezler. Bu durum, uzun vadede toplumun bilgi ve beceri seviyelerini etkileyebilir. Beşeri sermaye perspektifi, bu tür etkileşimleri anlamak ve toplumun genel refahını artırmak için sağlık politikalarını şekillendirmede kritik bir rol oynar. Hastalıkların beşeri sermaye üzerindeki etkilerini azaltmak için uygulanan sağlık politikaları, çeşitli stratejilere dayanabilir. Örneğin, önceden alınan aşılar ve düzenli sağlık taramaları gibi önleyici tedbirler, hastalıkların yayılmasını kontrol altında tutabilir ve dolayısıyla işgücü kaybını azaltabilir. Aynı zamanda, hızlı tanı ve etkili tedavi yöntemleri, hastalıkların uzun vadeli etkilerini en aza indirerek beşeri sermayenin korunmasına katkıda bulunabilir.

Beşeri sermaye yaklaşımı aynı zamanda sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini değerlendirmede de önemlidir. Hastalıkların yayılmasını önlemek ve etkilerini en aza indirmek için sağlık hizmetlerine yeterli yatırım yapılması, toplumların sağlık sistemlerini güçlendirebilir. Bu, acil durum hazırlıklarının ve müdahale kapasitesinin artırılması, sağlık personelinin eğitilmesi ve uygun tıbbi ekipmanın temini gibi alanlarda yapılan yatırımları içerebilir. Sonuç olarak, hastalıklarda beşeri sermaye perspektifi, sağlık sorunlarının ekonomik, eğitimsel ve toplumsal boyutlarını anlamak için kritik bir araçtır (Bilen ve Yumuşak, 2008).

Bu perspektif, hastalıkların toplumların değerli varlıkları üzerindeki etkilerini değerlendirirken, aynı zamanda önleyici tedbirler ve etkili sağlık politikaları aracılığıyla bu etkileri en aza indirme stratejilerini belirlemede yardımcı olabilir. Bu şekilde, sağlıklı bir toplum inşa etmek ve beşeri sermayeyi korumak için etkili çözümler geliştirilebilir.

1. İnsan Kaynakları ve Verimlilik: Beşeri sermaye yaklaşımı, hastalıkların insan kaynakları ve üretkenlik üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Hastalıklar insanların sağlık durumunu etkileyerek üretkenliklerini azaltabilir. Örneğin, bir kişinin hastalık nedeniyle işe gidememesi veya iş performansındaki azalma, insan sermayesi kaybına yol açar. Bu durumda hastalıkların neden olduğu insan kaynağı eksikliği ve

verimliliğin azalması insan sermayesi kaybı olarak kabul edilir. İnsan sermayesinin kaybı, toplumun potansiyel verimliliğinde bir azalmaya yol açar ve ekonomik kalkınmayı etkileyen bir faktör haline gelir. Bu nedenle sağlık politikalarının etkin planlanmasında hastalıkların insan kaynakları ve verimlilik üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve bu etkilerin en aza indirilmesi önemlidir.

2. Eğitim ve Yetenek Kaybı: Hastalıklar bireylerin eğitim ve yeteneklerini etkileyebilir. Örneğin, bir kişi kronik bir hastalıktan muzdaripse, sağlık sorunları nedeniyle çalışmalarına devam etmekte zorluk çekebilir veya işgücü piyasasına katılımda azalma yaşayabilir. Bu durumda hastalıkların eğitim ve yetenek kaybına yol açtığını ve insan sermayesi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Hastalıkların eğitim üzerindeki etkisi ve yetenek kaybı, bireylerin ve toplumun potansiyel verimliliğini azaltabilir. Bu nedenle hastalıklara bağlı eğitim ve yetenek kaybının en aza indirilmesi, sağlığın korunması ve eğitim olanaklarının sağlanması önemlidir. İnsan sermayesinin korunması ve geliştirilmesi, toplumun sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunur (Gençoğlu ve Kuşkaya, 2017).

3. Sağlık ve İşgücü Verimliliği: Hastalıklar, bireylerin sağlık durumunu etkileyerek işgücü verimliliğini azaltabilir. Örneğin, bir kişi kronik bir hastalıktan veya sağlık sorunlarından dolayı, iş performansı düşebilir ve işe devamsızlık süresi artabilir. Bu durumda hastalıkların işgücü verimliliğini olumsuz etkilediği ve beşeri sermaye kaybına yol açtığı iddia edilebilir. Hastalıkların işgücü verimliliği üzerindeki etkisi, bireylerin ve toplumun ekonomik performansını etkiler (Küçük vd., 2015). Bu nedenle sağlığın korunması, erken tanı, tedavi ve sağlık hizmetlerine erişilebilirlik gibi faktörlerin işgücü verimliliğini artırmak için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Beşeri sermayenin korunması ve işgücü verimliliğindeki artış, sosyal kalkınmada önemli bir faktördür.

4. Sağlık Harcamaları ve Finansal Etkiler: Hastalıkların tedavisine ayrılan sağlık harcamalarının bireylerin ve toplumun beşeri sermayesi üzerinde etkisi vardır. Yüksek sağlık giderleri bireylerin gelirlerini azaltabilir ve gelecekteki tasarruflarını etkileyebilir. Aynı zamanda, artan sağlık harcamaları toplumun diğer alanlara yatırım yapma yeteneğini de sınırlayabilir. Bu durumda sağlık harcamalarının finansal sonuçları dikkate alınmalı ve sağlık hizmetlerinin daha verimli finansmanı için çözümler aranmalıdır. Halk sağlığını korumak ve insan sermayesini güçlendirmek için sağlık harcamalarının sürdürülebilirliğini sağlamak önemlidir (Güven vd., 2020).

3.2.2. Kapasite Yaklaşımı

Hastalıklara kapasite yaklaşımı, hastalıkların sağlık sisteminin kapasitesini etkileyen faktörler olarak değerlendirildiği bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, hastalıkların sağlık hizmetlerinin sağlanması, kaynakların kullanımı ve sağlık sisteminin performansı üzerindeki etkilerini analiz eder (Sen, 1992).

Hastalıkların yaygınlığı ve şiddeti, sağlık hizmetlerine olan talebi artırabilecek önemli bir faktördür. Örneğin bir salgın durumunda acil servise başvuran hasta sayısı artabilir ve yatak talebi artabilir. Böyle bir durumda hastalıkların sağlık hizmetlerine olan talep üzerinde kapasite etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Hastalıklar, sağlık hizmetlerinin sağlanması için gerekli kaynakları da etkileyebilir. Örneğin, bir hastalığın prevalansı artarsa, hastane yataklarının kapasitesi ve sağlık personeline olan talep de artabilir. Hastalığa bağlı olarak laboratuvar testleri, cerrahi müdahaleler ve diğer tedavi yöntemleri için kapasite gereksinimleri de değişebilir. Bu nedenle hastalıkların sağlık hizmeti verebilme yeteneği üzerinde etkisi olduğunu söyleyebiliriz (Sam, 2008).

Hastalıkların, sağlık hizmetlerinde kullanılan kaynakların dağılımını etkileme potansiyeli oldukça önemlidir. Bu durum, özellikle bir hastalığın tedavisi için gereken ilaç ve tıbbi malzemelere olan talebin artmasıyla daha belirgin hale gelir. Hastalıkların bu kaynakların kullanımı ve dağıtımını üzerindeki etkisi, sağlık sistemlerinin kapasitesini etkileyebilecek bir faktördür. Sağlık sisteminin performansını belirleyen bir diğer önemli faktör ise hastalıkların neden olduğu gecikmeler, tedavi süreçlerindeki aksamalar ve acil durumlara müdahaledeki sınırlamalardır. Örneğin, hastalık durumlarında sağlık hizmetlerine erişimde meydana gelen gecikmeler, hastaların tedaviye ulaşma süreçlerini uzatabilir ve bu da genel sağlık sistemi performansını olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca, acil durumlara yönelik müdahale sınırlamaları, hastaların hızlı ve etkili bir şekilde yardım almasını engelleyebilir. Hastalıkların sağlık sisteminin performansı üzerindeki etkisi sadece bu alanlarla sınırlı değildir; aynı zamanda acil durum hazırlığı ve müdahale kapasitesi üzerinde de belirgin bir etkisi vardır. Özellikle salgın durumlarında, hızlı ve etkili bir yanıt verebilmek için acil durum ekipmanına, ilaç stoklarına ve yetkin personel bulundurmak kritik öneme sahiptir. Bu unsurların eksikliği, hastalıkların yayılma hızını artırabilir ve sağlık sistemini ciddi bir şekilde zorlayabilir. Hastalıkların etkileri genellikle bireylerin sağlığıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda toplumların ekonomik durumları üzerinde de önemli bir baskı oluşturabilir. Örneğin, bir salgın durumunda iş gücü kayıpları, işyerlerinin kapanması ve ekonomik belirsizlik, toplumların genel refahını olumsuz etkileyebilir. Bu durumlar, sağlık hizmetlerine olan talebi artırabilir ve kaynakların daha dengesiz bir şekilde

dağılmasına neden olabilir. Hastalıkların etkilerini hafifletmek ve sağlık sistemlerini güçlendirmek için, önleyici sağlık tedbirleri ve halk sağlığı stratejileri önemlidir. Bu, aşı kampanyaları, hastalık takip sistemleri ve toplumlar arası iletişimi güçlendirmeyi içerebilir. Ayrıca, sağlık sistemlerinin kapasitesini artırmak için yatırımlar yapılması ve acil durum hazırlığına yönelik planların güncellenmesi gereklidir. Sonuç olarak, hastalıkların sağlık hizmetlerine, toplumların ekonomik durumlarına ve genel refahlarına olan etkileri karmaşık ve geniş kapsamlıdır. Bu nedenle, etkili bir sağlık politikası ve sistemine sahip olmak, hastalıkların olası etkilerini en aza indirmek için önemlidir.

3.3. Hastalıkların Makro Ekonomik Etkileri

Hastalıkların makroekonomik etkileri, hastalıkların genel olarak ekonomik sistem üzerindeki etkilerini ifade eder. Hastalıkların ekonomik büyüme, istihdam, verimlilik, gelir dağılımı, sağlık harcamaları ve kamu maliyesi gibi bir dizi makroekonomik gösterge üzerinde etkileri olabilir. Hastalıkların makroekonomik etkileri aşağıdaki gibidir (Cinel, 2020):

1. **Ekonomik Büyüme ve Verimlilik:** Hastalıkların ekonomik büyüme ve verimlilik üzerindeki etkileri oldukça karmaşıktır ve bir dizi faktöre bağlıdır. Hastalıkların yaygınlığı ve şiddeti, bireylerin işgücü piyasasına katılımını ve üretkenliklerini önemli ölçüde etkileyebilir. Örneğin, bir salgın durumunda, çalışanlar arasında hastalığın bulaşma riski artabilir, bu da işgücü piyasasındaki katılımı azaltabilir. Ayrıca, bireylerin kişisel sağlık durumlarına bağlı olarak, hastalıkların şiddeti çalışma kapasitelerini etkileyebilir ve bu da üretkenlik düzeylerinde düşüşe neden olabilir (Şeker, 2015).

Hastalıkların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, doğrudan üretkenlikle sınırlı değildir. Aynı zamanda sağlık hizmetleri talebini artırabilir ve bu da ekonomik kaynakların dağılımını etkileyebilir. Hastalıkların tedavisi için harcanan kaynaklar, diğer sektörlerdeki yatırımları sınırlayabilir ve bu da genel ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte, hastalıkların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri negatif olmak zorunda değildir. Özellikle sağlık sektöründe çalışanlar ve ilaç endüstrisi gibi sektörler, hastalıkların tedavisi ve önlenmesi için geliştirilen çözümlerle ekonomik olarak büyüyebilir. Ayrıca, sağlık hizmetlerine olan talebin artması, yeni iş fırsatlarının yaratılmasına da katkıda bulunabilir. Sonuç olarak, hastalıkların ekonomik büyüme ve verimlilik üzerindeki etkileri karmaşık bir denklemdir ve birçok faktörü içerir. Bu nedenle, sağlık politikalarının oluşturulması ve ekonomik büyüme

stratejilerinin belirlenmesi, hastalıkların etkilerini en aza indirmek ve toplumun genel refahını artırmak için önemlidir.

2. İstihdam: Hastalıklar, istihdam üzerinde önemli bir etkiye sahip olan faktörlerden biridir. Özellikle uzun süreli hastalıklar veya sakatlık koşulları, bireylerin işgücüne katılımını sınırlayabilir ve istihdam olanaklarını kısıtlayabilir. Bu durumda, hastalıkların işsizlik oranları üzerinde artan bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Uzun vadeli sağlık sorunlarına sahip bireyler, işgücü piyasasında istihdam edilme şansını azaltabilir ve bu da genel işsizlik oranlarını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, hastalıkların istihdam üzerindeki etkilerini anlamak ve uygun politikalar geliştirmek, toplumun ekonomik güvenliğini sağlamak adına önemlidir.

3. Sağlık Giderleri: Hastalıkların toplum üzerindeki etkileri sadece bireylerin sağlığıyla sınırlı değildir; aynı zamanda sağlık harcamalarındaki artışlar aracılığıyla bireylerin ve devletin sağlık bütçesini derinden etkileyebilir. Özellikle ciddi ve kronik hastalıkların tedavisi, genellikle yüksek maliyetlere neden olarak sağlık giderlerini önemli ölçüde artırabilir. Bu durum, bireylerin kişisel bütçelerini zorlayabilirken, devletin de kamu maliyesini ciddi bir şekilde etkileyebilir. Kronik hastalıkların tedavisi için sürekli ilaç kullanımı, doktor muayeneleri ve diğer tıbbi müdahaleler, hem bireylerin hem de devletin finansal kaynaklarını yoğun bir şekilde kullanabilir. Ayrıca, bu yüksek sağlık harcamaları, sağlık sistemleri üzerindeki genel baskıyı artırabilir ve sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlayabilir. Dolayısıyla, hastalıkların toplam maliyeti sadece bireylerin sağlık durumunu değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini ve ekonomik kaynakların etkin kullanımı da içermektedir (Tıraş ve Türkmen, 2020). Bu nedenle, sağlık politikalarının oluşturulması ve uygulanması, sadece bireylerin iyiliğini değil, aynı zamanda toplumun genel sağlık ekonomisi üzerindeki etkilerini dikkate almalıdır.

4. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Hastalıkların toplumda yarattığı etkiler arasında, gelir dağılımı ve yoksulluk seviyelerindeki değişimler de önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık sorunlarıyla başa çıkmak için yapılan harcamalar, genellikle ekonomik durumu zaten zayıf olan bireyleri daha da olumsuz etkileyebilir. Özellikle düşük gelirli veya sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı olan gruplar, sağlık hizmetleri için gereken maliyetleri karşılamakta zorlanabilir, bu da gelir eşitsizliğini artırabilir. Aynı zamanda, kronik hastalıkların tedavisi için sürekli harcamalar yapmak zorunda kalan bireyler, genellikle yoksulluk sınırının altında yaşama riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durum, hastalıkların sadece bireylerin sağlığına değil, aynı zamanda toplumdaki sosyo-ekonomik dengelere de zarar verebileceği gerçeğini ortaya koyar.

Dolayısıyla, sağlık politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ve yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejilerin benimsenmesi önem arz etmektedir. Bu sayede, toplumun genel sağlık durumu iyileştirilebilir ve sosyal adalet sağlanabilir.

5. Turizm ve Ticaret: Küresel sağlık durumunun belirleyici unsurlarıdır. Hastalıkların ortaya çıkışı veya yayılması, sadece bireylerin sağlığını değil, aynı zamanda turizm sektörünü ve uluslararası ticareti de etkileyebilir. Bu tür salgınlar, seyahat kısıtlamalarına, otel rezervasyonlarında azalmaya ve ticaret akışındaki kesintilere yol açabilir. Turizm endüstrisi, pandemi koşullarda özellikle zorlanabilir, turistlerin güvenliği ve sağlığı göz önünde bulundurularak tedbirler almak zorundadır. Ayrıca, ticaretin akışı üzerindeki olumsuz etkiler, tedarik zincirlerinin aksamasına ve ekonomik belirsizliğe neden olabilir (Bahar ve İlal, 2020).

3.4. Hastalıkların Mikroekonomik Etkileri

Hastalıkların mikroekonomik etkileri, bireylerin, ailelerin ve şirketlerin ekonomik durumları üzerinde derinlemesine bir etki yaratır. Bu etkiler, hastalıkların gelir düzeyine, tüketim alışkanlıklarına, işgücü verimliliğine, sağlık hizmeti talebine ve maliyetlere olan etkilerini içerir. Özellikle bireylerin gelir kaybı, sağlık harcamalarındaki artış ve işgücü verimliliğindeki düşüş, hastalıkların bireylerin ekonomik refahını nasıl etkilediğini gösterir. Aileler, hastalıklarla başa çıkarken bütçelerini yeniden değerlendirmek ve sağlık hizmetlerine daha fazla kaynak ayırmak zorunda kalabilirler. Şirketler ise çalışanların hastalıklarıyla mücadele ederken üretkenlik kaybına uğrayabilir ve işgücü maliyetleri artabilir. Hastalıkların mikroekonomik etkileri, ekonomik karar alma süreçlerini etkileyerek toplumun genel ekonomik dengesini değiştirebilir.. Hastalıkların mikroekonomik etkileri aşağıdaki gibidir.

1. Gelir ve Giderler: Hastalıklar, bireylerin ekonomik dengelerini etkileyen önemli faktörlerden biridir, zira bu durum sadece gelirlerini değil, aynı zamanda gider düzeylerini de etkileyebilir. Bir kişi, hastalık nedeniyle işe gidememe ya da işgücü verimliliğindeki azalma sebebiyle gelir kaybına uğrayabilir (Gençoğlu, 2016: 38). Bu durum, bireyin maddi durumunda belirgin bir düşüşe yol açabilir, özellikle de uzun süreli ve ciddi hastalıklar söz konusu olduğunda. İş kaybı, sadece bireyin bütçesini değil, aynı zamanda ailesini ve bağlı olduğu toplumu da etkileyebilir (Kucuker, 2003).

Ayrıca, hastalıkların tedavisi ve bakımı için yapılan harcamalar, bireylerin bütçeleri üzerinde ek bir yük oluşturabilir. Tıbbi muayeneler, ilaç maliyetleri ve

rehabilitasyon süreçleri, bireylerin finansal güvenliğini ciddi şekilde tehdit edebilir. Dolayısıyla, hastalıkların bireylerin gelir ve gider düzeyi üzerindeki olumsuz etkileri, sadece sağlık açısından değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal perspektiften de değerlendirilmelidir. Bu durumu anlamak ve ele almak için bütünlükçü ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemek, toplumun genel refahını artırmak adına önemlidir.

2. İşgücü Verimliliği: Hastalıkların işgücü verimliliği üzerindeki etkileri önemlidir. Özellikle ciddi veya kronik hastalıklar, iş performansını düşürebilir ve işe devamsızlık sürelerini artırabilir. Bu durum, bireylerin iş görevlerini yerine getirme yeteneklerini azaltarak iş verimliliğini olumsuz yönde etkiler. Ayrıca, kronik hastalıkların yarattığı zorluklar, işyerindeki iletişimi ve işbirliğini olumsuz etkileyerek ekip çalışmasını zorlaştırır. İş dünyası, sağlık sorunlarına karşı daha duyarlı ve koruyucu önlemlerle donatılmalıdır. Bu, sağlık hizmetlerinin iş yerlerine entegrasyonunu ve çalışanların genel sağlığını destekleyen stratejilerin benimsenmesini gerektirir. Bu yaklaşım, hem bireylerin hem de işletmelerin uzun vadeli başarılarını artırabilir.

3. Sağlık Hizmeti Talebi ve Harcamaları: Hastalıklar, sağlık hizmeti talebini ve harcamalarını doğrudan etkileyen bir faktördür. Bireylerin sağlık sorunları ortaya çıktığında, tedaviye yönelik talepleri artar; bu, ilaçlar, tıbbi muayeneler ve tedavi süreçleri gibi sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı yükseltir (Sayım, 2017). Hastalıkların sağlık talebi üzerindeki etkisi, bireylerin sağlık durumlarına göre değişkenlik gösterir. Ciddi veya kronik hastalıklar, sürekli ve yoğun sağlık hizmeti taleplerine neden olarak sistem üzerinde belirgin bir baskı oluşturabilir. Bu durum, sağlık hizmetlerinin planlanması ve sağlık bütçelerinin yönetimi açısından dikkate alınması gereken önemli bir dinamik olarak ortaya çıkar. Hastalıkların, bireylerin sağlık talebini ve dolayısıyla sağlık harcamalarını artırma eğiliminde olduğu, sağlık politikalarının ve hizmetlerin planlanmasında dengeli bir yaklaşımın benimsenmesini gerektirir (Mathers vd., 2001).

4. Şirketler ve İşverenler: Hastalıklar, iş dünyasında şirketlerin ve işverenlerin üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çalışanların hastalanması veya işe gelememesi, şirketlerin ve üretim süreçlerinin verimliliğini azaltabilir (Bartnett vd., 2000). Bu durum, işverenler için artan sağlık sigortası primleri ve sağlık maliyetleri ile daha belirgin hale gelir. Hastalıkların, mikroekonomik düzeyde şirketler ve işverenler üzerindeki etkileri, çalışanların sağlığındaki olumsuz değişikliklerle doğrudan ilişkilidir. Bu durum, işletmelerin finansal stabilitelerini ve çalışanların refahını etkileyerek iş dünyasındaki dinamikleri derinden etkiler.

3.5. Covid-19'un Küresel Ekonomik Üzerindeki Etkileri

Koronavirüs ilk kez 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkmıştır. Seyahat yolu ile büyük bir hız ile dünya geneline yayıldığı görülmüştür. Covid-19 ölüme neden olmasının yanı sıra ciddi finansal problemlere de neden olmaktadır. Covid-19 salgınının yayılması ile, dünyadaki kapanmaların ve finansal faaliyetlerin benzeri görülmeyen ölçekte kesintiye uğraması sebebi ile ekonomiye ciddi zararlar vermiştir. Gelişmekte ve gelişmiş olan devletlerde yoğunlaşmış olan bu salgın, finansal aktivitelerde olağanüstü bir hız ve ölçekte kesintiye yol açmıştır. Devletler virüsün yayılım hızını engelleyebilmek amacı ile ulaşım imkanlarını sınırlandırsa da finansal olarak globalleşmenin yayılım hızını arttırmış olan bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Finansal faaliyetlerin ve etkinliklerin bir anda durdurulması ile Covid-19'un büyük bir hız ile bütün dünya da etkilerini göstermemiş olmasına sebep olabilmektedir. Fakat Covid-19 ile mücadele de yapılmış olan müdahaleler finansal faaliyetlerdeki etkilerini büyük bir hız ile göstermiştir (Gülmez, 2020).

Covid-19 salgını dünya genelinde büyük bir hız ile yayılmış olması hem talebin hem de arzın yönündeki belirleyicileri olan devletlerin makroekonomik göstergesini ve global makroekonomik değişkenleri de negatif yönde etkilemektedir. Örnek verecek olursak eğer, global GSYİH, finansal bozulma sebebi ile 2020'nin 2'nci çeyreğinde %4.9'dan fazla azalma yaşanmıştır. Hizmet ve malların ticaretinde yaşanan düşüş ile muhtemel olarak 2008 global mali krizinde daha fazla ve yüksek gerçekleşmektedir. Netice olarak, global ticaret 2020 senesinin 2'nci çeyreğinde minimum arz ve talep sebebi ile %3.5 daralma yaşanmıştır. Covid-19 virüsü ile mücadele uygulanmış olan kapanmalar ve yasakların global tedarik zincirini bozarak toplam talepte negatif bir etki yarattığı görülmektedir (Qin vd., 2020). Hane halkı gelirlerindeki yüksek kayıpları ve tüketicilerin güvenlerindeki zayıflamalar sebebi ile hizmet ve mal tüketimi de belirgin bir biçimde bir düşüşle karşılaşmıştır (Ünüvar ve Aktaş, 2022).

Tüketiciler Covid-19 virüsüne yakalanma korkusu sebebi ile hizmetlerin ve malların tüketilmesi hususunda daha isteksiz bir şekilde davranmaya başlamışlardır. Dolayısı ile şirketlerin, taleplerindeki bu ani düşüşlerin, arz kesintisi ve geleceklerindeki belirsiz kazançları sebebi ile yatırımlarını azaltması hususunda daha istekli hale gelmişlerdir. Dünya genelinde 2020 senesinin 1'inci çeyreğinde 130 milyon tam zamanlı bir iş kaybı ve 2020 senesinin 2'nci çeyreğinde ortalama olarak 300 milyon tam zamanlı bir iş kaybı kaydedildiği görülmektedir (IMF, 2020)

3.5.1. Covid-19 ve Finans Piyasası

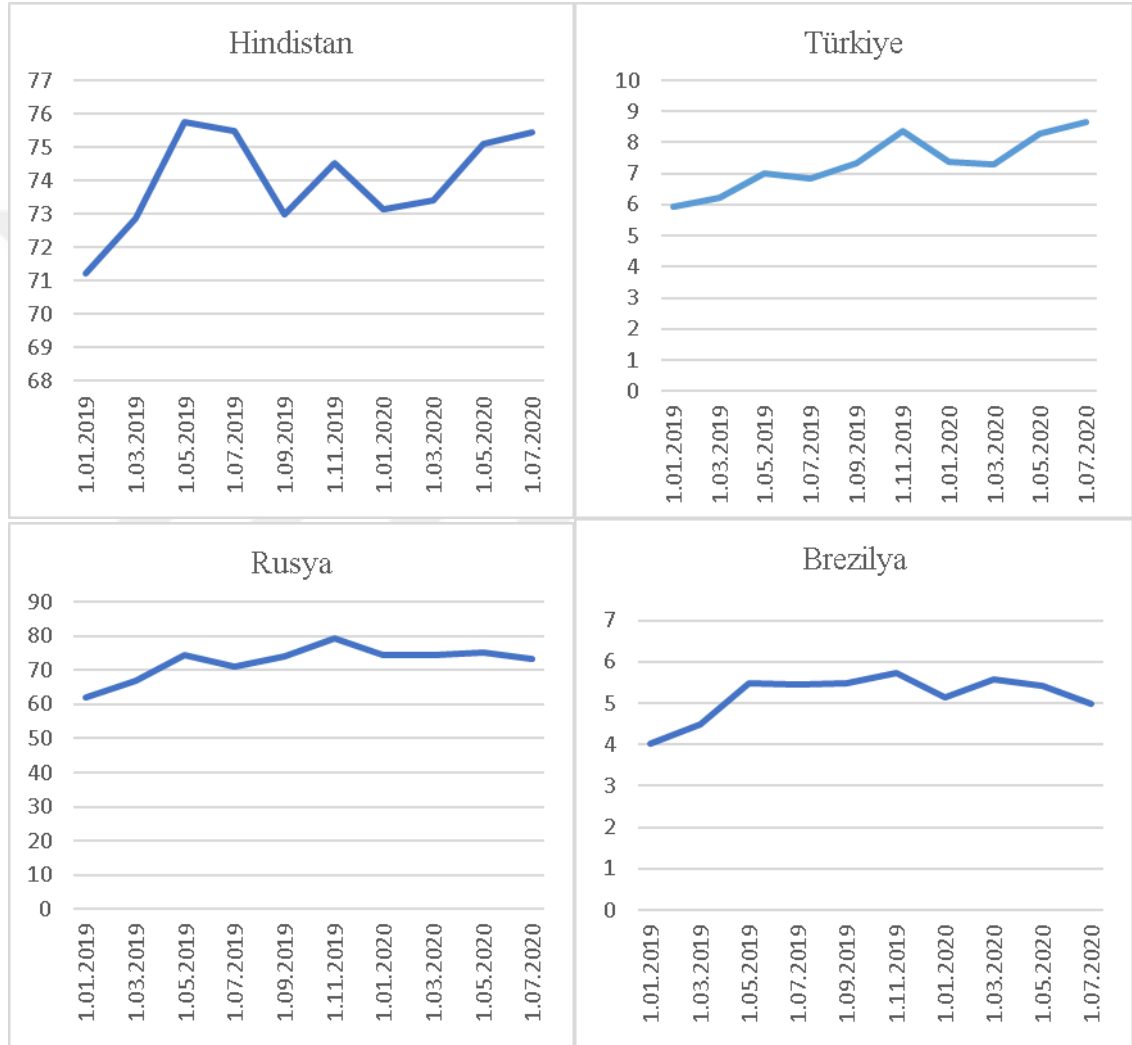
Covid-19 salgınları finansal ekonomilerde büyük bir belirsizliği de tetiklediği görülmüştür. Belirsizliğe sebep olduğu panik yatırımcıların aralarında hızla yayılım göstermiş ve finansal piyasaları da negatif yönde etkilediği görülmüştür (Iyke, 2020). Aynı zamanda Covid-19'un finans endüstrisindeki sistemsel riskleri arttırılarak sistemdeki bozulmaları da belirtmiştir (Lan vd., 2020). Covid-19 virüsü dünya genelinde hisse senetleri ve belirsizlik getirilerindeki azalmalara sebep olarak finans piyasalarını negatif yönde etkilediği görülmektedir. Piyasaların negatif yönde etkilenmesi ile sermaye akışları da azaltılmaktadır. Gelişmiş olan devlet borsasındaki salgın dönemleri öncesinde ve sonrasında borsa getirisini incelemiştir ve arasında güçlü negatif yönlü bir ilişkinin varlığını keşfetmişler (O'Donnell vd., 2021). Hisse senetleri ve piyasa belirsizliklerinden kaynaklanmış olan bu bozulmalar ile global finans sistemlerinde yatırımlar, proje finansmanları ve likitide mevcudiyetinde engeller yarattığı görülmektedir (Padhan ve Prabheesh, 2021).

3.5.2. Covid-19 ve Döviz Kuru

Döviz kurlarında bir ekonomide dış istikrarın korunabilmesinde oldukça büyük bir role sahip olduğu görülmektedir. Döviz kurları, doğrudan ticaret dengeleri, ihracattaki rekabet güçleri, sermaye akışları ve dış borç ile yakından ilişkisinin olması, döviz kurlarındaki dalgalanmalarla politika yapıcılarında endişelenmesiyle finansal problemlerden birisidir (Padhan ve Prabheesh, 2021). Covid-19 salgınının başlaması ile beraber global mal ticaretinde çok keskin bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Global ticaret hacmindeki keskin düşüşler ile uluslararası sermaye akımında da kaçınılmayacak şekilde düşüş yaşanmasına sebep olduğu görülmektedir (Qin vd., 2020). Sermaye akımlarında bu keskin düşüşlerin görülmesi döviz kurlarının üstünde belli etkileri de meydana getirmiştir ve döviz kurlarının dalgalanmasında artışların yaşanmasına neden olmuştur. Global sermaye akışlarının azalması ile beraber finansal kuruluşların uluslararası finansal varlıklara yönelik dengesiz taleplerin neticesinde varlıkların risk seviyelerinde artış meydana geldiği görülmektedir. Covid-19 ile mücadele edilmesinde devletler tarafından müdahalelerden sonra döviz kurlarındaki dalgalanmalarda olumlu yönde etki eder iken, kayıt altına alınmış olan ve vakalardaki artışların da döviz kurlarındaki dalgalanmaları arttırdığı gözlemlenmektedir (Feng vd., 2021).

Covid-19 döneminde birden fazla finansal sermaye çıkışları ve piyasa duyarlılığı nedeniyle döviz kurlarındaki dalgalanmalardaki artışlar ve para birimlerindeki değer kayıplarının yaşandığı görülmüştür.

Aşağıdaki Şekilde Covid-19 salgınlarından en fazla etkilenmiş olan devletlerin döviz kurlarındaki aşırı oynaklığını göstermiştir. Bütün ekonomilerin Covid-19'un ortaya çıkmasıyla Nisan ayının tam ortasına kadar para birimlerinde değer kaybı yaşandığı görülmüştür.

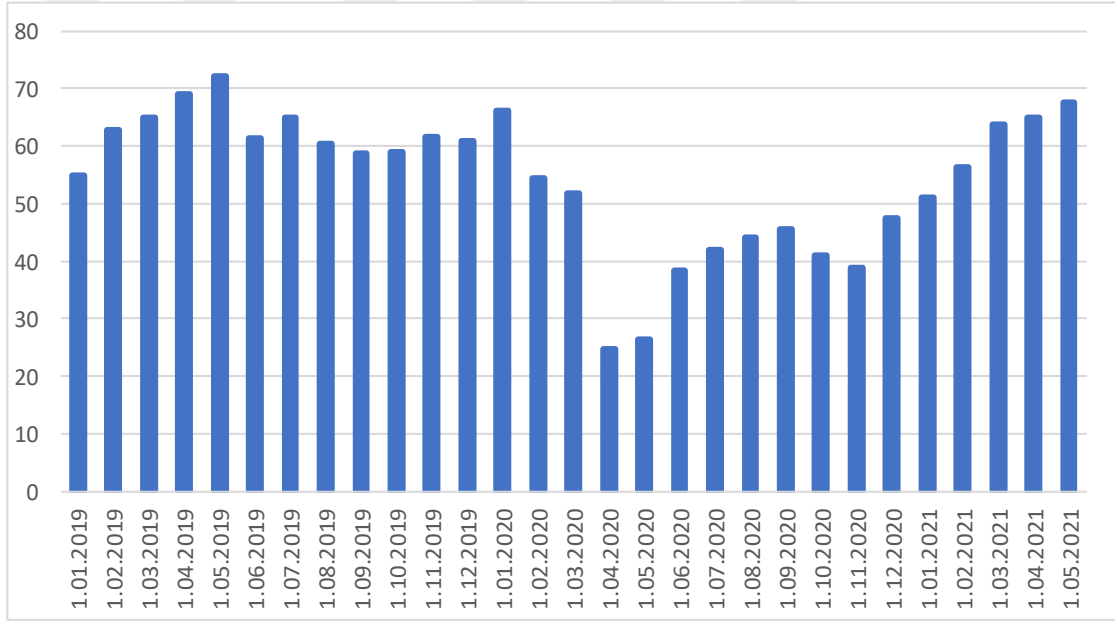

Şekil 3. Covid-19 salgınında döviz kurunda en çok etkilenen ülkeler (Bakırtaş ve Ozan, 2021).

3.5.3. Covid-19 ve Enerji Fiyatları

Petrol ücretlerindeki çok büyük dalgalanmalar ve Ortadoğu da yaşanmış olan siyasi olayların sebep olduğu, petrol üretim akışlarındaki kesintisine bağlı olabildiği öne sürülmektedir (Hamilton, 2003). Fakat, son zamanlarda yapılmış olan araştırmalar, yüksek belirsizliklerden dolayı ücret esnekliklerindeki artış sebebi ile talep ve arzın zaman içerisinde istikrarlı ve hızlı bir biçimde düşüş yaşadığını göstermiştir (Gil-Alana

ve Monge, 2020). Covid-19 salgınıyla belirsizliklerin emtia ücretleri üstünde de ciddi bir etki yarattığı görülmektedir. Bu etki iş gücü arzındaki azaltmaların, seyahat kısıtlamalarının, ticarete ve ulaşımdaki aksaklıkların dolaylı ve doğrudan yol açarak ekonomiler için negatif bir arz şokuna sebep olduğu görülmüştür (Padhan ve Prabheesh, 2021). Global tedarik zincirinde finansal zorlukların ve lojistik ağının bozulmasıyla, enerji taleplerinin azalmasında talep yönlü şoklarda ortaya çıktığı görülmüştür. Meng Qin vd. (2020) global tedarik zincirinin üstünde negatif birer etkiyi de analitik olarak tespit etmişler. Özellikle de Covid-19 salgınları esnasında uluslararası kargo taşımacılıklarının ve havayollarının kesintiye uğramasıyla globalleşme ile daha kırılgan bir hale geldiği, ticari faaliyetlerin ve etkinliklerin askıya alınmış olmasına da sebep olduğu görülmektedir. Petrol üstünde meydana gelen bu şokların global yatırım ve tüketimi azaltmış olduğu belirtilmiştir (Padhan ve Prabheesh, 2021).

Şekil 4. Ham petrol fiyatlarının Covid-19 salgın dönemindeki gelişimi (Bakırtaş ve Ozan, 2021).

3.6. Covid-19'un Dünya Ekonomisine ve Seçilmiş Sektörlere Etkisi

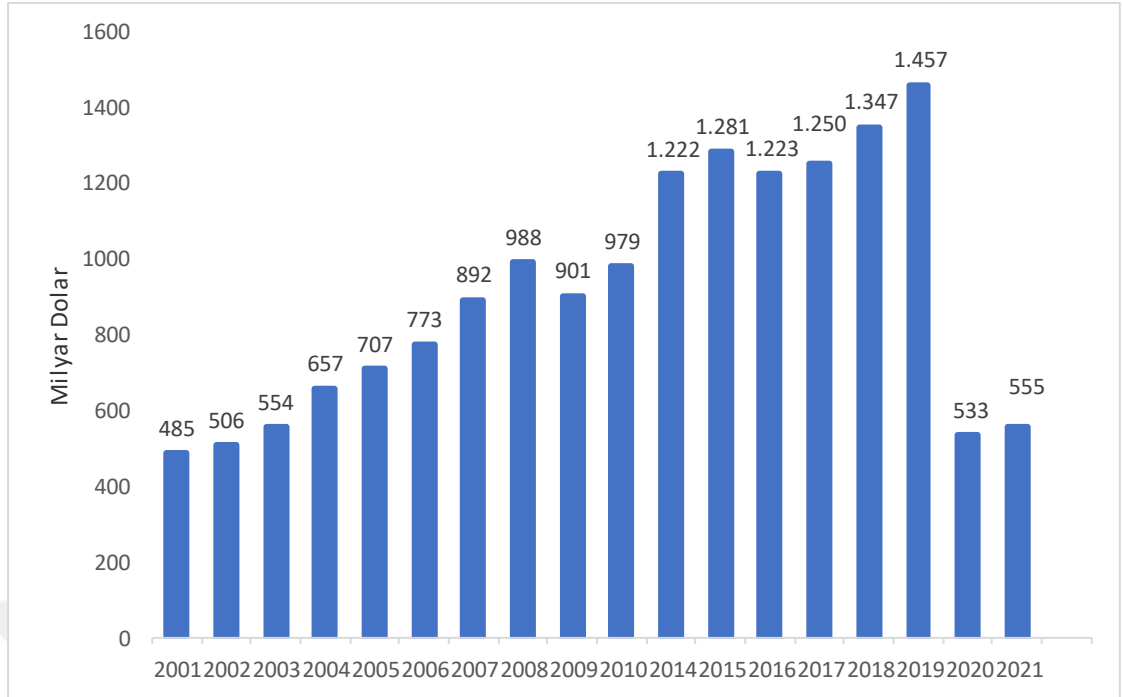
Geçmişten günümüze kadar devletlerin gelişmişlik düzeyine ulaşması için farklı aşamadan geçilmektedir. Özellikle de toplumların, bu aşamanın sağlıklı bir biçimde tamamlanabilmesiyle, çağın getirmiş olduğu yeniliklere uyulması zorunlu olmaktadır. Son senelerde daha fazla ön plana çıkmış olan teknolojiye ve bilim yeniliklerinin globalleşmenin itici gücü haline geldiği görülmektedir. Fakta, dünya üstünde globalleşmenin pozitif etkisini tersine çeviren doğal afetlerin, savaş, salgın vb. öngörülmemiş olaylarda bulunmaktadır (Köse, 2020).

Covid-19 ortaya çıkmadan önce dünyada meydana gelmiş olan krizlerin, ticaret savaşları ve bölgesel problemler sebebi ile dünya ekonomisinde istikrarsız bir görünüm sergilemiş olduğu görülmektedir. 2008 senesinde ABD’de patlak vermiş olan finansal krizle beraber hemen hemen bütün devletler de bu krizden etkilenmiştir ve bu sebeple gelişmekte ve gelişmiş olan devletlerin büyük bir çoğunluğu, düşük faiz ve genişletici para politikalarını da uygulamaya başlamışlardır. 2018 senesinde Çin ve ABD arasında ticaret savaşlarının yaşanmasıyla beraber bu durum bir krize dönüştürülerek, dünya üstünde domino etkisi yarattığı görülmektedir. Bu kapsamda, global ticaret zayıflayarak ve dünya ekonomisinde yaşanmış olanların etkisi ile yavaşladığı görülmektedir. Fakat, Çin ile ABD arasında yaşanmış olan bu ticaret savaşlarının da etkisiyle yalnızca ABD ekonomisine zarar verilmesi ile kalmadığı ve global ekonomiyi de derinden etkileyeceğini anlamış olan Çin, ABD ile 2020 yılında krizin etkisini azaltmak amacı ile bir dize ticaret antlaşması imzalandığı görülmektedir. (Demirdöğen ve Yorulmaz, 2020).

Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak global ekonomilerde pozitif bir hava seyredilmeye başlanmıştır. Tüm bunlara bağlı olarak, salgının hız artışı ile beraber, dünya üstünde hemen hemen bütün faaliyetler durdurularak özellikle de enerji, hava ve turizm sektörünü de derinden etkilediği görülmektedir.

3.6.1. Covid-19’un Küresel Turizm Sektörüne Etkisi

Turizm sektöründe, global GSYİH’nin ortalama %10’unu oluşturmuş olan dünya çapında 320 milyondan çok daha fazla bireye istihdam sağlamış olan, ayrıca 2019 senesinde devlete göre en çok döviz girdisi sağlamış olan sektörlerin başında gelmektedir (UNWTO, 2020). Bu sektörün, dinamik bir yapıya sahip olması, fakat dış faktörlerin meydana getirebileceği krizden çok çabuk etkilenmiş olan bir sektör niteliği taşıdığı görülmektedir (Gün ve Tutcu, 2021). Bu kapsamda Covid-19 salgınıyla beraber derinden etkilenmiş olan sektörlerin arasında turizm sektörünün en başta bulunduğu belirtilmektedir. Global salgından dolayı tedarik zincirinde meydana gelmiş olan bozulmalar, uluslararası kapanmalar, sokağa çıkma yasakları, uçukların yasaklanması vb. tedbirler turizm sektörünü derinden etkilemiştir.

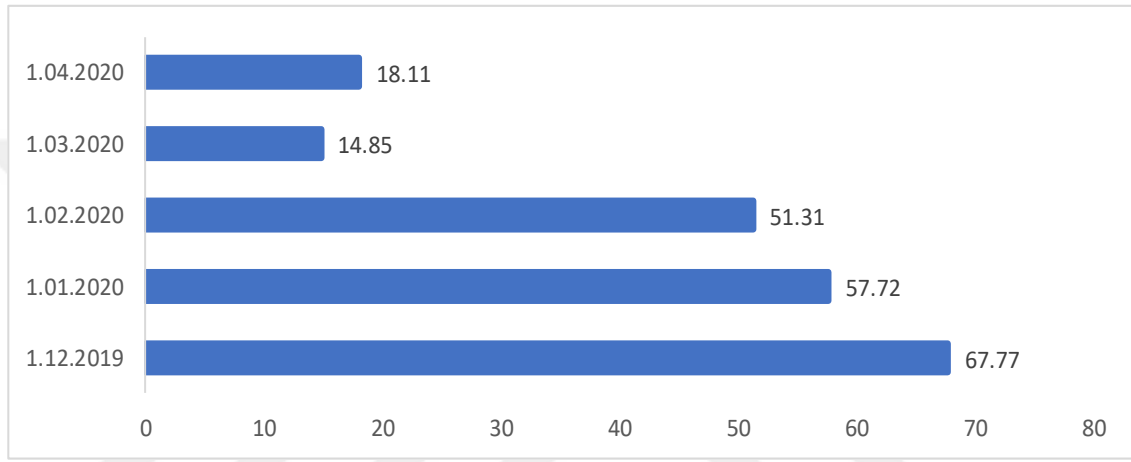
Şekil 5. Dünya turizm gelirleri (2001-2021) (Ordu, 2022).

Yukarıda yer alan Şekil 5’de görülmüş olduğu üzere, 2001 senesinde dünya turizm geliri 485 Milyar dolar iken 2019 senesinde elde edilmiş olan dünya turizm geliri de ortalama dört kat artış göstererek 1 trilyon 457 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmüştür. Fakat, ortaya çıkmış olan salgınla beraber alınmış olan sert önlemlerin ve salgının hızının da artması ile 2020 senesinde turizm sektörünü de derinden etkilediği görülmüştür. Elde edilmiş olan gelir ise, 533 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmüştür. 2021 senesinden 2020 senesine kıyas ile global turizm geliri %4 oranında artış göstererek 555 Milyar dolar olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 2020)

3.6.2. Covid-19’un Küresel Enerji Sektörüne Etkisi

Dünya üstünde yalnızca sanayi, havacılık, imalat, turizm vb. önemli sektörler ile etkilenmesi ile kalmayarak Covid-19 salgını ayrıca geçmişten günümüze kadar bireylerin hayatını sürdürmesi için gereken enerji taleplerini de derinden etkilediği belirtilmektedir. “Uluslararası Enerji Raporu”na (2020) yılındaki raporuna göre; Covid-19 salgını global enerji taleplerini ortalama olarak %6 oranında düşürmüştüğü ve enerji yatırımlarındaki düşüşse ortalama olarak %18 olduğu ifade edilmiştir. Bu yayınlanmış olan rapor ile, salgının devam etmesi ile beraber enerji taleplerinin üstündeki etkinin de önümüzde birkaç sene daha devam edeceği ifade edilmiştir.

Covid-19 salgını ile beraber özellikle de 2020 senesinin 2'nci çeyreğinde global petrol talepleri 2019 senesine göre, ortalama olarak 10 Milyon varil azaldığı görülmüştür. Bu dönemlerde minimum petrol üretmiş olan devlet konumunda yer alan ABD'de petrol talebi günlük 4.4 Milyon varil düştüğü görülmüştür. Talebin yıl sonundaki azalmanın bir neticesi olarak ham petrol ücretindeki düşüşleri meydana getirdiği görülmüştür. 2019 senesinin sonunda 67.77 dolar olan brent petrol ücreti, mart ayının sonunda yani Çin'de yaşanan ilk Covid-19 kaynaklı ölümlerden sonra yaklaşık %80 azalmış ve 14.85 dolar olmuştur (Şekil 6).

Şekil 6. Brent petrol fiyatları (Aralık 2019-Nisan 2020, Dolar) (Ordu, 2022).

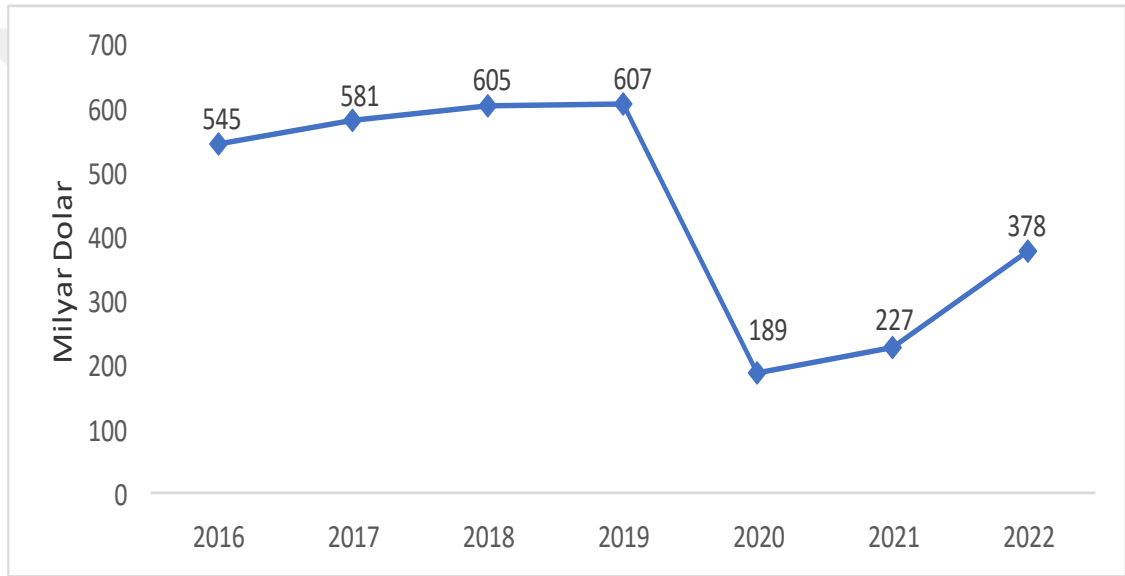
3.6.3. Covid-19'un Küresel Havacılık Sektörüne Etkisi

Çin'de ortaya çıkmış olan ve globalleşmenin pozitif etkisini tersine çevirterek bütün dünyayı etkisi altına almış olan Covid-19 salgınıyla, havacılık sektörü de büyük ölçekte etkilendiği görülmüştür. Hemen hemen bütün dünya devletleri salgının önüne geçerek salgını kontrol altına alabilmek için, sınırları kapatma tedbirini uygulamıştır ve havacılık sektörü de bu nedenden dolayı yolcu taleplerindeki düşüş ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür (Hopancı vd., 2021). Özellikle de 2021 senesi Mart ve Haziran dönemlerinde dünya hava trafiklerinde azalmalar ortalama olarak %90'a ulaştığı tahmin edilmektedir (Şen ve Erdağ, 2021).

Covid-19 salgınıyla beraber yapılamayan seyahatler sebebi ile yolcu sayılarında büyük azalmaların meydana geldiği görülmektedir. "Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA)" 2020 senesinde yayınlamış olduğu raporda, salgın sebebi ile dünya hava taşımacılığında 2008'de yaşanmış olan krizin etkisinden günümüze kadar ilk kez dikkat çeken bir şekilde %19 ile %22 bir azalma gösterdiği ve taleplerdeki düşüşlerin global firmalardaki etkilerinin ise 20 Milyar dolardan daha çok öngörülmüş olduğu

ifade edilmiştir. Aynı zamanda 2020 senesinin ilk yarısında AB’de ve ABD’de Covid-19 salgının büyük bir hızla yayılması ve sert tedbirlerin alınması halinde, hava trafiklerinin ve yolcu sayılarının daha çok azalacağı durumu da global firmalara olan maliyetini daha çok arttıracacağı belirtilmektedir.

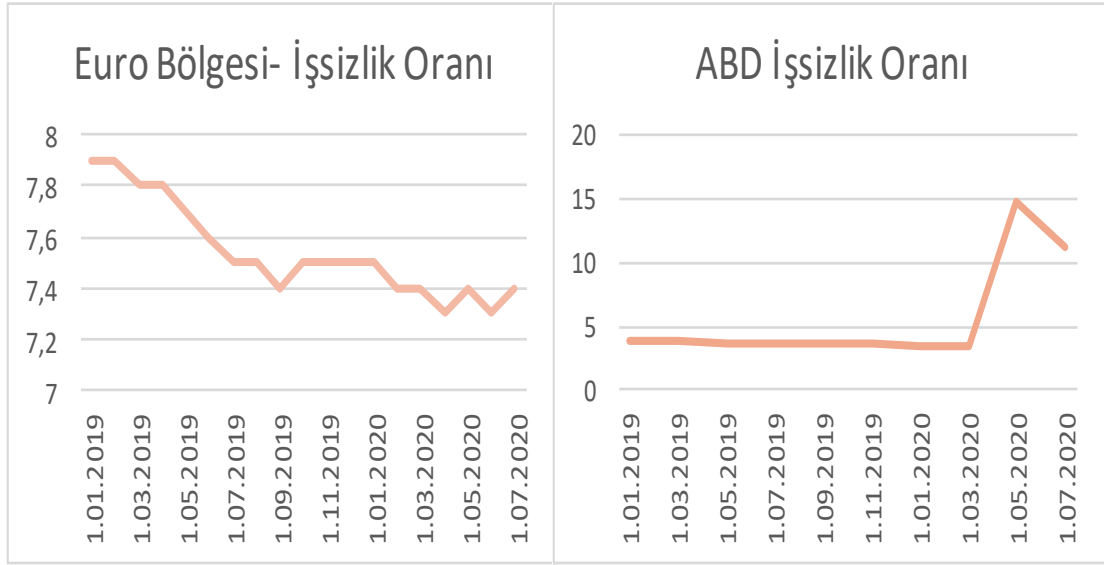
2021 Ekim ayında IATA tarafından yayımlanmış olan “Havacılık Sektörü İstatistik raporunda” 2016 yılında global ölçekli havayolu firmalarının yolcu taşımacılığın da elde etmiş olduğu gelir ise 545 milyar dolar iken 2019 senesinde 607 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Fakat Covid-19 salgınının hızlanmış olduğu 2020 senesindeyse, elde edilmiş olan gelirden 189 Milyar dolara düşmüş olduğu ifade edilmektedir.

Şekil 7. Küresel havayolu yolcu taşımacılığında elde edilen gelir (Ordu, 2022).

3.6.4. Covid-19’un Küresel İşsizliğe Etkisi

Covid-19 Salgınında çeşitli sektörlerin kısmen veya tamamen kapanmasıyla ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerdeki düşüş, küresel işgücü piyasalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Avrupa ülkelerinde alınan tedbirlere rağmen, Uluslararası Çalışma Örgütü’ne (ILO) göre, 2020’nin ilk çeyreğinde, bir önceki yılın son çeyreğine kıyasla 130 milyon kişilik tam zamanlı istihdam kaybı yaşanmıştır. Bu kaybın yılın ikinci çeyreğinde daha da artarak, 300 milyondan fazla tam zamanlı iş kaybına ulaşabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, Covid-19 salgını, istihdam piyasasında ve dolayısıyla hane halkına ciddi bir yıkıma neden olmuştur.

Şekil 8. ABD ve Euro Bölgesi’nde işsizlik oranı (OECD, 2021).

Grafik 8’de anlaşılabacağı üzere, salgın sonrasında işsizlik oranlarında önemli artışlar yaşanmıştır. ABD’de uzun süre yaklaşık %4 civarında istikrar kazanan işsizlik oranı, ekonomik aktivitenin yavaşlamasıyla Nisan 2020’de %14.7’ye yükselmiş, daha sonra ekonominin açılmasıyla bir miktar düşüş göstermiş olsa da hala çift haneli rakamlarda seyretmektedir. Bu süreçte, AB ekonomilerinde düşüş eğiliminde olan işsizlik oranı, tekrar yükselerek %7.4’e ulaşmıştır.

3.7. Covid-19’un Ekonomi Üzerindeki Etkilerini Analiz Eden Çalışmalar

Covid-19 pandemisinin dünya çapında yayılmasının ardından, bu durumun ekonomik yaşam üzerindeki etkileri ekonomi alanındaki yazınlarda önemli bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmanın ilgili kısmında, 2020 ile 2022 yılları arasında pandeminin ekonomi üzerindeki sonuçlarını inceleyen güncel çalışmaların derlenmesi hedeflenmiştir. Ulusal ve uluslararası kaynaklardan elde edilen bilgilerle yapılan bu derleme sonucunda, Tablo 7’de pandeminin ekonomik sonuçlarına dair araştırmalar sunulmuştur.

Tablo 7. Covid-19 pandemisinin ekonomik etkileri ile ilgili literatür

Yazar	Başlık	Amaç	Yöntem	Sonuç
Küçükbay vd. (2021)	Covid-19 Salgının Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi	Dünya genelinde Covid-19 salgınının farklı ekonomik göstergeler üzerindeki etkisinin olup olmadığını analiz etmek.	Eşleştirilmiş t-testi ve wilcoxon testi	Covid-19 salgının pandemi öncesi ve pandemi sonrası GSYİH verilerine göre anlamlı bir etkisinin olduğunu ve Covid-19 salgınım ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.
Gürsoy vd. (2020)	Koronavirüsün (Covid-19) Finansal Göstergeler Üzerine Etkileri	Covid-19 salgının başlangıcından itibaren, dünya genelinde salgının çeşitli finansal varlıklar üzerindeki etkisinin boyutları ve dinamikleri araştırılmaktadır.	Toda-Yamamoto nedensellik testi	Çalışmada, SSEC ve Altın arasında, özellikle 2019 Aralık'tan sonra artan bir etkileşim olduğunu ve çalışmada elde edilen sonuca göre Altın ve VIX endeksi üzerinde %5 anlamlı bir ilişkinin olduğunu görülmüştür.
Kuloğlu (2021)	Covid-19 Krizinin Petrol Fiyatları Üzerine Etkisi	Covid-19 salgının global petrol fiyatları üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir.	FMOLS ve CCR testleri	Covid-19 pandemisi dönemde petrole olan taleplerin azalması sonucu petrol fiyatlarında düşüşlerin meydana geldiği, aşılama çalışmalarının başlaması ile beraber pandeminin petrol fiyatlarının üzerindeki olumsuz etkisinin giderek azaldığı görülmüştür.
Akça (2020)	Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi	Covid-19 pandemi sonrası hava yolu taşımacılığında gelir kayıpları ve yolcu sayısında düşüşlerin olup olmayacağı araştırılmaktadır.		Covid-19 salgının bütün dünyaya yayılması ile beraber hükümetler tarafından alınan tam kapanma ve uluslararası çıkış yasakları neticesinde yolcu sayısında ciddi düşüşlerin olduğu ve hava yolu taşımacılığında elde edilen gelirlerinin azaldığı görülmüştür.

Tablo 7. (Devamı)

Yazar	Başlık	Amaç	Yöntem	Sonuç
Bakırtaş ve Ozan (2021)	Covid-19'un Ekonomik Etkileri Üzerine Genel Bir İnceleme.	Bu çalışma, Covid-19'un ekonomi üzerindeki etkilerini ve bu etkilere karşı politika önerilerini inceleyip değerlendirme yapmaktır.	Literatür taraması	Covid-19'un ekonomik etkilerini ve bu etkilere karşı politika önerilerini inceleyen makalelerin ortak noktasına bakıldığında pandeminin ekonomiye ciddi zararlar verdiği gözlemlenmiştir.
Şeker ve Uysal (2021)	Covid-19 Pandemisinin Dolar Fiyatları Üzerine Etkisi	Covid-19 salgınının döviz kuru üzerinde oluşturduğu etkiyi değerlendirmek	VAR analizi	Çalışmanın sonucuna bakıldığında Covid-19 salgının vaka sayısındaki artış ile ölüm sayısındaki artış arasında bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ancak vaka sayısındaki artış ile döviz kurunun arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir.
Demirdöğmez vd. (2020)	Koronavirüs'ün (Covid-19) E-Ticarete Etkileri	Covid-19 pandemisinin ortaya çıkması ile beraber salgının e-ticaret platformunda meydana getirdiği etkiler hakkında genel bir açıklama yapmaktır.		Salgının başlamasıyla birlikte, insanlar evlerine çekildi ve fiziksel mağazalar kapandı. Bu durum, tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarını hızla dijital platformlara kaydırmalarına neden oldu. E-ticaret platformları, artan talebi karşılamak için yeni lojistik çözümleri ve daha hızlı teslimat seçenekleri sunmaya başladı. Covid-19 salgını, e-ticaretin hızla büyümesine ve sektördeki yenilikçi uygulamaların gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Tablo 7. (Devamı)

Yazar	Başlık	Amaç	Yöntem	Sonuç
Adıgüzel (2020)	Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi	Covid-19 salgınının, Türkiye ekonomisindeki etkilerini incelemek ve olumsuz etkilerinin azaltılması için öneriler sunmak		Covid-19 salgının, İşsizlik oranlarında artış, turizm ve hizmet sektörlerinde ciddi gelir kayıpları, tedarik zinciri kesintileri ve ihracatın azalması gibi sorunlar yaşandı. Salgın nedeniyle uygulanan kısıtlamalar, döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve yatırımların azalması ekonomik istikrarsızlığa neden olduğu görülmüştür
Xu (2021)	Hisse Senedi Getirisi ve Covid-19 Pandemisi: Kanada ve ABD'den Kanıtlar	Covid-19 pandemisinin borsa üzerindeki etkisini incelemek.		Covid-19 salgını Kanada'nın Toronto Borsası (TSX) Şubat ve Mart 2020 arasında %37 oranında düşerek krizin en düşük noktasına ulaştığı, ABD borsasında S&P 500 endeksi, Şubat 2020'de zirve yapmasının ardından Mart 2020'de %66'sına kadar düştüğü görülmüştür.
Barua (2020)	Coronavirüs ü Anlamak: Coronavirüs ün (Covid-19) Ekonomik Etkileri	Covid-19 sürecinde ekonominin arz talep döviz kurları tedarik zincirleri, finansal istikrar ve risk unsurları üzerindeki etkisini incelemek		Üretici ve tüketici endeksleri olumsuz etkilenmiştir ve bundan dolayı arz ve talep şoklarının telafisi olmayan makroekonomik sonuçlar ortaya çıkmıştır.
Şanlı (2020)	Kesnesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD ve Çin Ekonomileri	Covid-19 salgınının, Keynesyen modelin önerdiği politikaların uygulanabilirliğinin ve etkinliğini değerlendirmek.	Literatür taraması	Her iki ülke de pandemi sürecinde ekonomik politikalarını Keynesyen modelin önerileri doğrultusunda şekillendirdi. ABD'de mali teşvikler, tüketici harcamalarını ve işletme kredilerini artırarak ekonomik aktiviteyi destekledi. Çin'de ise devlet destekli projeler ve ihracat odaklı stratejiler, ekonomik büyümeyi sürdürmeye çalışmıştır.

Tablo 7. (Devamı)

Yazar	Başlık	Amaç	Yöntem	Sonuç
İnce ve Tor Kadioğlu (2020)	Tüketicilerin Covid-19 (Korona) Virüsüyle Artan Stoklama İsteğinin Online Satın Alma Davranışına Etkisi	Covid-19 pandemisi sırasında tüketicilerin artan stoklama isteğinin online satın alma davranışları üzerindeki etkisini incelemek ve bu davranış değişikliğini değerlendirmektir.	Anket yöntemi	Covid-19 pandemisi sürecinde tüketicilerin stoklama eğilimi artmış ve bu durum, online alışveriş platformlarında belirgin bir satış artışına yol açmıştır. Özellikle temel ihtiyaç malzemeleri ve sağlık ürünlerindeki talep patlamasının, e-ticaret sitelerinin kullanımını ve tercih edilirliliğini artırdığını göstermektedir. Bu eğilim, tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarında kalıcı değişikliklere işaret ediyor olabilir ve e-ticaret firmaları için yeni stratejiler geliştirme ve pazarlama yaklaşımlarını yeniden şekillendirme fırsatı sunmaktadır.
Yang vd. (2020)	Koronavirüs Pandemisi ve Turizm: Bulaşıcı Hastalık Salgınının Dinamik Stokastik Genel Denge Modellemesi	Bu çalışmanın amacı, Koronavirüs pandemisinin turizm sektörü üzerindeki etkilerini dinamik stokastik genel denge modeli kullanarak analiz etmek ve salgının ekonomik sonuçlarını, seyahat davranışlarındaki değişiklikleri ve politika yanıtlarını değerlendirmektir.	Dinamik Stokastik Genel Denge Modeli	Covid-19, turizm sektörünü derinden etkileyerek, seyahat alışkanlıklarında ve turizm talebinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca politika yapıcıların salgına yanıt olarak uygulayabileceği müdahalelerin potansiyel etkilerini de göstermektedir. Bu bulgular, turizm sektörünün gelecekte benzer krizlere karşı daha dayanıklı hale getirilmesi için stratejik planlama ve politika geliştirme çalışmalarına katkı sağlayabilir.

Tablo 7. (Devamı)

Yazar	Başlık	Amaç	Yöntem	Sonuç
Ünüvar ve Aktaş (2022)	Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri	Bu çalışma, Covid-19 salgının, hem küresel ekonomi hem de Türkiye ekonomisi üzerindeki ekonomik etkilerini araştırmaktır.		Covid-19 salgını, dünya genelinde ekonomileri ciddi şekilde etkilemiştir. Talep ve arz cephesinde görülen şoklar, tüm ülkelerde ekonomik faaliyetleri daraltmıştır. Salgının arz ve talep tarafındaki etkileri, büyük buhrandan beri görülen en ciddi ekonomik kriz olarak yorumlanmıştır. Türkiye ekonomisi de salgıdan doğrudan etkilenmiş ve aldığı tedbirlerle bu etkileri azaltmaya çalışmıştır.

4. COVID-19'UN KÜRESELLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ

Bu çalışmada Covid-19'un küreselleşme ve küreselleşme bileşenleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığı test edilecektir. Bu bağlamda uygulanabilecek testler, parametrik ve nonparametrik testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Verilerin türü, incelenen grupların bağımlı veya bağımsız olması, verilerin dağılımı ve örneklem büyüklüğü uygun analiz yöntemini belirlenmesinde önemlidir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle veri seti ile ilgili bilgi verilecektir.

4.1. Veri Seti ve Metodoloji

Çalışmada 2019 yılı ve 2020 yılı KOF küreselleşme endeksi ve endeksin alt boyutlarını oluşturan endeks değerleri kullanılmıştır. Bu bağlamda Tablo 8, analizde kullanılan endeks bileşenlerini göstermektedir.

Tablo 8. Analiz için kullanılan ana ve alt boyutlar

Ekonomik Küreselleşme	Sosyal Küreselleşme	Politik Küreselleşme
1.Ticari Küreselleşme	1.Kişilerarası Küreselleşme	
2.Finansal Küreselleşme	2.Bilgisel Küreselleşme	
	3.Kültürel Küreselleşme	

Çalışmada 2019 yılı endeks değerleri Covid-19 salgını öncesi küreselleşme düzeyini temsil ederken, 2020 yılı endeks değerleri Covid-19 salgını sonrası küreselleşme düzeyini temsil etmektedir. Çalışmada aynı ülke grubu için, Covid-19 etkisi analiz edildiğinden veri seti bağımlı örneklemelerden oluşmaktadır. Bununla birlikte analize dahil edilen ülke sayısı 186'dır. Küreselleşme endeksi ve endeksi oluşturan değerler sürekli nicel değişken niteliği taşımaktadır. Çalışmada aynı ülke grubu için pandemi öncesi ve pandemi sonrası küreselleşme düzeyleri karşılaştırılacağından çalışmada kullanılan veri seti bağımlı grup niteliğine sahiptir. Parametrik ve non parametrik analiz türlerinden hangisinin kullanılacağına karar verirken, verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı incelenmelidir. Parametrik testler, normal dağılıma sahip veri setlerine uygulanırken, non parametrik testler normal dağılıma sahip olmayan veri setlerine uygulanır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle serilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiş, normal dağılıma sahip olan değişkenler için, parametrik testlerden biri olan paired t testi (eşleştirilmiş t testi) ve nonparametrik testlerden biri olan Wilcoxon Testi kullanılmıştır.

4.1.1. Paired t Testi (Eşleştirilmiş t Testi)

Paired t Testi, bir grup içindeki tekrarlanan iki ölçüm ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını değerlendirmek için kullanılan bir parametrik testtir. Bu test, belirli varsayımlara dayanmaktadır. Öncelikle, örneklemin evrenden rastgele seçildiği varsayılır. Ayrıca, tekrarlayan ölçüm değerlerinin fark puanlarının normal bir dağılım göstermesi, bu aralık ölçeğindeki ortalamaların karşılaştırılmasında önemlidir (Can, 2019; Pallant, 2017). Paired t Testi'nin güçlü bir test olması nedeniyle, örneklem büyüklüğü $n \geq 30$ olduğunda fark puanlarının normal dağılmamasının test için önemli bir sorun teşkil etmeyeceği konusunda liberal iddialar bulunmaktadır (Green ve Salkind, 2016).

Bu test aynı zamanda eşleştirilmiş çiftler veya vaka kontrol çalışması tasarımları için de geçerlidir. Örnek olarak, bir grubun en az aralık ölçeğindeki aynı değişkenine ait tekrarlayan iki ölçüm ortalamasını karşılaştırmak için kullanılabilir. Paired t Testi sonuçlarına göre, $p > 0.05$ ise H_0 hipotezi kabul edilir ve iki ölçüm ortalaması arasında anlamlı bir fark olmadığını gösterir. Ancak, $p < 0.05$ ise H_0 hipotezi reddedilir ve iki ölçüm ortalaması arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koyar (Büyüköztürk, 2023).

4.1.2. Wilcoxon Testi

Wilcoxon Testi, parametrik olmayan bir test yöntemidir. Bağımlı gruplarda t Testi'nin varsayımları karşılanmadığında, bir grup içindeki tekrarlanan iki ölçüm arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için bu test kullanılabilir. Wilcoxon Testi, ikinci ölçüm ile birinci ölçüm arasındaki fark puanlarını hesaplayarak başlar. Ardından, fark puanları mutlak değerlerine göre sıralanır, fark olmayanlar (yani, 2. Ölçüm - 1. ölçüm = 0 olanlar) dışında tutulur. Sıralama, küçükten büyüğe doğru 1'den başlayarak sıra sayıları ile atanır, bu sayede fark puanları sıralama ölçeğine dönüştürülür. Daha sonra, sıralama ölçeği puanları, bu puanların işaretine göre pozitif ve negatif sıralar arasında gruplandırılır, ve bu grupların ortalamaları hesaplanır. Testin sonucu, negatif sıra sayıları ile pozitif sıra sayıları toplamı arasındaki farkın istatistiksel analizine dayanır. Bu testin sonuç tablosundaki pozitif sıralar, ikinci ölçümün büyük olduğu durumları; negatif sıralar ise birinci ölçümün büyük olduğu durumları gösterir (Can, 2019; Büyüköztürk, 2023).

Wilcoxon Testi, bir grup içinde aynı değişkenle ölçülen tekrarlayan iki değer arasındaki farklılığı sıra değerleri üzerinden değerlendirir. Örneğin, ön test ve son test puanlarını karşılaştırmak için bu testi kullanabilirsiniz. Wilcoxon Testi'nin sonuçlarına göre, $p > 0.05$ ise H_0 hipotezi kabul edilir ve iki ölçüm puanları arasında anlamlı bir fark

olmadığını gösterir. Ancak, $p < 0.05$ ise H_0 hipotezi reddedilir ve iki ölçüm puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koyar

4.2. Etki Büyüklüğünün Hesaplanması

Eşleştirilmiş t Testi ve Wilcoxon testi tekrarlayan iki ölçüm puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı hakkında bilgi sağlar. Ancak, etki büyüklüğü hakkında bilgi vermez. Etki büyüklüğü hesaplamaları, uygulamanın etkisinin gerçek değerinin hesaplanmasına olanak sağlamaktadır. Etki büyüklüğü istatistikleri, bağımlı değişkende meydana gelen değişimin ne kadarının bağımsız değişkenden kaynaklandığı ölçer. Bağımlı gruplarda t testi sonrasında etki büyüklüğünü hesaplamak için eta kare korelasyon katsayısı, cohen d istatistiği ve pearson korelasyon katsayısı kullanılabilir (Büyüköztürk , 2023). Wilcoxon testinde etki büyüklüğünü hesaplamak için pearson korelasyon katsayısı kullanılmaktadır. Pearson korelasyon katsayısının karesi bağımlı değişkende meydana gelen değişimin ne kadarının bağımsız değişken tarafından açıklandığını göstermektedir. (S. Özsoy ve G. Özsoy, 2013). Bu çalışmada, etki büyüklüğünü ölçmek için pearson korelasyon katsayısı r etki değeri kullanılmıştır. Bağımlı t testi ve Wilcoxon testi için r etki değerleri aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Cevahir, 2020).

Tablo 9. r etki değerinin hesaplanması

Paired t Testi	Wilcoxon Testi
$r = \sqrt{\frac{t^2}{t^2 + \text{serbestlik derecesi}}}$	$r = \frac{Z}{\sqrt{N}}$

Formülde yer alan t değeri, paired t testinde hesaplanan t istatistik değeridir. Wilcoxon testi için kullanılan formülde yer alan Z değeri, Wilcoxon testi için hesaplanan test istatistik değeridir. N, örneklem büyüklüğünü temsil etmektedir.

4.3. Analiz Sonuçları

Çalışmada öncelikle 2019 ve 2020 yılı için küreselleşme endeksi ve alt bileşenlerine ait tanımlayıcı istatistikler incelenmiş daha sonra serilerin normal dağılıma sahip olup olmadıkları test edilmiştir.

Tablo 10. 2019 Yılı KOF küreselleşme endeksi tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	N	Min.	Max.	Ortalama	Std. Sapma
Küreselleşme Endeksi	186	30.84	91.02	62.19	14.57
Ekonomik Küreselleşme	186	28.03	94.24	58.42	16.25
Ticari Küreselleşme	186	22.53	96.37	56.69	17.98
Finansal Küreselleşme	186	23.35	96.28	60.20	17.07
Sosyal Küreselleşme	186	27.49	90.82	63.97	17.10
Kişilerarası Küreselleşme	186	22.18	94.75	61.17	18.67
Bilgisel Küreselleşme	186	37.68	98.10	74.29	13.13
Kültürel Küreselleşme	186	9.80	95.98	55.80	23.28
Politik Küreselleşme	186	4.74	97.80	64.88	22.05

2019 yılı KOF Küreselleşme Endeksi'ne ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, ortalama genel endeks değerinin 62.19 olduğu görülmektedir. En düşük küreselleşme endeksi değerine sahip olan ülke 30.84 ile Eritre iken, en yüksek endeks değerine sahip olan ülke 91.02 ile Hollanda'dır. Ana ve alt bileşenler bazındaki istatistikler incelendiğinde, ortalama ekonomik küreselleşme değerinin 58.42 olduğu görülmektedir. En düşük ekonomik küreselleşme endeksine sahip olan ülke 28.03 ile İran iken, en yüksek ekonomik küreselleşme değerine sahip olan ülke 94.24 ile Singapur'dur. 2019 yılı itibariyle ortalama ticari küreselleşme endeksi 56.69'dur. En düşük ticari küreselleşme endeksine sahip olan ülke 22.53 ile Nijer iken, en yüksek ticari küreselleşme endeksine sahip olan ülke 96.37 ile Singapur'dur. Ele alınan 186 ülke için 2019 yılı ortalama finansal küreselleşme endeks değeri 60.20'dir. En düşük finansal küreselleşme endeksine sahip olan ülke Nepal'dir. En yüksek küreselleşme endeksine sahip olan ülke 96.28 ile Lüksemburg'dur. 2019 yılında ele alınan 186 ülke için ortalama sosyal küreselleşme endeks değeri 63.97'dir. Etiyopya 27.49 ile en düşük sosyal küreselleşme endeksine sahip olan ülke iken, Hong Kong 90.82 ile en yüksek sosyal küreselleşme değerine sahip olan ülkedir. 2019 yılı itibariyle ele alınan 196 ülke için ortalama kişilerarası küreselleşme endeksi 61.17'dir. 22.18 endeks değeri ile en düşük kişilerarası küreselleşme endeksine sahip olan ülke Angola'dır. Bermuda, 94.75 ile en yüksek kişilerarası küreselleşme endeksine sahip olan ülkedir. Ortalama bilgisayarlı küreselleşme endeks değeri 74.29'dur. En düşük bilgisayarlı küreselleşme endeksine sahip olan ülke 37.68 ile Eritre iken, en yüksek bilgisayarlı küreselleşme endeksine sahip olan ülke 98.10 ile Lüksemburg'dur. Ele alınan dönem ve ülke grubu için ortalama kültürel küreselleşme endeks değeri 55.80'dir. Çad, 9.80 ile en düşük kültürel küreselleşme endeksine sahip olan ülkedir. ABD, 95.98 ile en yüksek kültürel küreselleşme endeksine sahip olan ülkedir. Ortalama politik küreselleşme endeksi, 64.88'dir. Politik

küreselleşmenin en düşük olduğu ilke Aruba iken, politik küreselleşmenin en yüksek olduğu ülke Fransa'dır. En fazla değişkenliğe sahip olan endeks kültürel ve politik küreselleşme endeksidir.

Tablo 11. 2020 Yılı KOF küreselleşme endeksi tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	N	Min.	Max.	Ortalama	Std. Hata
Küreselleşme Endeksi	186	30.97	90.61	61.82	14.41
Ekonomik Küreselleşme	186	26.07	94.37	57.35	16.31
Ticari Küreselleşme	186	23.35	96.51	54.48	17.97
Finansal Küreselleşme	186	23.06	96.36	60.21	17.10
Sosyal Küreselleşme	186	28.64	90.18	63.54	16.91
Kişilerarası Küreselleşme	186	21.54	93.86	59.91	18.35
Bilgisel Küreselleşme	186	37.74	98.43	74.42	13.12
Kültürel Küreselleşme	186	9.82	95.77	55.66	23.22
Politik Küreselleşme	186	4.74	97.81	65.21	21.90

2020 yılına ait küreselleşme endeks değerleri incelendiğinde ortalama endeks değerlerinin 2019 yılı ortalama endeks değerine yakın olduğu görülmektedir. Politik küreselleşme endeksi dışındaki tüm endeks bileşenleri bir önceki yıla kıyasla düşmüştür. 2020 yılında en düşük küreselleşme endeksine sahip olan ülke bir önceki dönemde olduğu gibi Eritre'dir. Ancak, 2020 yılında en yüksek küreselleşme endeksine sahip olan ülke İsviçre'dir. 2020 yılı itibariyle en düşük ekonomik küreselleşme endeksine sahip olan ülke Nepal iken, en yüksek ekonomik küreselleşme endeksine sahip olan ülke 2019 yılında olduğu gibi Singapur'dur. 2020 yılında en düşük ticari küreselleşme endeksine sahip olan ülke Haiti'dir. 2020 yılı itibariyle en düşük sosyal küreselleşme endeksine sahip olan ülke Eritre iken, en yüksek sosyal küreselleşme endeksine sahip olan ülkeler Hong Kong ve Lüksemburg'dur. Angola ve Bermuda, 2019 yılında olduğu gibi sırasıyla en düşük ve en yüksek kişilerarası küreselleşme endeksine sahip olan ülkelerdir. Aynı şekilde Eritre ve Lüksemburg 2019 yılında olduğu gibi ele alınan ülke grubu için sırasıyla en düşük ve en yüksek bilgisel küreselleşme endeksine sahip olan ülkelerdir. 2020 yılı itibariyle Çad en düşük kültürel küreselleşme endeksine sahip ülke iken, Hong Kong en yüksek kültürel küreselleşme endeksine sahip olan ülkedir. Aruba 2020 yılında en düşük politik küreselleşme endeksine sahip ülke iken, Fransa ve İtalya en yüksek politik küreselleşme endeksine sahip olan ülkelerdir.

Tablo 12, normal dağılım test sonuçlarını vermektedir. Kolomogorov Smirnov normallik testi örneklem büyüklüğünün 30'tan fazla olması durumunda kullanılırken, Shapiro-Wilk normallik testi örneklem boyutunun 30'dan küçük olması durumunda

kullanılmaktadır. Çalışma 186 ülkeyi kapsadığı için, normallik sınamalarında Kolmogorov-Smirnov Test sonuçları dikkate alınmıştır. Serilerin normal dağılıma sahip olup olmadıklarına karar vermek için, her bir değişken için hesaplanan prob değerine bakılır. Eğer, prob değeri 0.05'ten küçükse, seri normal dağılıma sahip değildir.

Tablo 12. Normal dağılım testleri

Değişken	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Test istatistiği	df	Prob	Test istatistiği	df	Prob
Küreselleşme	0.098	186	0.000	0.960	186	0.000
Ekonomik	0.050	186	0.200	0.975	186	0.002
Ticari	0.087	186	0.002	0.963	186	0.000
Finansal	0.041	186	0.200	0.985	186	0.038
Sosyal	0.071	186	0.024	0.957	186	0.000
Kişilerarası	0.083	186	0.004	0.966	186	0.000
Bilgisel	0.111	186	0.000	0.962	186	0.000
Kültürel	0.082	186	0.004	0.966	186	0.000
Politik	0.081	186	0.005	0.953	186	0.000

Tahmin sonuçları incelendiğinde ekonomik küreselleşme ana boyutu ile finansal küreselleşme alt boyutlarının normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Diğer endeks değerleri normal dağılıma sahip değildir. Bu bağlamda veri setinin taşıdığı özellikler ve hangi endeks için hangi yöntemin kullanıldığı Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Veri seti özellikleri ve kullanılan testler

Grup Türü: Bağımlı	Karşılaştırılacak Grup Sayısı: 2	Kullanılacak Test
Analizde Kullanılan Değişkenler	Değişkenlerin Dağılımı	
Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi
Ekonomik Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip	Paired t Testi
Ticari Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi
Finansal Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip	Paired t Testi
Sosyal Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi
Kişiler arası Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi
Bilgisel Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi
Kültürel Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi
Politik Küreselleşme Endeksi	Normal Dağılıma Sahip Değil	Wilcoxon Testi

Çalışmada aynı ülke grubu için Covid-19 öncesi küreselleşme düzeyi ile Covid-19 sonrası küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı analiz edilecektir. Çalışmada Grup 1, Covid-19 öncesi küreselleşme düzeyini; Grup 2, Covid-19 sonrası küreselleşme düzeyini göstermektedir. 2019 yılı küreselleşme endeksi değerleri Covid-19 öncesi küreselleşme düzeyini, 2020 yılı küreselleşme endeksi değerleri Covid-19 sonrası küreselleşme düzeyini temsil etmektedir. Bu bağlamda çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır;

1. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası genel küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası ticari küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası finansal küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası sosyal küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası kişilerarası küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
7. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası bilgisel küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
8. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası kültürel küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
9. Pandemi öncesi ve pandemi sonrası politik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?

Çalışmada öncelikle normal dağılıma sahip olan ekonomik küreselleşme ve finansal küreselleşme değerleri için Paired t testi yapılmıştır. Ekonomik küreselleşme için Test hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H_0 : Covid-19 öncesi ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi ile Covid-19 sonrası ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H_1 : Covid-19 öncesi ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi ile Covid-19 sonrası ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır

Tablo 14. Ekonomik küreselleşme için Paired t Testi sonuçları

Değişken	t	Df	Prob	Karar
Ekonomik Küreselleşme	6.92	185	0.000	H ₀ Red

Tablo 14, ekonomik küreselleşme için paired t testi sonuçlarını vermektedir. Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunup bulunmadığına karar vermek için t istatistiğine ait prob değerine bakılır. Prob değeri %5'ten küçük olduğu için temel hipotez reddedilir. Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ekonomik küreselleşmede meydana gelen değişmelerin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını tespit etmek için pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Etkibüyüklük değeri Eşitlik 1 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{(6.92)^2}{\sqrt{(6.92)^2 + 185}} = \frac{47.88}{\sqrt{47.88 + 185}} = \frac{47.88}{\sqrt{232.88}} = \sqrt{0.20} = 0.44$$

$$r=0.44 \text{ ve } r^2 = 0.44^2 = 0.19 \quad (\text{Eşitlik 1})$$

Bu eşitlikte:

r: Etki değeri,

r²: Toplam varyansın ne kadarını açıkladığını ifade etmektedir.

Eşitlik 1'de olduğu gibi ekonomik küreselleşmede meydana gelen değişmelerin % 19'u Covid-19'dan kaynaklanmaktadır.

Finansal küreselleşme için test hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H₀: Covid-19 öncesi ortalama finansal küreselleşme düzeyi ile Covid-19 sonrası ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Covid-19 öncesi ortalama finansal küreselleşme düzeyi ile Covid-19 sonrası ortalama ekonomik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 15. Finansal küreselleşme için Paired t Testi sonuçları

Değişken	t	Df	Prob	Karar
Finansal Küreselleşme	-0.107	185	0.915	H ₀ Reddedilemez

Tablo 15, finansal küreselleşme için paired t testi sonuçlarını vermektedir. Tahmin sonuçları incelendiğinde t istatistiğine ait prob değerinin 0.05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle temel hipotez reddedilemez. Covid-19 öncesi ortalama finansal küreselleşme düzeyi ile Covid-19 sonrası ortalama finansal küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Diğer endeks bileşenleri normal dağılıma sahip olmadıkları için, diğer endeks bileşenleri için Wilcoxon testi kullanılmıştır. Tablo 15, küreselleşme düzeyi için Wilcoxon testi sonuçlarını vermektedir.

Tablo 16. Küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	139 46 1	-6.56	0.000	H ₀ Red

Tablo 16, incelendiğinde, 139 ülkede pandemi sonrası küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi küreselleşme düzeyinden daha küçükken, 46 ülkede pandemi sonrası küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi küreselleşme düzeyinden yüksektir. 1 ülkede pandemi öncesi ve sonrası küreselleşme düzeyi birbirine eşittir. Bununla birlikte, Wilcoxon test istatistiğine ait prob değeri 0.05'ten küçük olduğundan H₀ hipotezi reddedilir. Pandemi öncesi ve sonrası ortalama küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını belirlemek için r katsayısı hesaplanmıştır. Etki büyüklüğü değeri Eşitlik 2 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{Z}{\sqrt{N}} = \frac{-6.56}{\sqrt{186}} = -0.48 \text{ ve } r^2 = 0.23 \text{ 'tür.} \quad (\text{Eşitlik 2})$$

Bu eşitlikte:

r: Etki değeri,

r²: Toplam varyansın ne kadarını açıkladığını,

Z: Test değerini,

N: Örneklem sayısını vermektedir.

Eşitlik 2' de olduğu gibi küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimlerin % 23'ü Covid-19'dan kaynaklanmaktadır.

Tablo 17. Ticari küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama ticari küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	155 31 0	-8.33	0.000	H ₀ Red

Tablo 17, ticari küreselleşme düzeyi için Wilcoxon testi sonuçlarını vermektedir. 155 ülkede pandemi sonrası ticari küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi ticari küreselleşme düzeyinden daha düşüktür. 31 ülkede ise, pandemi sonrası ticari küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi ticari küreselleşme düzeyinden daha yüksektir. Wilcoxon test istatistiğine ait prob değeri, 0.05'ten küçük olduğundan temel hipotez reddedilir. Pandemi öncesi ve sonrası ortalama ticari küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Ticari küreselleşmede meydana gelen değişimlerin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını belirlemek için r katsayısı hesaplanmıştır. Bu hesaplama Eşitlik 3 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{Z}{\sqrt{N}} = \frac{-8.33}{\sqrt{186}} = -0.61 \text{ ve } r^2 = 0.37 \text{ 'dir.} \quad (\text{Eşitlik 3})$$

Eşitlik 3'te gösterildiği gibi ticari küreselleşmede meydana gelen değişimlerin % 37'si Covid-19'dan kaynaklanmaktadır.

Tablo 18. Sosyal küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama sosyal küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	134 52 0	-6.89	0.000	H ₀ Red

134 ülkede pandemi sonrası sosyal küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi sosyal küreselleşme düzeyinden daha düşük iken, 52 ülkede daha yüksektir. Wilcoxon test istatistiğine ait prob değeri 0.05'ten küçük olduğundan temel hipotez reddedilir. Pandemi öncesi ve sonrası ortalama sosyal küreselleşme düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Sosyal küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimlerin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını belirlemek için r katsayısı hesaplanmıştır. Etki büyüklük değeri Eşitlik 4 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{Z}{\sqrt{N}} = \frac{-6.89}{\sqrt{186}} = -0.50 \text{ ve } r^2 = 0.25 \text{ 'dir.} \quad (\text{Eşitlik 4})$$

Eşitlik 4'te olduğu gibi sosyal küreselleşmede meydana gelen değişmelerin % 25'i Covid-19'dan kaynaklanmaktadır.

Tablo 19. Kişiler arası küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama kişilerarası küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	161 23 2	-10.07	0.000	H ₀ Red

Tablo 19, incelendiğinde 161 ülkede pandemi sonrası kişilerarası küreselleşme düzeyinin, pandemi öncesi kişilerarası küreselleşme düzeyinden daha düşük olduğu görülmektedir. 23 ülkede pandemi sonrası kişilerarası küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi kişilerarası küreselleşme düzeyinden daha yüksektir. 2 ülkede pandemi öncesi ile pandemi sonrası kişilerarası küreselleşme düzeyleri birbirine eşittir. Pandemi öncesi ortalama kişilerarası küreselleşme düzeyi ile pandemi sonrası ortalama kişilerarası küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kişilerarası küreselleşmede meydana gelen değişmelerin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını belirlemek için r katsayısı hesaplanmıştır. Etki büyüklüğü değeri Eşitlik 5 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{Z}{\sqrt{N}} = \frac{-10.07}{\sqrt{186}} = -0.73 \text{ ve } r^2 = 0.54 \text{ 'dir.} \quad (\text{Eşitlik 5})$$

Eşitlik 5'te gösterildiği gibi kişilerarası küreselleşmede meydana gelen değişmelerin % 54'ü Covid-19'dan kaynaklanmaktadır.

Tablo 20. Bilgisel küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama bilgisel küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	62 122 2	-4.37	0.000	H ₀ Red

Tablo 20 incelendiğinde 62 ülkede pandemi sonrası bilgisel küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi bilgisel küreselleşme düzeyinden düşük iken, 122 ülkede daha yüksektir. 2 ülkede, bilgisel küreselleşme düzeyi pandemi öncesi ve sonrasında değişmemiştir. Analiz sonuçlarına göre, pandemi öncesi ve sonrası ortalama bilgisel küreselleşme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bilgisel küreselleşmede meydana gelen değişimlerin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını belirlemek için r katsayısı hesaplanmıştır. Etki büyüklüğü değeri Eşitlik 6 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{Z}{\sqrt{N}} = \frac{-4.37}{\sqrt{186}} = -0.32 \text{ ve } r^2 = 0.10 \text{ 'dir.} \quad (\text{Eşitlik 6})$$

Eşitlik 6'da olduğu gibi bilgisel küreselleşmede meydana gelen değişimlerin % 10'u Covid-19'dan kaynaklanmaktadır.

Tablo 21. Kültürel küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama kültürel küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	100 83 3	-1.59	0.110	H ₀ Reddedilemez

Tablo 21, kültürel küreselleşme için yapılan Wilcoxon testi sonuçlarını vermektedir. Tahmin sonuçlarına göre, 100 ülkede pandemi sonrası kültürel küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi kültürel küreselleşme düzeyinden daha düşük iken, 83 ülkede daha yüksektir. 3 ülkede ise pandemi öncesi ve sonrası kültürel küreselleşme düzeyi birbirine eşittir. Tahmin sonuçlarına göre, Wilcoxon test istatistiğine ait pron değeri 0.05'ten büyüktür. Dolayısıyla H₀ reddedilemez. Pandemi öncesi kültürel küreselleşme düzeyi ile pandemi sonrası kültürel küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 22. Politik küreselleşme düzeyi için Wilcoxon Test sonuçları

H ₀	Rank	N	Z	Prob	Karar
Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama politik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur	Negatif Pozitif Eşit	45 115 26	-5.53	0.000	H ₀ Red

Tablo 22, politik küreselleşme için Wilcoxon testi sonuçlarını vermektedir. 115 ülkede pandemi sonrası politik küreselleşme düzeyi, pandemi öncesi politik küreselleşme düzeyinden daha yüksekken, 45 ülkede daha düşüktür. 26 ülkede ise pandemi öncesi ve pandemi sonrası politik küreselleşme düzeyleri birbirine eşittir. Test istatistikleri incelendiğinde, Wilcoxon test istatistiğine ait prob değerinin 0.05'ten küçük olduğu görülmektedir. Covid-19 öncesi ve sonrası ortalama politik küreselleşme düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Politik küreselleşmede meydana gelen değişimlerin ne kadarının Covid-19'dan kaynaklandığını ölçmek için etki büyüklüğü değeri hesaplanmıştır. Etki büyüklüğü değeri Eşitlik 7 yardımı ile hesaplanmıştır.

$$r = \frac{z}{\sqrt{N}} = \frac{-5.53}{\sqrt{186}} = -0.40 \text{ ve } r^2 = 0.16 \text{’dir.} \quad (\text{Eşitlik 7})$$

Eşitlik 7’de gösterildiği gibi politik küreselleşmede meydana gelen değişimlerin % 16’sı Covid-19’dan kaynaklanmaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hastalıklar, doğrudan ve dolaylı maliyetler kanalıyla ülkelerin ekonomik büyüme potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Doğrudan maliyetler hastalıkların tedavi sürecinde katlanılan parasal maliyetleri ifade ederken, dolaylı maliyetler, faktör verimliliğindeki ve beşeri sermaye stokundaki azalmalardan kaynaklanan gelir ve üretim kayıplarını ifade etmektedir.

Hastalıklar, farklı kanallar yoluyla ekonomik büyüme potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Birincisi, hastalıklar sağlık dışı tüketim harcamalarını ve tasarrufları azaltarak ekonomik büyüme hacmini olumsuz etkilemektedir. İkincisi, hastalıklar ölümler kanalıyla toplam beşeri sermaye stokunu azaltarak veya işgücü verimliliğinde azalmaya yol açarak üretim hacmini ve ulusal geliri negatif etkilemektedir.

Hastalıkların ekonomik maliyetleri literatürü temelde, hastalıklardan kaynaklanan maliyetlerin belirlenmesi ve koruyucu önlemler veya düşük maliyetli tedavi yöntemleri kullanılarak, hastalık maliyetlerini minimum düzeye indirmeyi ve kaynak dağılımında etkinliği artırmayı amaçlamaktadır. Pandemi nedeniyle katlanılan maliyetlerin büyüklüğü, hastalık maliyetlerinin ölçülmesi ve koruyucu önlemlerle hastalıkların önlenmesinin küresel ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli olduğunu kanıtlamıştır.

Pandemi sürecinde küresel ekonomi %3.1 kayıpla, 1929 ekonomik bunalımından sonraki en büyük daralmalarından birini yaşamıştır. Bu dönemde dünya ticaret hacmi yaklaşık olarak %9 daralmış, küresel işsizlik 2019 yılında %5.4 iken, 2020 yılında %6.5'e yükselmiştir. Bununla birlikte, pandemi nedeniyle katlanılan küresel maliyetlerin 8.1 ile 15.8 trilyon dolar arasında değişmesi beklenmektedir. Kaynağı kesin olarak tespit edilememekle birlikte, Covid-19 salgınının bölgedeki hayvanların tüketilmesi sonucu bulaşmış olabileceği belirtilmekte ve tropikal ormanların yok edilmesinin gelecekte yeni virüslerin ortaya çıkmasına neden olabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede gelecekte karşılaşılabilecek muhtemel bir salgının önlenmesi için, ekolojik dengenin korunması ve biyolojik çeşitliliğinin artmasına katkı sağlayacak yeşil ekonomi politikalarının küresel düzeyde uygulanabilir olmasını sağlayacak politikalar geliştirilmelidir.

Dünya Sağlık Örgütü, tropikal ormanları korumanın yıllık maliyetinin 22.2 ile 30.7 milyar dolar arasında değişebileceğini vurgulamaktadır. Koruyucu önlemlerle pandeminin önlenmesi için katlanılan maliyetler, pandemi sürecinden katlanılan maliyetlerden çok daha düşüktür. Bu çerçevede, koruyucu sağlık tedbirleri alınması

hem kaynak etkinliğin sağlanması, hem de pandemiden kaynaklanacak ekonomik istikrarsızlıkların azaltılabilmesi için önemlidir.

Küreselleşme ve küreselleşme bileşenleri üzerindeki etkiler analiz edildiğinde; küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin %23'unun, ekonomik küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin %19'unun, ticari küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin %37'sinin, sosyal küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin %25'inin, kişilerarası küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin %54'ünün, bilgisel küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin % 10'unun, politik küreselleşme düzeyinde meydana gelen değişmelerin %16'sının Covid-19'dan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, en büyük değişimin kişilerarası küreselleşme bileşeninde meydana geldiğini göstermektedir. Sosyal kısıtlamaların getirilmesi, doğal olarak bireyler arasındaki iletişim trafiğini ve iletişim kurma biçimlerini değiştirmiştir. Ekonomik bileşenler bağlamında değerlendirildiğinde, ticari küreselleşme bileşenlerinde meydana gelen değişimin, toplam küreselleşme ve ekonomik küreselleşme dinamiklerinden daha büyük olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, küresel tedarik zincirinde meydana gelen bozulmalar ve sosyal kapanmalar ticaret akımları kanalıyla diğer ülke ekonomilerini de olumsuz etkilemiştir.

Özellikle emek yoğun üretim modelinin benimsendiği az gelişmiş ülkelerde üretim ve gelir kayıpları gelişmiş ülkelere göre daha fazladır. Teknoloji ve sağlık olanaklarının yetersizliğine ilave olarak, aşırı erişim ve tedarik sürecinde yaşanan sıkıntılar, küresel düzeyde eşitsizliğin artmasına neden olmuştur. Bu bulgu, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin, özellikle az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında bir köprü vazifesi görmenin küresel refah için önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde aşı ve tıbbi araç ve gereç temini için tedarik ve erişim olanaklarını kolaylaştıran uluslararası düzenlemeler yapılmalı ve söz konusu ülkelerde sağlık kurumlarının kapasitesi ve verimliliğini artıracak önlemler alınmalıdır. Küresel işbirliği ve dayanışma artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adams, S. (2008). Globalization and income inequality: Implications for intellectual property rights. *Journal of Policy Modeling*, 30(5), 725-735.
- Adıgüzel, M. (2016). Teknolojinin küreselleşmesi ve Türkiye açısından bir değerlendirme. 28 Mart 2023 tarihinde http://www.yeniturkiye.com/Conference2016.Present/1_3_3_2_Muhittin_Adig_uzel.pdf adresinden erişildi.
- Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 191-221.
- Akça, M. (2020). Covid-19'un havacılık sektörüne etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 45-64.
- Alptekin, E. (2009). Romatizmal hastalıklarda oluşan ekonomik yük. 30 Nisan 2023 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/cadde/dr-eser-alptekin/romatizmal-hastalik-lardaolusan-ekonomik-yuk-1069408> adresinden erişildi.
- Arslan, E., Önder, N., Kayalı, S., Keskin, Z. ve Yiğit, Ö. (2015). Kamu hastanelerinde branş bazında hasta başı maliyet analizi (İstanbul eğitim ve araştırma hastanesi örneği). *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2(1), 40-52.
- Atagün, M. İ., Balaban, Ö. D., Atagün, Z., Elagöz, M. ve Özpolat, A. Y. (2011). Kronik hastalıklarda bakım veren yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 513-552.
- Bahar, O. ve İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139.
- Bakan, S. ve Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 51-66.
- Bakırtaş, İ. ve Ozan, E. C. (2021). Covid-19'un ekonomik etkileri üzerine genel bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 59-74.
- Balçık, P. Y. ve Şahin, B. (2013). Sağlık hizmetlerinde maliyet etkililik analizi ve karar analizi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(2), 121-134.
- Barnett, T., Whiteside, A., Khodakevich, L., Kruglov, Y. ve Steshenko, V. (2000). The HIV/AIDS epidemic in Ukraine: its potential social and economic impact. *Social Science & Medicine*, 51(9), 1387-1403.

- Barua, S. (2020). Understanding coronanomics: The economic implications of the coronavirus (Covid-19) pandemic. SSRN Working Paper.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32(4), 25-34.
- Baygöl, S. (2020). Küreselleşme ve teknoloji üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(13), 395-411.
- Baylis, J. (2020). *The globalization of world politics: An introduction to international relations*. New York, NY: Oxford University Press.
- Becker, S. G. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*. Newyork: NBER.
- Beyhun, N. E. ve Çilingiroğlu, N. (2004). Hastalık maliyeti ve astım. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 52(4), 386-392.
- Bilen, M. ve Yumuşak, İ. G. (2008). Gary S. Becker'in iktisat bilimine ve beşerî sermaye teorisine katkıları. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2(1), 1-14.
- Bozer, A. (2016). Tıbbi görüntüleme cihazlarının sayısal durumu ve kullanımlarının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 69(3), 193-201
- Bozkurt, V. (2006). *Değişen dünyada sosyoloji: Temeller, kavramlar, kurumlar*. Bursa:Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Bozkurt, V. (Der.). (2000). *Küreselleşmenin toplumsal sonuçları*. Ankara: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları.
- Büyükbaykal, C. I. (2004). *Türkiye'de televizyon alanında küresel-yerel birlikteliği: CNN Türk ve CNBC-E örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2023). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PEGEM Akademi.
- Cambazoğlu, B. (2019). *Globalization: A comparative analysis of various indexes*. Ü. Çağlar, H. Şimşek, İ. Şiriner (Der.). Economic growth public finance & game theory (ss. 41-54), London: IJOPEC Publication.
- Can, A. (2018). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: PEGEM Akademi.
- Canbaz, M., Aydın, T., Taşpınar, Ö. ve Ersoy, M. (2015). Bir vakıf üniversitesi tıp fakültesi hastanesi fiziksel tıp ve rehabilitasyon servisi'nin maliyet yapısı ve analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(12), 65-92.
- Cebesoy, T. ve Gözen, M. (1997). Madencilikte yatırım projelerinin değerlendirilmesi ve seçim. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 3(1), 267-275.

- Cevahir, E. (2020). *SPSS ile nicel veri analizi rehberi*. İstanbul: Kibele Yayınları.
- Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un küresel makroekonomik etkileri ve beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), 124-140.
- CSGR Globalisation Index, 19 Mayıs 2020 tarihinde <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/index/guide/variables/> adresinden erişildi.
- Çalışkan, Z. (2009). Sağlık hizmetlerinde önceliklerin belirlenmesinde ekonomik değerlendirme yöntemi olarak maliyet-etkililik analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 311-332.
- Çelik, M. (2012). Boyutları ve farklı algılarıyla küreselleşme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2), 57-58.
- Çuhadaroglu, Ç. (1999). Sağlık ekonomisinde kavramlar. *Ankem Dergisi*, 13(4), 447-450.
- Demirdöğmez, M., Taş, H. Y. ve Gültekin, N. (2020). Koronavirüs' ün (Covid-19) e-ticarete etkileri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(29), 1907-1927.
- Drummond M.F., Sculpher M.J., Torrance G.W., O'Brien B.J. ve Stoddart G.L. (2005) *Methods for the economic evaluation of health care programmes (third edition)*. New York: Oxford University Press.
- Dumanlı Kürkçü, D. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 3(2), 2-11.
- Erdağ, R. ve Peker, K. (2014). Küreselleşme sürecinin demokrasi üzerine etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 211-220.
- Feng, S., Feng, Z., Ling, C., Chang, C. ve Feng, Z. (2021). Prediction of the Covid-19 epidemic trends based on SEIR and AI models. *PLoS One*, 16(1), e0245101.
- Gençoğlu, P. (2016). *Sağlık ve ekonomik gelişme: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Gençoğlu, P. ve Kuşkaya, S. (2017). Türkiye'de sağlığın eğitim üzerindeki etkileri: ardl sınır testi yöntemi ile bir değerlendirme. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(4), 1-11.
- Gezgin, S. (2005). Küreselleşmenin medya ve toplum üzerindeki etkileri, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21, 9-12.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1987).

- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gil-Alana, L. A. ve Monge, M. (2020). Crude oil prices and Covid-19: Persistence of the Shock. *Energy Research Letters*, 1(1), 1-4.
- Girvan, N. (2002). The first age of globalization and its lessons for globalization today. *World Economy*, 25(2), 187-200.
- Goetzel, R. Z., Long, S. R., Ozminkowski, R. J., Hawkins, K., Wang, S. ve Lynch, W. (2004). Health, absence, disability, and presenteeism cost estimates of certain physical and mental health conditions affecting US employers. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 398-412.
- Göngen, M. A. (2013). Küreselleşmenin ekonomik boyutu küreselleşmeyi yöneten üç ana kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 117-134.
- Green, S. B. ve Salkind, N. J. (2016) *Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and Understanding Data*. New Jersey: Pearson.
- Gülmez, H. (2020). *En kolay anlatımı ile Covid-19 pandemisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gün, S. ve Tutcu, A. (2021). Covid-19 sürecinde turizm sektörü ve Türkiye açısından bir değerlendirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(6), 530-543.
- Günay, O. (2018). *Özel sağlık hizmetlerinin mali boyutunun ilaç desteği özelinde spesifik incelenmesi*. Yayınlanmamış tezsiz yüksek lisans projesi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Günler, O. E. (2019). Kronik hastalıkların yol açtığı bazı toplumsal problemler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 392-400.
- Günsoy, B. (2006). *Küreselleşmenin ölçülmesinde sistematik yaklaşımlar; karşılaştırmalı bir inceleme*. Ankara: Kırilangıç Yayınevi.
- Gürsoy, S., Tunçel, M. B., ve Sayar, B. (2020). Koronavirüsün (Covid-19) finansal göstergeler üzerine etkileri. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 20-32.
- Güven, E., Tevfik, A. T. ve Ebru, R. (2020). Sağlık ekonomisi kapsamında sağlık harcamaları ve sağlık hizmetlerinin finansmanı: Bir uygulama. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 63-81.
- Hamilton, J. D. (2003). What is an oil shock?. *Journal of Econometrics*, 113(2), 363-398.
- Held, D. ve McGrew, A. (2008). *Küresel dönüşümler büyük küreselleşme tartışması*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hirst, P. ve Thompson, G. (2007). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Ankara: Dost Kitabevi.

- Hopancı, B., Akdeniz, H. ve Şahin, Ö. (2021). Covid-19 pandemisinin havacılık sektörü üzerine etkileri. *Mühendis ve Makina*, 62(704), 446-467.
- IATA (2020). Global trade forecast points to a steep decline in air cargo volumes. 9 Nisan 2022 tarihinde www.iata.org/economics adresinden erişildi.
- ILO (2020). ILO Sectoral Brief: Covid-19 and the automotive industry. 3 Ağustos 2023 tarihinde Covid-19 and the automotive industry (ilo.org) adresinden erişildi.
- IMF (2020). A Crisis Like No Other, an Uncertain Recovery. 9 Ekim 2023 tarihinde World Economic Outlook Update, June 2020: A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery (imf.org) adresinden erişildi.
- Iyke, B. N. (2020). Economic policy uncertainty in times of Covid-19 pandemic. *Asian Economics Letters*, 1(2). <https://doi.org/10.46557/001c.17665>.
- İnce, M. ve Tor Kadioğlu, C. (2020). Tüketicilerin Covid-19. (Korona) virüsüyle artan stoklama isteğinin online satın alma davranışına etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 1-1.
- Kara, E. (2020). Covid-19 pandemisi: İşgücü üzerindeki etkileri ve istihdam tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 269-282.
- Karagül, M. (2003). Beşerî sermayenin ekonomik büyümeyle ilişkisi ve etkin kullanımı. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5). 79-90
- Karaman, O. (2013). Urban neoliberalism with Islamic characteristics. *Urban Studies*, 50(16), 3412-3427.
- Karluk, S. R. (1996). *Türkiye ekonomisi: Tarihsel gelişim, yapısal ve sosyal değişim*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kaya, M. (2009). Küreselleşme yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 1-6.
- Kaya, M. ve Aydemir, C. (2011). Küreselleşmenin tarihsel gelişimi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 14-36.
- Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve ulus devlet: Yeni ekonomik düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kessler, R. C., Ames, M., Hymel, P. A., Loeppke, R., McKenas, D. K., Richling, D. E., ... Ustun, T. B. (2004). Using the World Health Organization Health and Work Performance Questionnaire (HPQ) to evaluate the indirect workplace costs of illness. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, S23-S37.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.

- KOF Swiss Economic Institute (2019). KOF Globalization Index. 17 Kasım 2023 tarihinde <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kofglobalisation-index.html> adresinden erişildi.
- KOF Swiss Economic Institute (2020). KOF Globalization Index. 19 Kasım 2023 tarihinde <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/pressreleases/2019/10/weaker-world-trade-slowing-globalisation.html> adresinden erişildi.
- Koopman, C., Pelletier, K. R., Murray, J. F., Sharda, C. E., Berger, M. L., Turpin, R. S., ... Bendel, T. (2002). Stanford presenteeism scale: Health status and employee productivity. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 44(1), 14-20.
- Köse, T. (2020). *Covid-19 sonrası dünyada küresel yönetim ve kriz yönetimi*. M.Şeker, A. Özer ve C. Korkut (Der.), *Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği içinde* (ss.385-406). Ankara: TUBA Yayınları.
- Kucuker, C. (2003). Türkiye iktisat kongresi büyüme stratejileri çalışma grubu. 5 Ekim 2022 tarihinde Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu (econstor.eu) adresinden erişildi.
- Kuloğlu, A. (2021). Covid-19 krizinin petrol fiyatları üzerine etkisi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 710-727.
- Kumsar, A. K. ve Yılmaz, F. T. (2014). Kronik hastalıklarda yaşam kalitesine genel bakış. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 62-70.
- Kutlu, E. (1998). Küreselleşme ve etkileri. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 363-386.
- Küçük, O., Özbek, A. ve Küçük, N. (2015). Sağlık sorunları sebebiyle işgücü kaybının örgüt performansına etkisi üzerine bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 311-332.
- Küçükbay, F., Uysal, D., ve Çırak, A. N. (2021). Covid-19 salgının dünya ekonomisi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 15-20.
- Lan, C., Huang, Z. ve Huang, W. (2020). Systemic risk in China's financial industry due to the Covid-19 pandemic. *Asian Economics Letters*, 1(3), <https://doi.org/10.46557/001c.18070>.
- Martens, P. ve Raza, M. (2009). Globalisation in the 21st century: Measuring regional changes in multiple domains. *Integrated Assessment Journal*, 9(1), 1-18.
- Mathers, C. D., Sadana, R., Salomon, J.A., Murray C. JL. ve Lopez, A. D. (2001). Healthy life expectancy in 191 countries, 1999. *The Lancet*, 357, 1685–1691.

- O'Donnell, C., Murphy, L., Markey, K., Moloney, M. ve Doody, O. (2021). The impact of the Covid-19 pandemic and its related restrictions on people with pre-existent mental health conditions: A scoping review. *Archives of Psychiatric Nursing*, 35(4), 375-394.
- OECD (2021). OECD Statistics. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://stats.oecd.org/> adresinden erişildi.
- Ordu, S. (2022). Covid-19 salgınının makroekonomik ve bazı temel sektörler üzerindeki etkileri: Türkiye ve dünya için bir değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 411-422.
- Orhaner, E. (2017). Sağlık harcamalarının finansmanında özel sağlık sigortalarının rolü. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(3), 398-412.
- Ölçekçi, H. (2020). Dijital iletişim ve küresel kültürel etkileşimin homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme süreçleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 50, 146-163.
- Özel, H.A (2011). İktisadi perspektiften küreselleşme kavramı ve gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 91-98.
- Özgülbaş, N. (2014). *Sağlık sektöründe hizmet ve hastalık maliyet analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özkan, A. (2004). *Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde Türkiye*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özsoy, S. ve Özsoy, G. (2013). Eğitim araştırmalarında etki büyüklüğü raporlanması. *İlköğretim Online*, 12(2), 334-346.
- Padhan, R. ve Prabheesh, K. P. (2021). The economics of Covid-19 pandemic: A survey. *Economic Analysis and Policy*, 70(1), 220-237.
- Pallant, J. (2017). *SPSS kullanma kılavuzu: SPSS ile adım adım veri analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Qin, M., Liu, X. ve Zhou, X. (2020). Covid-19 shock and global value chains: Is there a substitute for China?. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(15), 3588-3598.
- Qin, M., Zhang, Y. C. ve Su, C. W. (2020). The essential role of pandemics: A fresh insight into the oil market. *Energy Research Letters*, 1(1), 1-6.
- Rice, D. P. (2000). Cost of illness studies: what is good about them?. *Injury Prevention*, 6(3), 177-179.
- Rice, D. P., Hodgson, T. A. ve Kopstein, A. N. (1985). The economic costs of illness: a replication and update. *Health Care Financing Review*, 7(1), 61-80.

- Robertson, R. ve Yolsal, Ü. H. (1999). *Küreselleşme: Toplum kuramı ve küresel kültür*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınlar.
- Rodrik, D. (2011). *The globalization paradox: Democracy and the future of the world economy*. London: WW Norton & Company.
- Sam, N. (2008). Yoksulluğa bir yaklaşım biçimi: Kapasite yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXVII, 59-70.
- Santaş, F. (2017). Sağlık ekonomisi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 85-93.
- Sarıbay, A. Y. (2002). *Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Sayım, F. (2017). Türkiye’de sağlık ekonomisi istatistikleri ve sağlık harcamalarının gelişimi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 13-30.
- Sen, A. (1992). *Inequality Rexamined*. Cambridge: Harvard University Press.
- Solmaz, E. (2014). OECD ülkelerinde ülke içi gelir eşitsizliklerinin çok boyutlu küreselleşme indeksleri ile ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 91-108.
- Sorenson, C., Drummond, M. ve Kanavos, P. (2008). *Ensuring value for money in health care: The role of health technology assessment in the European Union*. Cornwall: MPG Books Ltd.
- Süt, N. (2012). Hastalık maliyet analizi. *RAED Dergisi*, 4, 24-28.
- Şanlı, O. (2020). Keynesyen model bağlamında Covid-19 pandemisinin küresel ekonomiye muhtemel etkileri ABD ve Çin ekonomileri üzerine bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 597-634
- Şeker, F. (2015). Amartya Sen’in kapasite yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 259-280.
- Şeker, N., ve Uysal, D. (2021). Covid-19 Pandemisinin dolar fiyatları üzerine etkisi: Nedensellik analizi. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(12), 37-46.
- Şen, Y. ve Erdağ, T. (2021). Havayolu taşımacılığı sektörü gelişim evrelerinin pest analizi ile değerlendirilmesi: 5 dönem+ Covid-19 pandemi süreci dönemi kapsamında bir inceleme. *Troy Academy*, 6(2), 422-461.
- Taşdelen, P. (2012). *Evde bakım hizmetlerine olan ihtiyacın belirlenmesi konusunda bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

- Tıraş, H. H. ve Türkmen, S. (2020). Sağlık harcamalarının belirleyicilerine yönelik bir araştırma; AB ve Türkiye örneği. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 107-139.
- Timur, S. (2000). Changing trends and major issues in international migration: An overview of UNESCO programmes. *International Social Science Journal*, 52(165), 255-268.
- Ünüvar, İ. ve Aktaş, H. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 pandemisinin ekonomik etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 124-140.
- Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anatolian Clinic The Journal Of Medical Sciences*, 25, 142-153.
- Vujakovic, P. (2009). *How to measure globalisation? A new globalisation index (NGI)*. 5 Ekim 2022 tarihinde How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI) (econstor.eu) adresinden erişildi.
- World Bank. (2020). *Global Economic Prospects*. Washington, DC: World Bank Group.
- Wöbmann, L. (2003). Specifying human capital. *Journal of Economic Surveys*. 17(3), 239-270.
- Xu, L. (2021). Stock return and the Covid-19 pandemic: evidence from Canada and the US. *Finance Research Letters*, 38, 101872.
- Yılmaz, K. ve Horzum, M. B. (2005). Küreselleşme, bilgi teknolojileri ve üniversite. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 103-121.
- Yiğit, A. ve Yiğit, V. (2019). Tıbbi malzeme stok kontrolünde abc ve ved analizi: Sağlık bakanlığı hastanelerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 254-263.
- Yorulmaz, R. ve Demirdöğen, O. (2020). *Türkiye karşıtı politikalar bağlamında normalleşme süreci ve ekonomik ilişkiler*. Ankara: ORSAM.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Ali MÜNAS, ilk ve orta öğrenimini Ağrı ilinin Patnos ilçesinde tamamladı. Lisans eğitimini 2012- 2016 yılları arasında Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Maliye Bölümünü tamamladı. 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

